

172
4

MS

MILITAIRE SPECTATOR

**Ethische grenzen
aan de oorlog tegen terrorisme**
(zie blz. 165)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl

Secretariaat KVKB
(Ledenadministratie, PR, secretaris
en penningmeester)
MPC 41A
Postbus 9012 6710 HC Ede
info@kvbk.nl

Secretaris:
luitenant-kolonel I.M. de Jong
Telefoon: (0318) 68 32 30

HOOFDREDACTEUR

brigade-generaal cav prof.
J.M.J. Bosch
Telefoon (076) 527 32 09
of (015) 284 42 58
Fax (015) 284 47 21

REDACTIE

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu J.F.W. van Angeren MA
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar mr. M.Th.J.
Messerschmidt
kolonel MPSD drs. F. Matser
kolonel TS ir. R.G. Tieskens
commodore KLu J.S. Willemse

BUREAUREDACTIE

mw. drs. A. Kool
Instituut Defensie Leergangen
MPC 58 B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 284 47 20
Fax (015) 284 47 21

KOPIJ ZENDEN AAN
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep MOW
Secretariaat Militaire Spectator
MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gurp.brouwers@mindef.nl

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Telefoon (0497) 53 15 31

ABONNEMENTEN

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: TS Media
ISSN 0026-3869

NADRUK VERBODEN

Coverfoto: Saddam Hoessein op
billboard in Irak (Bron: IMG/KL)

MILITAIRE SPECTATOR

- 162** Editoriaal:
Een heet voorjaar?
- 164** Mededelingen
- 165** C.A.J. Ceulemans:
Ethische grenzen aan de oorlog tegen het terrorisme
- 177** G. Parker:
From the House of Oranje to the House of Bush
400 Years of 'revolution in military affairs'
- 194** J.M. à Campo:
De Franse nucleaire doctrine
- 200** P.C. Kok en C. Schwencke:
Andere tijden vragen om een andere krijgsmacht
- 208** L. Polman:
Bericht uit Afrika – 'All are welcome!'
- 210** P.H. de Vries:
Tegenwicht – De moraal van moreel
- 212** Meningingen van Anderen
- 214** Boeken
- 215** Samenvattingen/Summaries

EEN HEET VOORJAAR?

De komende maanden zijn uiterst belangrijk voor de toekomst van de Nederlandse krijgsmacht. In het kader van de begrotingsvoorbereiding 2004 zullen immers stappen moeten worden gezet voor een krijgsmacht die niet alleen op korte termijn, maar ook in de toekomst op effectieve wijze haar taken moet kunnen vervullen. Een proces dat natuurlijk niet nieuw is, maar door de ontwikkelingen van het afgelopen jaar wel een bijzondere dimensie krijgt. In dit editoriaal wordt stilgestaan bij deze ontwikkelingen.

Deze maand één jaar geleden, in april 2002, heeft de Adviescommissie Opperbevelhebberschap (beter bekend als de commissie-Franssen) haar advies heeft uitgebracht. Tijdens haar werkzaamheden constateerde de commissie onder meer de volgende bevindingen: de krijgsmachtdeelbelangen wedijveren met het algemene defensiebelang, de integrale defensieplanning komt onvoldoende van de grond omdat de chef defensiestaf te weinig instrumenten heeft om hier invulling aan te geven, de aansturing van operaties verloopt soms gebrekkig en aan de 'control'-functie is nog geen inhoud gegeven. Er heerst geen eenduidige visie; noch op politiek, noch op militair en ambtelijk niveau.

De commissie stelde voor de defensieorganisatie aan te passen. De operationele staven van de krijgsmachtdelen zouden overgeheveld moeten worden naar de defensiestaf, waarmee de chef defensiestaf (CDS) de eenhoofdige leiding krijgt over de voorbereiding en uitvoering van de operaties. De bevelhebbers zijn in dit model verantwoordelijk voor instandhouding, beheer, gereedstelling en nazorg van de eenheden. Ook zou de chef defensiestaf zeggenschap moeten krijgen over het investeringsbudget.

De aanwending van deze middelen moet worden gebaseerd op een periodiek bijgestelde Strategische Visie, die onder verantwoordelijkheid van de secretaris-generaal en in samen-

spraak met de CDS wordt opgesteld. De samenwerking tussen de krijgsmachtdelen onderling en met de centrale organisatie moet worden versterkt door een aanpassing van het personeelsbeleid.

Minister De Grave kwam er niet meer aan toe een begin te maken met de uitvoering vanwege de ontwikkelingen rond het tweede belangrijke rapport voor Defensie die maand, het NIOD-onderzoek naar Srebrenica. Het advies van de commissie-Franssen werd derhalve een dossier ten behoeve van de formatiebesprekingen.

De slechte vooruitzichten voor de begroting van het land en de prioriteiten die maatschappelijk werden gesteld aan beleidsterreinen als veiligheid, onderwijs en zorg, resulteerden in een enorme financiële aanslag op het budget van Defensie. Onder het motto 'ontstaffen en ontbureaucratiseren' werd een personele taakstelling deel van deze bezuinigingen. Daarbij zal het advies van de commissie-Franssen mede hebben bijgedragen aan de beslissing tot deze taakstelling.

Na de zomer is op de centrale organisatie hard gewerkt aan plannen om de bezuinigingen vorm te geven. Probleem daarbij was het gebrek aan ideeën over de toekomst van de krijgsmacht, onder andere tot uitdrukking komend in de halve pagina die in het Strategisch Akkoord aan de buitenlandparagraaf is besteed.

Uit de Najaarsbrief die minister Korthals in november naar de Kamer stuurde, bleek dat de voorgenomen bezuinigingen op de staven onvoldoende waren om de personele taakstelling uit het Strategisch Akkoord te kunnen invullen. Dit is verklaarbaar, omdat de taakstelling gebaseerd is op de totale omvang het Defensiepersoneel. Dit in tegenstelling tot andere ministeries, waarbij het personeel werkzaam bij uitvoerende diensten niet zijn meegeteld.

Defensie ontkwam er dus niet aan om ook te snijden in haar operationele capaciteiten. Dat gebeurde volgens sommige commentatoren op een visieloze manier. Inderdaad valt veel af te dingen op de maatregelen. Echter, bij gebrek aan de hoogst noodzakelijke politieke richtlijnen

en keuzes is de gehanteerde kaasschaafmethode ook de meest voorzichtige. Doel van de maatregelen was het overeind houden van een zo breed mogelijk, paraat instrumentarium dat kan worden aangewend voor uiteenlopende operaties. Bij de behandeling in de Tweede Kamer zijn met name de ingrepen in de parate component ter discussie gesteld. Aangezien het parlement toen niet tot een eensluidende visie kon komen, heeft het genoeg genomen met de toezegging van de minister om een (integraal) Defensieplan af te wachten dat in 2003 moet verschijnen. In dat plan kunnen de aangekondigde operationele maatregelen worden herzien.

Eén van de belangrijke thema's van het Strategisch Akkoord was 'ontstaffen en ontbureaucratiseren'. In meer alledaags taalgebruik: minder beleids-/stafcapaciteit en minder regelgeving. Een ook binnen de krijgsmacht toegejuicht streven, want impliceert dit motto niet rust en meer handelingsvrijheid? Minder beleids-/stafcapaciteit zou kunnen leiden tot minder nieuwe plannen en minder reorganisaties. Naast het feit dat beleid nogal eens ontstaat uit incidenten die in de media aandacht krijgen, komt het in een overgeorganiseerd land als het onze nogal eens voor dat beleid wordt gemaakt waarvan de toegevoegde waarde uitermate gering is of onbekend is.

Evaluaties van beleid en ook reorganisaties vinden vervolgens vaak plaats voordat de realisatie van een verandering goed is uitgevoerd en leiden dus (uiteraard) tot nieuwe aanpassingen. Daar tussendoor komen nieuwe ontwikkelingen die ook tot veranderingen leiden. Bovendien is de communicatie naar het personeel over veranderingsprocessen ook niet altijd even optimaal, zeker niet als dit gaat in het jargon ('product units', 'service units') van de organisatieadviseurs die zijn ingehuurd voor deze klussen. Binnen de krijgsmacht is een vorm van 'reorganisatiemoehheid' te constateren.

Regelgeving kan leiden tot minder handelingsvrijheid. Een voorbeeld daarvan is de arbeidstijdenwet, die in enkele delen van de organisatie heeft geleid tot tamelijk ingrijpende wijzigingen,

en die door de medewerkers lang niet altijd als positief zijn ervaren.

Regelgeving kan echter ook uitbreiding van de overhead veroorzaken. De invoering van ARBO- en milieuverplichtingen leidden tot stafcapaciteit om hieraan invulling te geven. En waar dit niet gepaard gaat met uitbreiding van het budget, leidt het tot inkrimping van de operationele capaciteit. Hetzelfde geldt voor allerlei richtlijnen voor de inrichting van financieel en materieel beheer, VBTB (Van beleidsbegroting tot beleidsverantwoording), et cetera. De vraag is of bij het vervaardigen van dit soort regelgeving wel steeds integraal over de gevolgen is nagedacht.

In de Najaarsbrief zijn ideeën verwerkt om de taakstelling voor 'ontstaffen en ontbureaucratiseren' in te vullen. Dat hiervoor het advies van de commissie-Franssen als uitgangspunt is genomen, valt te begrijpen. Ook hier geldt echter weer dat de definitieve keuzes nog gemaakt moeten worden. De projectgroep SAMSON werkt de ideeën 'vanaf scratch' uit onder de noemer bestuursvernieuwing. Het zou wenselijk zijn als de projectgroep bovenstaande noties meeneemt in die uitwerking.

De komende maanden moeten dus knopen worden doorgehakt. Mocht voor het gebrek aan keuzes in de Najaarsbrief nog een excuus worden gevonden in de beperkte tijd versus de reeds ingeboekte kortingen ('snel geld vinden'), dan gaat dat nu niet meer op. Krijgsmachtdelen zullen in het algemeen belang moeten gaan denken. Zeker in het licht van extra bezuinigingen die op Defensie af dreigen te komen. Nu moeten fundamentele keuzes worden gemaakt die de basis zijn voor een effectieve en gezonde krijgsmacht in de toekomst. Daar horen afwegingen bij, zoals een breed instrumentarium versus voortzettingsvermogen, het kunnen opereren in het gehele of in een deel van het geweldsspectrum, taakspecialisatie, wel/geen opperbevelhebber, ondersteuning zoveel mogelijk 'paars', etc. Afwegingen die qua fasering ook reëel rekening houden met het absorptievermogen van de organisatie. Dit alles binnen een door de politiek goedgekeurde visie.

En wellicht kan dan ook de notie dat de kost voor de baat uitgaat, duidelijk worden gemaakt.

Mededelingen

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap nodigt leden en belangstellenden uit voor een bijeenkomst over:

'Korea' het nucleaire gambiet

Vijftig jaar geleden eindigde de strijd in Korea met een wapenstilstand. Tot op de dag van vandaag is de situatie onveranderd. Twee goed geoefende, uiterst gemotiveerde en tot de tanden bewapende legers staan tegenover elkaar. Noord-Korea beschikt daarbij over lange-afstandsraketten en vermoedelijk ook over nucleaire wapens. Over de geschiedenis van het conflict, de Noord-Koreaanse staatsstructuur en de mogelijke toekomstige ontwikkelingen spreekt:

drs. H.J.J. Wubben

De avond zal worden gehouden op

donderdag 17 april 2003

**Defensievoorlichtingscentrum
Kalvermarkt 38
Den Haag**

Vanaf 19.30 uur is de zaal open. De bijeenkomst begint om 20.00 uur.

In verband met de verscherpte veiligheidsmaatregelen bij het ministerie van Defensie dient u zich **aan te melden** tijdens kantooruren (van maandag tot en met donderdag op 076-5273209) of via info@kvbk.nl en zich te kunnen legitimeren bij de ingang.

Indien u zich via www.kvbk.nl op de mailservice abonneert, worden deze aankondigingen vroegtijdig onder uw aandacht gebracht.

Ethische grenzen aan de oorlog tegen het terrorisme

dr. C.A.J. Ceulemans*

Inleiding¹

Terrorisme in al zijn vormen en verschijningen is niet echt nieuw te noemen. Het gebruik van terreur is waarschijnlijk zo oud als de menselijke samenleving zelf. Er zijn in de loop van de geschiedenis altijd wel regeringen en organisaties geweest die door middel van geweld, of de dreiging ervan, angst en terreur hebben willen zaaien.

Oorlogsretoriek

Hoewel terrorisme geen onbekende is in onze hedendaagse internationale samenleving – denk maar aan de IRA in Noord-Ierland of de ETA in Spanje – heeft dit fenomeen sinds de aanslagen van 11 september 2001 de internationale aandacht als het ware gemonopoliseerd.

Kort na deze aanvallen op Amerikaanse bodem verklaarde de Amerikaanse president Bush de oorlog aan de terreur. Mede door het gebruik van deze specifieke oorlogsretoriek en mede door de grootschaligheid van het internationale antwoord op de aanslagen, kreeg het concept van de terreurbestrijding een geheel nieuwe dimensie.

* De auteur is doctor in de politieke wetenschappen, en is werkzaam als onderzoeker in de Leerstoel Filosofie aan de Koninklijke Militaire School te Brussel.

¹ Dit artikel is een aangepaste versie van een uiteenzetting die de auteur op 28 juni 2002 heeft gehouden aan het Carnegie Moscow Center.

Treinkaping bij De Punt, mei/juni 1977. Het treinstel na de bestorming
(Foto: LFFD.
Copyright: IMG/KL)

Treinkaping bij De Punt, mei/juni 1977. Afvoer van gewonden na de bestorming, 11 juni.
(Foto: LFFD.
Copyright: IMG/KL)

Terreurbestrijding

Vanuit een ethisch perspectief zou deze oorlogsanalogie kunnen worden aangewend om te stellen dat het bestrijden van het terrorisme aan dezelfde ethische beperkingen dient te worden onderworpen als de oorlogvoering zelf. De vraag is echter of een dergelijke veronderstelling wel op zijn plaats is.

Is het inderdaad wel redelijk en/of wenselijk om te veronderstellen dat de strijd tegen het terrorisme de principes van de rechtvaardige oorlog dient te respecteren?

Waarom zouden staten in hun strijd tegen het terrorisme zich moeten laten binden door ethische beperkingen, terwijl terroristische organisaties dit duidelijk niet doen?

Het is de bedoeling van dit artikel om hiertoe een aanzet van antwoord te formuleren. Voor elk van de 'rechtvaardige oorlog'-principes zal ik in het kort uiteenzetten waar het in essentie om gaat. Vervolgens zal wor-

den nagegaan in welke mate het criterium in kwestie relevant is in de context van de terreurbestrijding. Voordat ik begin met de eigenlijke analyse, is het noodzakelijk even stil te staan bij de theorie van de 'rechtvaardige oorlog'.

De 'rechtvaardige oorlog'-theorie

Voorvaderen

De 'rechtvaardige oorlog'-theorie (of de 'bellum justum'-theorie) kan misschien nog het best worden omschreven als een normatief-ethische traditie die stelt wanneer en op welke wijze militair geweld mag worden aangewend. De ideeën en de principes die centraal staan in deze traditie, vormen de synthese van eeuwenlang denken en handelen in verband met kwesties van oorlog en vrede.

Hoewel St. Augustinus doorgaans beschouwd wordt als de vader van deze theorie, werd ook bij de Grieken (Plato en Aristoteles) en de Romeinen (Cicero) vanuit een normatief oogpunt nagedacht over het oorlogvoeren. Andere centrale figuren uit de traditie van de rechtvaardige oorlog zijn: St. Thomas van Aquino, Francisco de Vitoria en Hugo de Groot. Het is vooral deze laatste die in zijn 'De jure belli ac pacis' (1625) pleitte voor een formalisering van de 'bellum justum'-leer.

Opkomst soevereine staten

In de loop van de zeventiende en de achttiende eeuw komt de traditie van de rechtvaardige oorlog meer en meer in de verdrinking. De opkomst van het soevereiniteitsdenken in de internationale samenleving had namelijk tot gevolg dat het moreel universalisme van de middeleeuwse christelijke gemeenschap plaats moest maken voor het moreel particularisme van de soevereine staten.

Vanuit hun soeverein-zijn waren de politieke entiteiten van oordeel dat alleen zij op een legitieme wijze konden beslissen wanneer en hoe er

oorlog kon en mocht worden gevoerd. Hoewel men na het einde van de Eerste en van de Tweede Wereldoorlog tot het inzicht kwam dat oorlog niet langer kon worden beschouwd als een 'normaal' staatsinstrument, heeft het er alle schijn van dat men met het einde van de Koude Oorlog de traditionele 'rechtvaardige oorlog'-theorie heeft herontdekt.

Vooraf in het kader van ethische analyses van allereerste 'nieuwe' vormen van internationaal geweldgebruik (cf. 'peacekeeping', 'peace-enforcing', humanitaire interventies) wordt regelmatig, zij het bewust of onbewust, een beroep gedaan op de principes van de 'bellum justum'-leer.

Pacifistische en realistische tradities

De basisfilosofie van de 'bellum justum'-theorie is dat oorlog een kwaad vormt dat slechts onder strikte voorwaarden mag aangewend worden. Voor de aanhangers van de theorie van de rechtvaardige oorlog vormt de morele plicht anderen geen schade te berokkenen geen plicht die te allen tijde dient gerespecteerd te worden.

In uitzonderlijke omstandigheden, zoals het verdedigen van zichzelf of van anderen, is het toegestaan deze plicht terzijde te schuiven.

Met deze uitgangsstelling situeert de 'rechtvaardige oorlog'-theorie zich tussen het pacifisme, dat stelt dat oorlogen onder geen enkel beding zijn toegestaan, en het realisme, dat zegt dat oorlog niet mag worden onderworpen aan morele imperatieven, maar alleen aan door staatsbelang geïnspireerde overwegingen.² Maar wat zijn dan de voorwaarden waaraan volgens de 'rechtvaardige oorlog'-theorie het geweldgebruik dient te voldoen?

Voorwaarden voor geweldgebruik

Binnen het 'rechtvaardige oorlog'-perspectief kunnen we twee fundamentele componenten onderscheiden: het 'jus ad bellum' (het recht om een oorlog te beginnen) en het 'jus in bello', (het recht in de oorlog). Het 'jus ad bellum' is het geheel van criteria waaraan moet worden voldaan opdat een oorlog op een legitieme wijze zou kunnen worden begonnen. Ofschoon de inhoud van het 'jus ad bellum' wel eens wil verschillen van auteur tot auteur, kunnen we toch stellen dat de volgende zes principes veelal de kern vormen:

- De oorlog mag alleen worden gevoerd voor een rechtvaardige zaak (het 'rechtvaardige zaak'-principe).
- De oorlog moet worden gevoerd met de juiste bedoeling, of de goede intentie (het 'juiste intentie'-principe).
- De oorlog mag slechts worden begonnen indien alle andere, niet-militaire middelen uitgeput zijn (het 'laatste redmiddel'-principe).
- De oorlog mag alleen worden gevoerd indien er een redelijke kans op succes bestaat (het haalbaarheids- of succesprincipe).
- De oorlog mag alleen worden gevoerd indien het goede dat men met die oorlog wenst te

² Voor een gedetailleerde vergelijking tussen de 'rechtvaardige oorlog'-theorie, het pacifisme en het realisme, zie A. Coates - *The Ethics of War*. Manchester University Press, Manchester/New York, 1997.

bereiken, opweegt tegen het kwade dat met het oorlogsgeweld gepaard zal gaan (het proportionaliteitsprincipe).

- De beslissing om 'al dan niet oorlog te voeren, moet worden genomen door een legitieme autoriteit (het 'legitieme gezag'-principe).

Het 'jus in bello' heeft betrekking op het verloop van de vijandelijkheden zelf. Het omvat het geheel van richtlijnen dat tijdens het voeren van de militaire operaties moet worden gerespecteerd. Traditioneel herneemt het 'jus in bello' twee principes:

- Slechts militaire doelwitten (personen en installaties) mogen het onderwerp uitmaken van militaire acties (het discriminatieprincipe of het principe van de immuniteit van de non-combatanten).
- Een oorlogshandeling mag slechts worden uitgevoerd indien het militaire nut dat men ermee wenst te bereiken, opweegt tegen de met die oorlogshandeling gepaard gaande schade (het proportionaliteitsprincipe).

Het is van deze zes 'ad bellum' en twee 'in bello' principes dat we de relevantie in de context van de strijd tegen het terrorisme zullen bekijken in de volgende paragrafen.

De 'rechtvaardige zaak'

Het eerste en ongetwijfeld het belangrijkste 'rechtvaardige oorlog'-principe is dat van de *rechtvaardige zaak*. Dit principe stelt dat men alleen een oorlog mag beginnen wanneer men daartoe een goede reden heeft. Dit kan bijvoorbeeld zelfverdediging zijn

Operatie Provide Comfort/Safe Haven, Irak, 1991

(Foto: AVDKL. Collectie IMG/KL)

of het verdedigen van een andere staat. Ook het interveniëren in een andere staat om een humanitaire crisis een halt toe te roepen is zo'n goede reden.

Waar het bij een rechtvaardige zaak in essentie om gaat is het herstellen of het bestraffen van een →

aangedaan onrecht, of het voorkómen van een onrecht dat op het punt staat te gebeuren.

Het 'rechtvaardige zaak'-principe verliest weinig of niets van zijn relevantie binnen de context van de terreurbestrijding. Uiteraard kan ook hier geweld alleen maar aanvaardbaar zijn indien er een goede reden voor-

handen is. Veelal vormt deze vereiste niet meteen het grootste probleem bij de terreurbestrijding.

Terroristische activiteiten gaan nu eenmaal gepaard met het doelbewust creëren van een onmiskenbaar onrecht ten aanzien van onschuldige individuen en ten aanzien van de samenleving als geheel.

Belangrijk hierbij is wel dat het 'rechtvaardige zaak'-concept binnen de context van terrorismebestrijding

niet zozeer te maken heeft met het herstellen van een aangedaan onrecht (zoals dat bijvoorbeeld wel het geval is bij het heroveren van een eerder bezet grondgebied), maar eerder met het bestraffen van dat onrecht, of belangrijker nog, het voorkomen van toekomstige aanvallen.

Schimmige organisaties

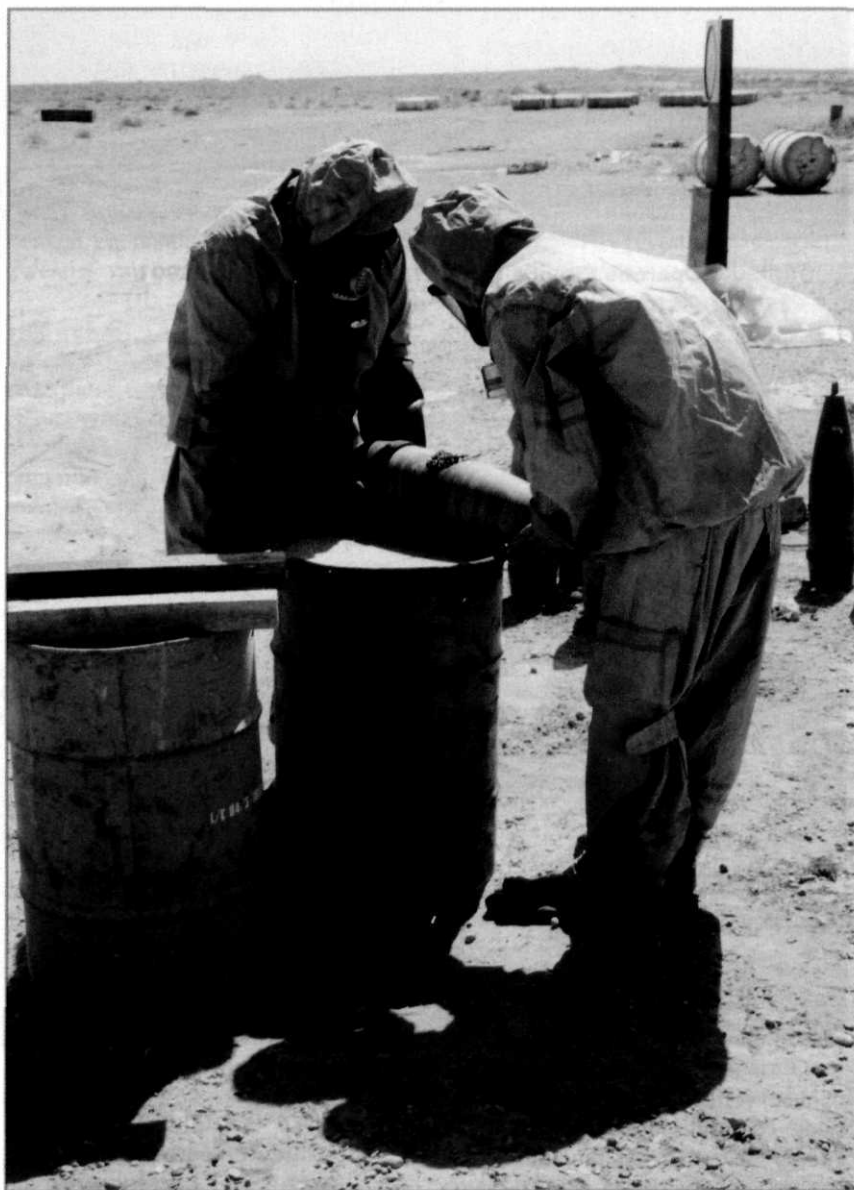
Het bestraffen van een aangedaan onrecht veronderstelt uiteraard dat we weten wie verantwoordelijk is voor dat onrecht.

In het geval van een conventionele oorlog vormt dit doorgaans geen al te groot probleem. Toen bijvoorbeeld Irak in 1990 Koeweit binnenviel, was het duidelijk wie de agressor was. Dit is echter meestal heel wat minder duidelijk in het geval van terroristische aanslagen zoals die van 11 september. Hier hebben we doorgaans te maken met schimmige organisaties die hun acties voorbereiden en uitvoeren in het grootste geheim.

De vraag rijst dan ook of dergelijke organisaties moeten worden ontzien totdat er voldoende bewijs voorhanden is omtrent hun verantwoordelijkheid. Mijns inziens is dit *niet* het geval. Het specifieke criminele karakter van organisaties als Al Qaeda, maakt dat dit soort netwerken een permanent legitiem doelwit vormen voor militaire of politionele acties.

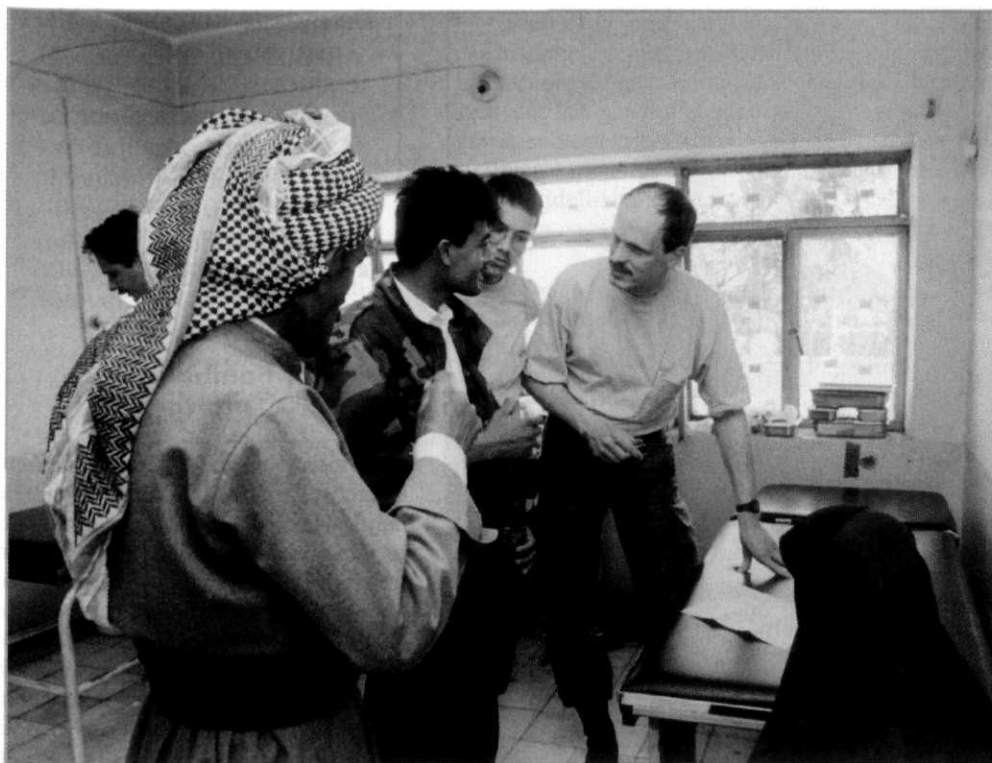
'Goede intenties'

De aanwezigheid van een rechtvaardige zaak is echter niet voldoende. Diegene die geweld wenst te hantieren, dient ook te beschikken over *goede intenties*. Dit betekent dat men de bedoeling moet hebben om datgene te bereiken wat men zegt te willen bereiken (cf. de rechtvaardige zaak).

Opruiming van explosieven in Irak, circa 1991

(Foto: Dick van Gent. Bron: IMG/KL)

Militaire arts in gesprek met Iraaks-Koerdische burgers in een geïmproviseerde kliniek tijdens de operatie Provide Comfort-I, Irak, 1991

(Foto: H. Keeris (DV MVD).
Bron: IMG/KL)

le steun konden en kunnen rekenen, werden er toch heel wat twijfels geuit omtrent de échte bedoelingen van de vs. Sommigen stelden bijvoorbeeld dat de vs van deze acties gebruik wensten te maken om hun militaire aanwezigheid in de regio te versterken.

Mocht dit inderdaad zo blijken te zijn, dan wordt

het respecteren van het 'goede intentie'-principe zonder enige twijfel problematisch, vooral wanneer zou blijken dat deze nevenmotieven duidelijk de overhand hebben.

Laatste toevlucht

Niet-militaire alternatieven

Het gebruik van militair geweld dient tevens een *laatste toevlucht* te vormen. Dit betekent dat voordat men zijn toevlucht neemt tot militair geweld, men eerst alle redelijke niet-militaire alternatieven dient te hebben uitprobeerde. Dergelijke alternatieve acties kunnen variëren van diplomatieke acties, economische en politieke sancties tot het stellen van een ultimatum.

In tegenstelling tot de twee vorige principes, is de relevantie van het laatste toevlucht-criterium binnen de context van de terreurbestrijding niet meteen evident. Terroristische organisaties zijn nu eenmaal niet geneigd om te onderhandelen over hun eisen (veelal zijn ze van mening dat de tijd

Een rechtvaardige zaak moet met andere woorden meer zijn dan alleen maar een voorwendsel om één of andere verborgen agenda te realiseren. Al met al is dit niet alleen een moeilijk te controleren maar ook een vrij streng principe. Bij de toetsing aan dit principe wordt het rechtvaardigheidsgehalte van een beslissing om militair geweld aan te wenden niet bepaald door de aan- of afwezigheid van een onrecht als zodanig, maar door de houding van de beslissingnemer ten aanzien van dat onrecht.

Een onmogelijke taak

Het spreekt voor zich dat het verifiëren van de 'state of mind' van de beslissingnemer een bijzonder moeilijke om niet te zeggen onmogelijke opdracht vormt. Vandaar ook dat men zich bij de toepassing van dit principe dient te behelpen met een aantal indirecte aanwijzingen (wat zegt de beslissingnemer, wat doet hij of zij, wat zijn de gevolgen van de genomen beslissing?, enzovoort).

Het is bovendien niet eenvoudig om aan dit principe te voldoen.

Het merendeel van de beslissingen met betrekking tot geweldgebruik wordt nu eenmaal niet geïnspireerd door zuiver morele intenties.

In het beste geval zijn de intenties van gemengde aard.

Naast de ongetwijfeld lovenswaardige motieven wordt het besluitvormingsproces altijd wel gekarakteriseerd door drijfveren die vanuit ethisch oogpunt heel wat dubieuzer zijn.

Verborgene motieven?

Welnu, het 'goede intentie'-principe blijft onverminderd zijn relevantie behouden binnen de context van de terreurbestrijding. De strijd tegen het terrorisme mag inderdaad geen vrijgeleide vormen om wat dan ook te gaan ondernemen.

Hoewel de Amerikaanse acties in Afghanistan op heel wat internationa-

Operatie Provide Comfort/Safe Haven, Irak, 1991

(Foto: AVDKL. Bron: IMG/KI)

van het uitproberen van alternatieve middelen al lang voorbij is).

Maar ook regeringen willen doorgaans niets horen van onderhandelingen met terroristen.

Naast onderhandelingen lijken trouwens ook politieke en economische sancties niet meteen het gepaste instrument om terroristische organisaties af te schrikken.

Uit het voorgaande mag men zeker niet gaan afleiden dat het laatste toevlucht-principe binnen de context van de terreurbestrijding niet langer relevant zou zijn. De klassieke niet-militaire alternatieven zijn binnen deze context eenvoudigweg niet echt redelijk te noemen.

Het argument dat het terrorisme een constante dreiging vormt voor het goede functioneren van de samenleving, maakt het plausibel om te stellen dat een onmiddellijk en krachtdadig optreden het eerste en meteen ook laatste redmiddel vormt.

Houding van Europa

Het is in dit verband trouwens ook wenselijk om een onderscheid te maken tussen de terroristische organisaties als zodanig, en de staten die op de één of andere wijze het terrorisme ondersteunen.

Denken we hierbij maar aan de discussie of de vs het recht hebben om Irak, dat er onder meer van verdacht wordt banden te hebben met terroristische organisaties, aan te vallen zonder eerst andere middelen uit te proberen.

De meeste Europese leiders staan nogal weigerachtig tegenover de Amerikaanse positie, en pleiten ervoor om het principe van de laatste toevlucht toch te respecteren en eerst andere middelen uit te proberen.

Het haalbaarheidsprincipe

Het vierde en het vijfde *ad bellum*-principe zijn beide van prudentiële aard. Het *redelijke kans op succes*-principe, bijvoorbeeld, zegt dat men alleen geweld mag aanwenden indien er een redelijke kans bestaat dat deze optie ook het gewenste resultaat zal opleveren. Dit betekent dat men in sommige gevallen genoodzaakt is om af te zien van de geweldoptie, zelfs indien er duidelijk sprake is van een rechtvaardige zaak en er niet meteen een alternatieve koers voorhanden is om genoegdoening te verkrijgen. Het zou inderdaad van niet erg veel wijsheid getuigen om het leven van duizenden mensen nodeloos op het spel te zetten voor een ontegenzeggelijk hopeloze zaak.

Overige middelen

De vraag rijst in welke mate het mogelijk is om dit principe te hantieren binnen de context van de strijd tegen de terreur. Kunnen we bijvoorbeeld stellen dat we de strijd tegen het terrorisme maar dienen op te geven als zou blijken dat het quasi onbegonnen werk is om het fenomeen van het terrorisme definitief uit te schakelen?

Het antwoord op deze vraag wordt in belangrijke mate bepaald door de verschillen die er bestaan tussen de klassieke oorlogvoering en de strijd tegen het internationale terrorisme.

Zoals mag blijken uit de strijd tegen het Al Qaeda netwerk gaat het

hier om meer dan alleen
maar het aanwenden
van militair geweld.

Het gaat ook
en misschien wel vooral
om het verzamelen en
analyseren van inlichtingen
over de wijze waarop
deze netwerken
gestructureerd
en gefinancierd worden.

Het veronderstelt ook het opzetten
van uitgebreide veiligheidssystemen
teneinde potentiële doelwitten te
beschermen, enzovoort.

Lange termijn-aanpak

Wanneer we het willen hebben over
een redelijke kans op succes bij ter-
rorismebestrijding dan is het noodza-
kelijk twee niveaus te onderscheiden.
Het eerste is dat van de globale
inspanning. Op dit niveau kunnen we
het ons niet veroorloven om een
defaitistische houding aan te nemen.
Zelfs indien het niet meteen mogelijk
is om het internationale terrorisme uit
te schakelen, dan nog moet de globa-
le inspanning om dit fenomeen aan te
pakken verder duidelijk zijn.

Terreurbestrijding vereist nu eenmaal
een lange termijn-aanpak. Van totale
en absolute overwinningen kan hier
spijtig genoeg geen sprake zijn.

Het tweede niveau is dat van het spe-
cifieke geweldgebruik. Hier dient het
redelijke kans op succes-principe op
vrijwel dezelfde wijze gehanteerd te
worden als in het klassieke oorlogsce-
nario. Slechts wanneer er een redelij-
ke kans op succes aanwezig is, mogen
militaire of politieacties uitgevoerd
worden.

Proportionaliteit (ad bellum)

Het andere principe van prudentiële
aard is dat van de *proportionaliteits-
vereiste*. Een militair ingrijpen moet

niet alleen een redelijke kans op suc-
ces bieden, het moet ook gaan om een
proportionele inspanning. Dit bete-
kent dat het goede dat men met een
gewapend optreden wenst te bewerk-
stelligen, moet opwegen tegen het
onvermijdelijke leed dat met zo'n
ingrijpen gepaard zal gaan.

Waarden van de samenleving

De basisfilosofie van dit criterium is,
net als bij het redelijke kans op suc-
ces-principe, het vermijden van een
nodeloos verlies aan mensenlevens.
Op de vraag of het proportionaliteits-
principe relevant is binnen de context
van de terreurbestrijding, dienen we
opnieuw een antwoord te formuleren
op twee niveaus. Op het niveau van
de algehele inspanning kunnen we de
strijd tegen het terrorisme niet anders
dan proportioneel beschouwen.

Inderdaad, waar het hier om gaat is
niet alleen het voorkomen van nieuwe
aanslagen, maar ook en misschien
wel vooral het vrijwaren van onze
samenlevingswaarden en het functio-
neren van de samenleving in z'n
geheel. Dit betekent echter zeker niet
dat alles maar gerechtvaardigd is in
de strijd tegen het terrorisme.

Het steeds aanwezige
gevaar bij elke vorm van
terreurbestrijding
is de aantasting van
diezelfde maatschappij-
waarden die we net wensen
te beschermen.

In welke mate is het bijvoorbeeld
gerechtvaardigd om maatschappelijke

Duikers van de Koninklijke Marine inspecteren schepen op explosieven in de haven van Rotterdam tijdens Golfoorlog (Foto: AVDKM. Bron: IMG/KI)

vrijheden en verworvenheden aan banden te leggen teneinde het terrorisme op een meer doeltreffende wijze te bestrijden?

Knelpunten

Op het niveau van de specifieke militaire acties behoudt de proportionaliteitsvereiste zeker zijn relevantie. Ook hier dienen we zorgvuldig de voor- en nadelen van een militaire of politieactie af te wegen. Maar het is ook op dit niveau dat de inherente moeilijkheden van het proportionaliteitsprincipe pijnlijk duidelijk worden.

Is het wel echt mogelijk om een realistische inschatting te maken van het succes- en schade-perspectief van een gewapende actie?

En als dit al zou mogelijk zijn, wat te doen met de onderlinge vergelijkbaarheid van deze gegevens? Inderdaad, hoeveel mensenlevens is het vrijwaren van onze samenlevingswaarden bijvoorbeeld waard?

Legitieme autoriteit

Een oorlog is slechts rechtvaardig indien de beslissing om die oorlog te beginnen genomen werd door een *legitieme autoriteit*. Met dit principe wenst men het aantal instanties te beperken dat op een legitieme wijze kan beslissen over het gebruik van geweld. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de relevantie van dit principe vooral tot uiting komt in een politiek kader waar het gezag erg ver-snipperd is.

Dat was bijvoorbeeld het geval in de middeleeuwse feodale samenleving, toen het fenomeen van privé-oorlogen schering en inslag was. Iemand die toen wenste na te denken over de ethische aanvaardbaarheid van een oorlog, kon niet om de problematiek van de oorlogsbevoegdheid heen.

Hadden lagere autoriteiten, zoals vazallen, het recht om oorlogen te beginnen, of was dit privilege voorbehouden aan koningen en keizers?

En hoe zat het met de kerkelijke autoriteiten?

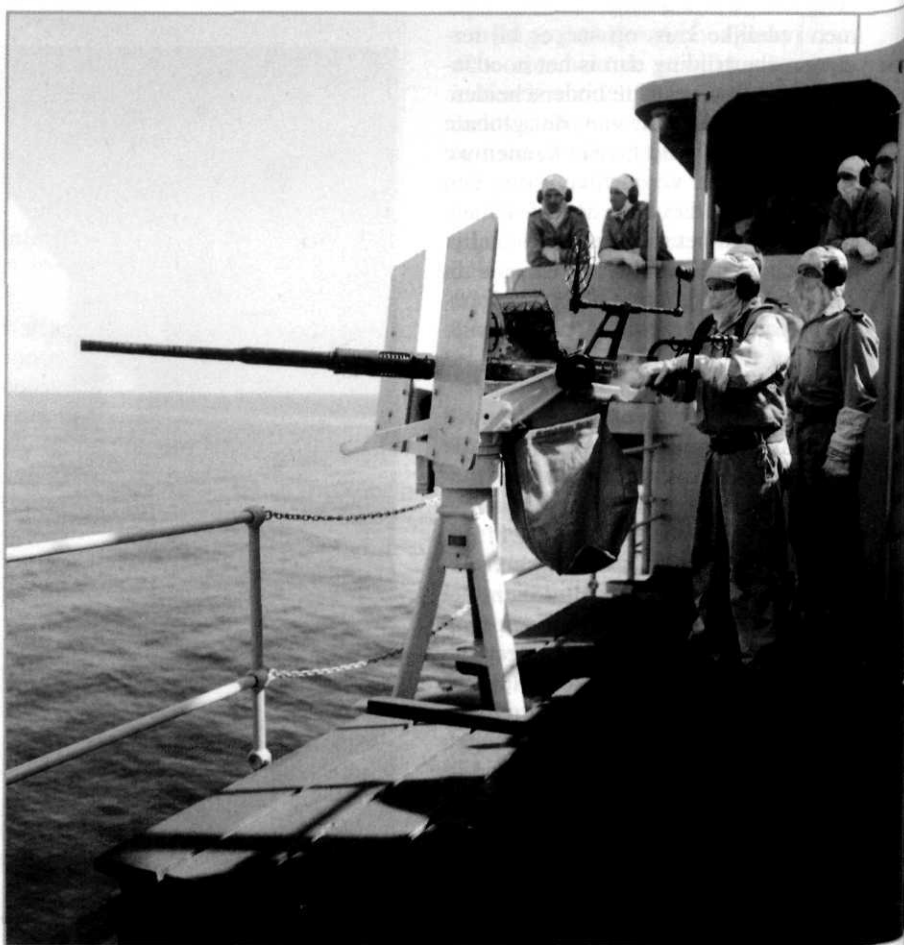
De staat

Het Handvest van de Verenigde Naties kent aan twee instanties de bevoegdheid toe om op een legitieme wijze te beslissen over het gebruik van geweld. Een eerste legitieme autoriteit is de individuele staat. Iedere staat heeft volgens Artikel 51 van het Handvest het inherente recht om

zichzelf en anderen te verdedigen tegen een gewapende aanval. Deze bevoegdheid is echter duidelijk gelimiteerd.

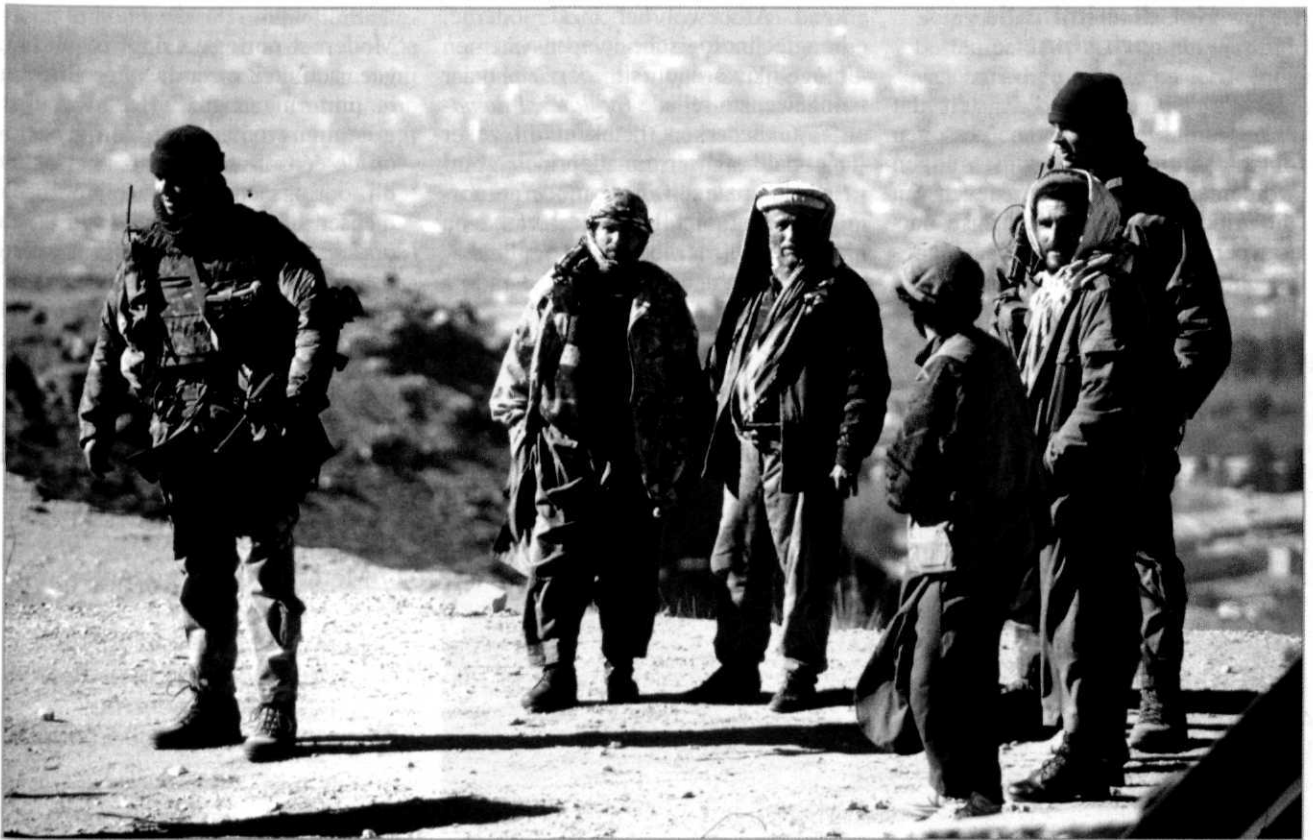
Zo moet er bijvoorbeeld sprake zijn van een aan de gang zijnde aanval (dus geen preventieve acties of acties die een reeds geleden onrecht willen rechtzetten)

Ook is het recht op zelfverdediging slechts van toepassing 'totdat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid heeft genomen'.

Inzet van Nederlandse Marine tijdens de Golfoorlog, 1990

(Foto: AVDKM. Bron: IMG/KI)

ISAF vredesmacht in Afghanistan, 2002 (Bron: IMG/KL)

De Veiligheidsraad

De tweede legitieme autoriteit is de Veiligheidsraad. Op basis van Artikel 42 van het Handvest heeft de Veiligheidsraad in geval van een bedreiging of schending van de internationale vrede en veiligheid, de bevoegdheid om te beslissen over geweldgebruik.

De vraag is nu in welke mate een individuele staat die de strijd wil aangaan met het internationale terrorisme het recht heeft om op een autonome wijze te beslissen over het aanwenden van geweld. Vanuit strikt juridisch oogpunt is dit zeker geen vanzelfsprekendheid.

Preventieve acties?

De Amerikaanse militaire interventie in Afghanistan ging bijvoorbeeld van start op 7 oktober 2001, ongeveer een maand na de aanslagen van 11 september. Dit militair ingrijpen kon bezwaarlijk worden bestempeld als

een vorm van zelfverdediging tegen een aan de gang zijnde aanval.

Men zou echter kunnen aanvoeren dat de specifieke aard van de strijd tegen het terrorisme een ruimere interpretatie van Artikel 51 rechtvaardigt. Een dergelijke ruimere interpretatie zou er dan uit kunnen bestaan om ook preventieve acties als een vorm van zelfverdediging te gaan aanvaarden.

Alhoewel het bieden van weerstand tegen een aan de gang zijnde terroristische actie niet geheel onmogelijk is, is dit dikwijls toch bijzonder moeilijk omdat terroristische acties om het even waar en wanneer kunnen worden uitgevoerd. In dat geval kan dan ook worden beargumenteerd dat de enige zinvolle vorm van zelfverdediging binnen de context van terreurbestrijding erin bestaat om te voorkomen dat terroristische organisaties hun acties kunnen uitvoeren.

Risico's

Een dergelijke 'preventieve' aanpak van het terrorisme wordt trouwens ook bepleit in de nieuwe Amerikaanse nationale veiligheidsstrategie (september 2002). Hierin wordt onder meer gesteld dat de vs niet zullen twijfelen om, indien noodzakelijk, op een unilaterale en preventieve wijze op te treden tegen terroristen teneinde zichzelf en hun bondgenoten te verdedigen. Preventief handelen is echter niet zonder risico's omdat het de deur opent voor offensieve acties.

De kans bestaat dan dat elk land dat ervan verdacht wordt terroristische acties te steunen, kan worden aangevallen in naam van zelfverdediging.

Het discriminatie-principe

Het *discriminatieprincipe* stelt dat enkel militaire doelwitten (personen of installaties) doelbewust mogen worden aangevallen. Het naleven van dit principe in de hedendaagse oorlogvoering is niet echt vanzelfspre-

kend. Alhoewel het met moderne, hoogtechnologische wapensystemen mogelijk wordt om de voorziene maar ongewenste schade (*collateral damage*) te beperken, betekent dit zeker niet dat het discriminatieprincipe binnen de context van de moderne oorlogvoering niet langer relevant zou zijn.

Onduidelijke scheiding

Moderne oorlogvoering is al lang geen activiteit meer die alleen mensen in uniform aangaat. Heel wat niet-militairen worden ten tijde van oorlog op de één of andere wijze betrokken bij oorlogsactiviteiten (bijvoorbeeld mensen die tewerkgesteld zijn in de oorlogsindustrie). Dit heeft tot gevolg dat de scheidingslijn tussen strijders en niet-strijders heel wat vager wordt, waardoor het dikwijls niet echt duidelijk meer is wie nog wel en wie niet mag worden aangevallen.

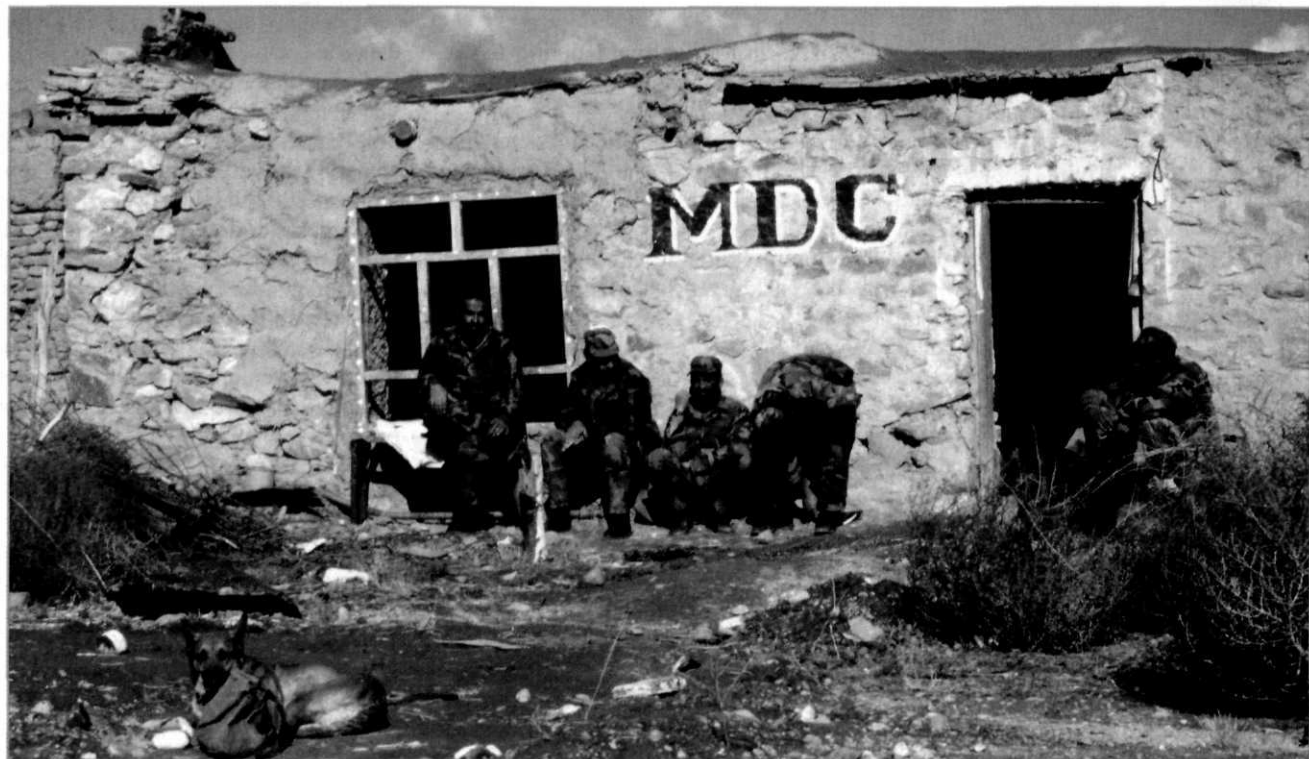
In welke mate dient het discriminatieprincipe te worden gerespecteerd in de strijd tegen het terrorisme?

Men zou kunnen aanvoeren dat het niet meteen een goed idee is om zich tegenover een immorele tegenstander op morele wijze te gedragen.

Er kunnen mijns inziens twee argumenten worden aangehaald om zich

ISAF vredesmacht in Afghanistan, 2002 (Bron: IMG/KL)

toch te houden aan het discriminatieprincipe. Ten eerste is er het voor de hand liggende argument dat men bij het uitvoeren van acties waarbij men niets of niemand ontziet, zich verlaagt tot terroristische praktijken.

Dragvlak is onontbeerlijk

Vervolgens is het ook zo dat antiterroristische acties alleen succesvol kunnen zijn als ze kunnen rekenen op de steun van de eigen bevolking en de steun van de internationale gemeenschap (cf de noodzaak van een internationale coalitie).

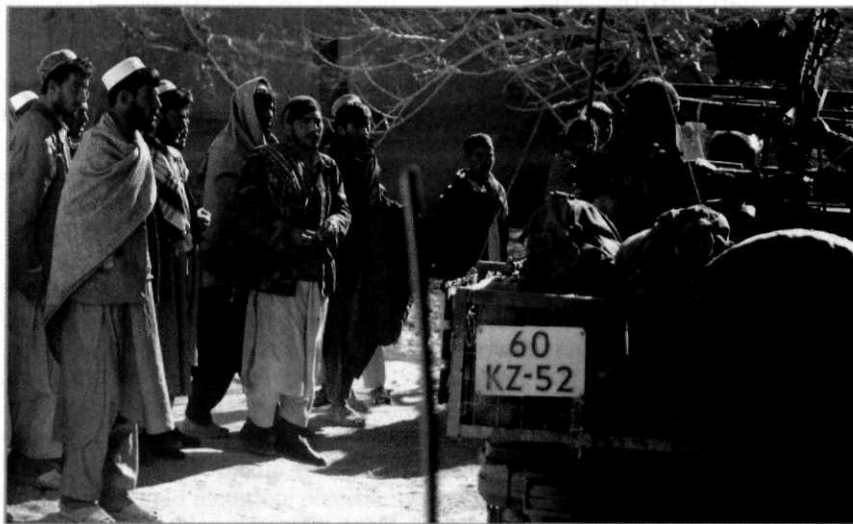
Het doelbewust doden van personen die niets met terroristische acties te maken hebben, is dus niet alleen moreel verwerpelijk, het is bovendien bijzonder contraproductief.

Hoewel het discriminatieprincipe binnen de context van de strijd tegen het terrorisme onverminderd zijn relevantie blijft behouden, doet zich ook hier een aantal specifieke toepassingsproblemen voor. In tegenstelling tot reguliere troepen zijn de leden van een terroristische organisatie niet meteen herkenbaar als legitiem doelwit. Hun acties kunnen alleen een kans op slagen hebben wanneer die in het grootste geheim worden voorbereid en uitgevoerd. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat een belangrijk deel van de strijd tegen het terrorisme er juist in bestaat om diegenen die betrokken zijn bij de voorbereiding en de uitvoering van terroristische acties te identificeren en te lokaliseren.

Al Qaeda

Een tweede probleem heeft te maken met de wijze waarop diegenen die bij de strijd tegen het terrorisme gevangengenomen worden, behandeld dienen te worden. De Amerikanen zijn bijvoorbeeld van oordeel dat gevangengenomen Al Qaeda- en Taliban-leden niet kunnen worden beschouwd als combattanten en bijgevolg ook

geen gebruik kunnen maken van de juridisch bescherming zoals voorzien in de Conventies van Genève. Hoewel voor deze stellingname in het geval van de Al Qaeda-leden veel te zeggen valt, is dat niet meteen zo evident voor de Taliban-troepen. Bij deze laatste ging het nu eenmaal om reguliere troepen die strijd leverden in opdracht van het Taliban-regime. Maar wat dan met de Al Qaeda-leden zelf?

ISAF vredesmacht in Afghanistan, 2002 (Bron: IMG/KI)

Ook in dit geval zijn er duidelijke ethische grenzen. Zelfs indien we vermoeden dat een gevangengenomen terrorist beschikt over vitale informatie over toekomstige aanslagen dan nog zijn niet alle middelen, zoals foltering, toegestaan. Zowel het bevelen als het uitvoeren van folterpraktijken moet onderworpen zijn aan een absoluut verbod.³

Proportionaliteit (in bello)

In tegenstelling tot de 'ad bellum' *proportionaliteit*, vereist de 'in bello' versie dat we kosten en baten gaan afwegen die zijn verbonden met een *individuele* militaire actie, en niet met de oorlogsinspanning in zijn geheel. In essentie zegt dit principe dat het militaire nut van een doelwit moet opwegen tegen de schade en vernietiging die gepaard zal gaan met de vernietiging ervan.

Soms wordt dit principe ook wel eens bestempeld als dat van het vermijden van onnodige schade en leed. Indien het mogelijk is een tank uit te schakelen met een conventioneel wapen, dan is het niet nodig zijn toevlucht te nemen tot een nucleair wapen.

Ethische dilemma's

Net zoals het discriminatieprincipe is ook het proportionaliteitsprincipe

omwille van ethische en prudentiële redenen onverminderd van toepassing in de context van de strijd tegen het terrorisme. Mogelijke doelwitten moeten zorgvuldig gescreend worden, onder meer op basis van hun antiterroristische 'waarde' en de schade die gepaard zal gaan met de uitschakeling ervan.

Net als in de context van de conventionele oorlogvoering zal men ook hier onvermijdelijk worden geconfronteerd met ethische dilemma's. Is

³ Paragraaf 3 van Artikel 2 van de VN Conventie (1984) tegen foltering en andere wrede, onmenselijke, en vernederende behandelingen en straffen, stelt zo bijvoorbeeld dat 'an order from a superior officer or a public authority may not be invoked as a justification of torture'. Zie C. Van den Wyngaert (ed.) – International Criminal Law. A Collection of International and European Instruments (Second Revised Edition), Kluwer Law International, The Hague, 2000, p. 423.

het bijvoorbeeld gerechtvaardigd om gekaapte burgervliegtuigen te laten neerschieten waarvan we vermoeden dat de kapers ze zullen laten neerstorten op burgerdoelwitten?

Conclusie

Veronderstelt een doeltreffende aanpak van terroristische organisaties zoals Al Qaeda het gebruik van gelijkaardige middelen?

En betekent dit dan ook dat er in de strijd tegen het terrorisme geen plaats is voor de leer van de rechtvaardige oorlog? Als het gebruik van gelijkaardige middelen wil zeggen dat niets of niemand mag worden ontzien om het doel te bereiken, dan is het antwoord duidelijk 'neen'.

Ofschoon het bestrijden van een complex fenomeen als het internationale terrorisme ongetwijfeld een bijzonder moeilijke onderneming vormt, is het weinig waarschijnlijk dat het succes van deze strijd uiteindelijk zal afhangen van het al dan niet imiteren van de tegenstander.

ISAF vredesmacht in Afghanistan, 2002 (Bron: IMG/KL)

Oog om oog, tand om tand

Zo kan men zich ernstig vragen stellen bij het zogenaamde tactische voordeel dat het aanwenden van terroristische methodes zou opleveren. De kans dat terroristen zullen worden afgeschrikt door een dergelijke aanpak is alleszins weinig waarschijnlijk. Bovendien dreigt zo'n oog om oog, tand om tand-praktijk elke democratische samenleving vroeg of laat op te zadelen met een ernstig moreel trauma ('zijn dat nu de waarden waarvoor onze samenleving staat?'). Dergelijke bedenkingen bij een ethisch dubieuze aanpak schijnen alleszins de rechtvaardige-oorlog-theoreticus Robert Phillips gelijk te geven wanneer hij stelt dat

...despite the very considerable pressures upon it created by modern history, there is, in the end, no alternative but to think about the problem of war in about the same way as did the philosophers who developed the [just war] theory.⁴

Deze uitspraak geldt onverkort voor de huidige oorlog tegen het terrorisme.

Zoeken naar evenwicht

Inderdaad, hoewel er wat verschillen bestaan tussen conventionele oorlogvoering en de oorlog tegen het terrorisme, behouden de 'rechtvaardige oorlog'-principes, mits in een aangepaste interpretatie, hun relevantie in het kader van de internationale terreurbestrijding. Zo vormt bijvoorbeeld een onmiddellijke en krachtvolle aanpak van het terrorisme de enig mogelijke en redelijke optie.

Bij het 'redelijke kans op succes'-principe en het proportionali-

teitsprincipe uit die specifieke interpretatie zich in een toepassing op twee niveaus. Op het niveau van de globale inspanning mag men zich alvast niet laten leiden door de waarschijnlijkheid van korte-termijnsuccessen. Op het niveau van het specifieke geweldgebruik daarentegen dient men zich wel te houden aan de klassieke interpretaties van de principes in kwestie. Ook bij de toepassing van het 'legitieme gezag'-principe kunnen er argumenten worden aangevoerd om een ruimere 'preventieve' interpretatie van Artikel 51 te ondersteunen.

Kortom, in de strijd tegen het terrorisme moeten de criteria van de rechtvaardige oorlog niet zozeer worden beschouwd als een last, maar eerder als een deliberatie-instrument dat ons in staat moet stellen om een noodzakelijk evenwicht te vinden tussen moraliteit, prudentialiteit en doortastendheid.

Literatuur

- R. Bainton - Christian Attitudes Toward War and Peace. A Historical Survey and Critical Re-evaluation. Abingdon Press, Nashville, 1986.
- P. Christopher - The Ethics of War & Peace. An Introduction to Legal and Moral Issues. Prentice Hall, New Jersey, Upper Saddle River, 1999 (tweede uitgave).
- A. Coates - The Ethics of War. Manchester University Press, Manchester/New York, 1997.
- B. Coppieters en N. Fotion (eds.) - Moral Constraints on War. Principles and Cases. Lexington Books, Lanham/Md, 2002.
- G.J. Heering - De zondeval van het christendom. Een studie over christendom, staat en oorlog. Bijleveld, Utrecht, 1981.
- J.T. Johnson - Just War Tradition and the Restraint of War. A Moral and Historical Inquiry. Princeton University Press, Princeton, 1984.
- D. Lackey - The Ethics of War and Peace. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1989.
- R. Phillips - War and Justice. University of Oklahoma Press, Norman, 1984.
- R. Regan - Just War. Principles and Cases. Catholic University of America Press, Washington D.C., 1996.
- M. Walzer - Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations. Basic Books, New York, 1992.

⁴ Robert Phillips, *War and Justice*. Norman, University of Oklahoma Press, 1984, p. X.

From the House of Orange to the House of Bush: 400 years of 'revolutions in military affairs'

prof. G. Parker*

Introduction¹

A series of important military innovations since the fifteenth century have facilitated and upheld Western global dominance. The development of heavy bronze gunpowder artillery after the 1420s made possible the destruction of almost all fortifications of traditional vertical design, while a century later the creation of fortresses of geometrical design protected by bastions restored the advantage in siege warfare to their defenders. At the same time, naval architects began to place heavy artillery aboard full-rigged sailing vessels, creating floating fortresses that proved virtually impregnable except to others of the same genre, while the invention of infantry volley fire allowed disciplined European troops to defeat far larger enemy forces, whether mounted or on foot, in the field.

By 1775, this combination of 'guns and sails' had allowed relatively small groups of Europeans to create and

In de geschiedenis liggen wijsheid en verrassingen verscholen. Dat er in de loop van de tijd 'militaire revoluties' zijn geweest staat niet ter discussie. Het vliegtuig, de tank, de onderzeeboot en het nucleaire wapen zijn hiervan voorbeelden.

Twee vragen verdienen daarbij antwoord: hoe ontstaan dergelijke revoluties en waarom zijn ze zo beslissend? Slechts weinigen zullen rond dit thema een relatie onderkennen tussen het 'Huis van Oranje' en het 'Huis van Bush'! De auteur gaat op deze relatie in.

Ongeveer vierhonderd jaar geleden veroorzaakten de Oranjes een militaire revolutie. Zij introduceerden het gebruik van opeenvolgende infanterie-salvo's.

Het 'Huis van Bush' wordt vierhonderd jaar later met een andere 'Revolution in Military Affairs' geconfronteerd. Nu gaat het om de interactie tussen systemen die informatie verzamelen, verwerken, samenvoegen en verspreiden om geweld met grote precisie toe te passen. De auteur gaat na welke lessen de eerdere revolutie voor het heden heeft.

defend empires in America, South Asia, Siberia and the Philippines, to establish permanent trading posts in East and West Africa and in Indonesia, and to dominate most of the world's oceans.

Industrial production of precision weapons from the late eighteenth century onwards allowed the Europeans to extend significantly the areas under their control in Africa, India and Southeast Asia, and to humble China. For better or worse the West, which covered only 15 percent of the world's land surface in 1450, dominated 35 percent and all the world's oceans by 1800, and 84 percent of the world's land surface and almost all the world's oceans by 1914.

Military innovations

In that dramatic and sustained expansion, military innovations played an essential role. Although, despite fur-

ther impressive military innovations (including submarines, warplanes, tanks and thermonuclear weapons) the West lost all its colonies in the mid-twentieth century and even, temporarily, the ability to project its armed might worldwide and prevail, 'stealth technology' restored a decisive military edge in the 1990s.

Each of these innovations formed part of a series of linked changes in the forms of combat that created a serious if not crippling disadvantage to those who failed to adopt it. The current acronym of choice for such phenomena is 'RMA', standing for 'Revolution in Military Affairs', a phrase coined by the Office of Net Assessment within the Pentagon to refer to

the interaction between systems that collect, process, fuse and communicate information and those that apply military force →

* Professor Parker is Andreas Dorpalen Professor of History aan de Ohio State University. Hij heeft 31 boeken op zijn naam, waaronder 'The Military Revolution', 'The Dutch Revolt' en 'The Grand strategy of Phillip II'.

¹ An expanded version of this essay, together with full bibliographical references, will appear in the *Acta* of the XXVIIIth International Congress on Military History sponsored by the U.S. Commission on Military History, edited by John A. Lynn. I am grateful to the Commission for permission to publish this streamlined version here.

in order to make possible 'precision violence'.

The Office of Net Assessment uses RMA interchangeably with the term 'Military Revolution', normally applied to those earlier military innovations that created asymmetry in warfare; and this paper does the same.²

The crucial questions are, first, how do they occur; and, second, why do they prove so decisive? This essay

² Lawrence Freedman, *The Revolution in Strategic Affairs* (Oxford: Oxford University Press, 1998), 11.

seeks answers in an early Military Revolution – the invention and implementation of infantry volley fire – and then examines the current Revolution in Military Affairs in the light of that case study.

The birth of volley fire

Volley fire was invented twice in the sixteenth century: first in Japan and then in the Dutch Republic. The first Portuguese visitors to Japan in 1543 brought with them some arquebuses, smoothbore muzzle-loading guns about 1.3 meters long that fired a 20-gram lead ball. They arrived during a

period of civil war that had fragmented the archipelago into dozens of competing states and many local warlords, immediately seeing the advantage of adding a powerful new weapon to their arsenals, ordered their metalworkers to make Western-style arquebuses.

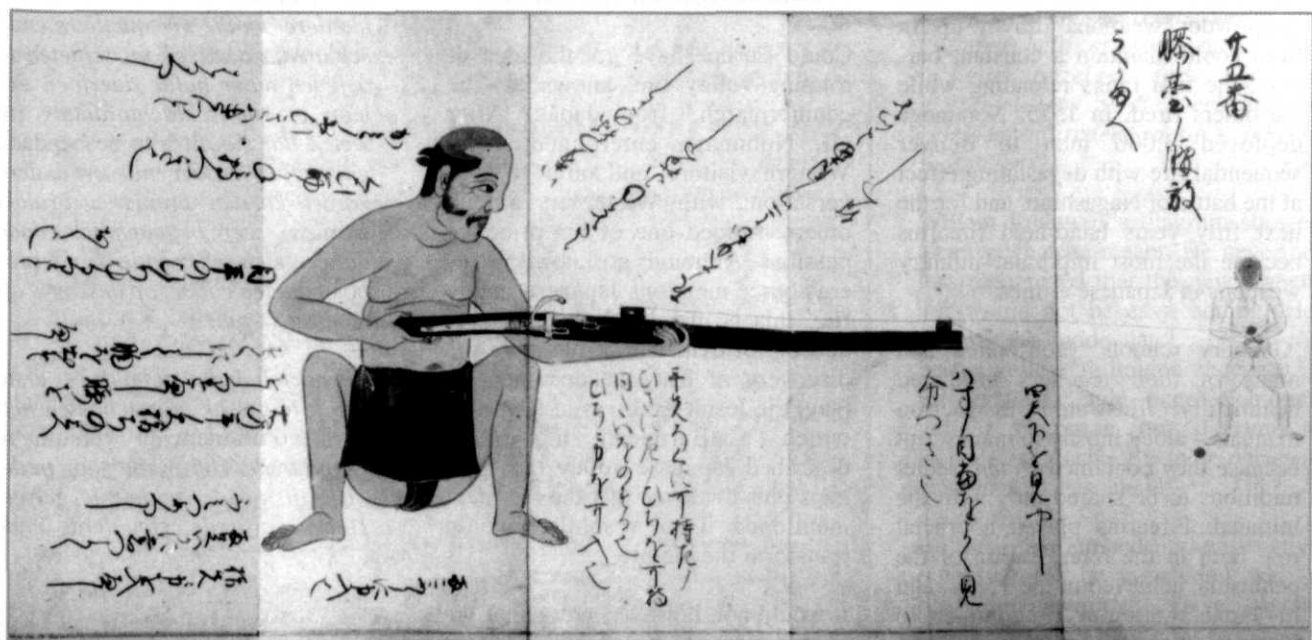
All muzzle-loading weapons suffer from a major problem: they are slow to reload. Moreover, any improvement in accuracy requires a tighter fit between ball and barrel (the 'windage'), which automatically increases reloading time. Early modern warriors therefore experimented to find the best balance between the two. The Japanese privileged accuracy and, from the first, the manuals on firearms produced by their 'gunnery schools' clearly reflect this: for example, the manuscript *Book of 32 positions for steadying a gun*, first composed in the 1550s by instructors of the Inatomi gunnery school, stressed marksmanship. Thirty of its thirty-two images showed different positions for individual sharpshooters, whether engaged in hunting, in fighting or in target practice against bound prisoners.

In the 1560s Oda Nobunaga, one of the warlords struggling for control of the archipelago, perhaps inspired by the standard tactic of Japanese

The Inatomi Gunnery Manual, 'Book of Thirty-Two Positions for Steadying the Gun' (Inatomi-ryu teppō denshō). Thirty of the images show different positions for marksmen – some mounted or on a boat for hunting; others against human targets (including this one involving a prisoner with his hands tied) – together with notes on stance ('Must keep the knees apart') and advice on sighting. Only two – including the one on the left – show how to hold the weapon.

(Credit: The New York Public Library, Spencer Collection, Japanese Ms 53, a copy made in 1607. Printed with permission)

archers, who normally fired in rotation, realized that sharpshooters with gunpowder weapons drawn up in lines could maintain a constant barrage, the first ranks reloading while the others fired. In 1575, Nobunaga deployed 3,000 men to deliver sequential fire with devastating effect at the battle of Nagashino, and for the next fifty years hand-held firearms became the most important infantry weapons in Japanese armies.

'Gunnery schools' proliferated and many of their teachers produced beautifully illustrated instruction manuals – albeit mostly in manuscript because they contained *Hiden*: secret traditions to be shared only with the initiated. Firearms played a crucial role both in the reunification of the peninsula, achieved in the 1580s, and in Japan's attempt to conquer Korea in the following decade.

Despite the reduced 'windage,' Japanese marksmen evidently achieved fairly rapid rates of fire because, according to the *Zōhyō Monogatari* ('The Soldier's Tale'), a military manual composed in the later seventeenth century,

When five or six rounds have been fired there will be scorching inside the barrel and there may be difficulty with the bullets getting stuck or with loading. So make a note of the bullets' weight and keep them separate when you put them in the bullet box, and you can quickly identify the bullets made to a particular weight, which cannot be used if the barrel has become too narrow.

Otherwise, the manual warned, soldiers would have to gnaw their lead bullets down to size (as in Europe: page 190 below).³ After the 1630s, however, Japan 'gave up the gun:' the government ordered the confiscation of all firearms and sought to store them all in arsenals. The samurai sword became the standard weapon of warriors once again until the nineteenth century.

The genesis of 'the countermarch' in Europe

Could Europe have got the idea of rotating volley fire, known as 'the countermarch,' from Japan? After all, Nobunaga entertained many Western visitors; and military conversation, with Westerners among others, formed one of his principal passions. Although no known Western source mentions Japanese volley fire, this is merely absence of evidence, not evidence of absence: the discovery of just one document in (say) the Jesuit Archives in Rome, in which a European missionary described Japanese volley fire, perhaps plus evidence that the recipient mentioned it to a soldier, would transform the picture.

It would not, however, prove that *the Dutch* learned the technique from Japan because its genesis from another source is demonstrated beyond all doubt by a long letter written to Count Maurice of Nassau by his cousin and brother-in-law, Willem Lodewijk, on 8 December 1594.⁴

Like any self-respecting Renaissance man of letters, Willem Lodewijk never used just one language when he could deploy several. He began in French, discussing the use of ranks by the soldiers of Imperial Rome, as summarized in the *Tactica* attributed to the ninth-century Byzantine Emperor, Leo VI. In the two pages following he provided the German or Dutch equivalents of 34 Latin terms in a Roman military treatise of the first century, the *Tactica* of Aelian.

Next came three more pages in Dutch about Aelian's discussion of various types of 'countermarch,' in which ranks of infantry hurled spears and javelins in sequence. Then, on the last page of his letter (in Dutch, with liberal injections of French, German, Latin and Spanish), Willem Lodewijk took a crucial leap: he described how he had adapted the same technique for men carrying firearms.

Ich hebbe gevonden ex evolutionibus [namely those of Aelian] een maniere om die musquetiers ende schutten, nit alleen int schieten te oefenen maer holde daerfoer, dat man in ene schlachtordnung (te weten dat sie nit a la desbendada gaen off in hecken ende uyt andere vordel kunnen propiss gebruickt worden) seer bequaemlick, ende dat een elck seker ende bien à propos schieten conne, op dese wys aff te voeren syn...

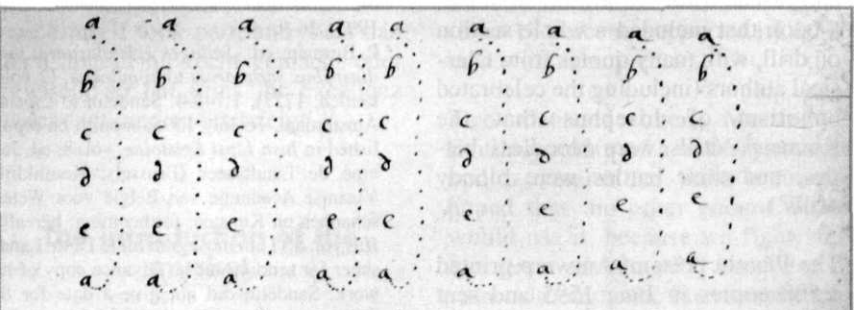
Als naemlick dat so baldt het erste gelidit te gelyck affgeschoeten heft per evolutionem et versum te rugge trede. Het tweede voor trede, ofte stilstaende, schiete te gelyck. Daerna afftrede. Het derde ende

³ Stephen Turnbull, *The Samurai Sourcebook* (London: Cassell & Co, 1998), 182, quoting *Zōhyō Monogatari*, written some time between 1657 and 1683 perhaps by Matsu-daira Nobuoki.

⁴ Koninklijke Huisarchief, 's Gravenhage [hereafter KHA], A22-1XE-79, Willem Lodewijk of Nassau to Maurice of Nassau, Groningen, 8 Dec. 1594, draft in the hand of Everart van Reyd with a holograph correction by Willem Lodewijk. (Note that the count often used the Julian Calendar, so the 'true' date may be 8 Dec. 1594 OS or 18 Dec. 1594 NS: I have been unable to determine this from internal evidence.) G. Groen van Prinsterer, *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau*, 2e série I (Utrecht, 1857), 334-6, printed parts: L. Mulder, *Journal van Anthonis Duyck, Advokaat-Fiscaal van den Raad van State*, (3 vols., 's Gravenhage, 1862-5), 1:717-23, printed it all, followed by an 'afzonderlijke aantekening' on how to change an army on the march into battle order, Roman-style (*ibid.*, pp. 723-4.) The letter was again published twice in its entirety by Werner Hahlweg (who noted that the 'afzonderlijke aantekening' had disappeared since Mulder's day): Hahlweg, *Die Heeresreform der Oranier und die Antike. Studien zur Geschichte des Kriegswesens der Niederlande, Deutschlands, Frankreichs, Englands, Italiens, Spaniens und der Schweiz vom Jahre 1589 bis zum Dreissigjährigen Krieg* (Berlin, 1941; reprinted Osnabrück, 1987; hereafter *Antike*), 255-64; and Hahlweg, *Die Heeresreform der Oranier. Das Kriegsbuch des Grafen Johann von Nassau-Siegen* (Wiesbaden, 1973; Veröffentlichungen der historischen Kommission für Nassau, XX, hereafter *Kriegsbuch*), 606-10. I have followed the *Kriegsbuch* version, collated with the original.

1
 In dese geronde en evolutionibus est manifeste in
 musculature et sic, mit allen mit geschick te verstaen
 maer solde daerfor dat men in ene plaetst ordnung (te
 weten dat sie mit a la despendada gans oft in barchy ende
 mit andere ordnel konnen propij gebuicht worden) seer
 bequaemliik ende dat es sijk sichte en vieren a propij
 geschick rouwe, es dese sijn oft te weten sijn vbekeid en
 grootel in ene plaetst ordnung selde sijn. In alreue die
 historie vifstelyk gans vnde vnder dit sijn
 sijnvelick gelone, dat beter middel sijn geronde vnder
 viel vancemliik dat se behre sijn vster gelick te gelick
 afgeschiet sijn per evolutionem et versum te rugge
 vande. Het vbekeid vover vnde, ofte sijn vande sijn te
 gelick. In vna affrede, sijn vnde en navolgende der
 gelick doe. Als alreue die letste gleder afgeschiet sijn
 sijn vste vnder gelade sijn, al dese navolgende
 figuer anzeiget, en sijn dese stippecken; die vnde sijn
 die gleder affreden, so sie geschiet sijn.

Letter of William Louis of Nassau to Maurice of Nassau, 8 December 1594, draft, describing his idea of adapting the 'countermarch' described by Aelian in the first century AD for firearms. The count first describes his idea, and then provides a diagram with 'stoppelckens' (little dots) to show how the maneuver works. At the end, he cautions that onlookers will probably laugh when they watch
 (Credit: Koninklijke Huisarchief, 's Gravenhage, Ms. A22-1XE-79, lower half of penultimate page and last page. Printed with permission)

Dit vbekeid sijn vnde dat es mit te vster gelone
 te selde ende so es vbekeid ende occasie mogen
 vbekeid vover en davor te laet, dat sijn vste inter
 parietem ende amicos geschiede. Dese letste maniere
 selde vbekeid vnde dat sie mit gemer vbekeid es dat sie
 Mons. vste ende andere coronellen mit na deden.
 In dese vbekeid sijn vnder vnder die sijn vste dat
 sijn sijn tot vste dienste vbekeid sijn vste sijn, sijn
 vste es vbekeid sijn, dat sijn mit sijn vste Geo.
 metrie te vste Datum Groning. d. 8 Decemb. 1594.

navolgende dergelycken doe. Also
 alreue die letste gleder affgeschoe-
 ten hebben, het eerste weder ge-
 laden heft, als dese navolgende
 figuer anzeiget, ende syn dese
 stippecken !: die wech den die
 gleder affreden, so sie geschoten
 hebben.

Willem Lodewijk's diagram showed
 exactly what he meant. He neverthe-
 less recognized that the new maneu-
 ver would not be easy, adding 'Het
 welcke ick bidde dat U. E. mij ten
 besten gelieve te holden ende soe U.
 E. oersaeck ende occasie mogen
 velicht becomen om daervor te
 lachen, dar doch sulx inter parietem
 ende amicos geschiede.'

He also recognized its destructive
 potential, for he concluded with a
 plea for secrecy: 'Dese letzste
 maniere solde wel willen datsie nit
 gemeen worde op datsie Mons[ieu]r
 Veer [commander of the English
 troops in the Dutch army] ende
 andere coronellen nit na deden.'

Willem Lodewijk, like Maurice, had
 studied at Leiden University with one
 of Europe's foremost Classical schol-
 ars, Justus Lipsius, whom he praised as

*nicht allein ein gelehrter philoso-
 phus, sondern auch ein weiser
 politicus geacht wirt, also das
 seine conversation für andern
 meinen Brüdern nutze sein sol.*⁵

In 1589 Lipsius published his *Six
 Books on Politics*, which included an
 entire section on how rulers could
 learn from the wars described by
 Classical authors. He saw the infantry
 as the battle-winner of his own times,
 as it had been for Rome, and argued
 that modern infantry must learn to
 operate in smaller units (like Roman
 'maniples'), to drill with their arms in
 unison, and to march in step, just as
 Roman armies had done.

⁵ Groen van Prinsterer, *Archives*, 2e série 1:131, Willem Lodewijk to his father, May 1590.

'In all battles,' Lipsius declared (echoing Classical writers), 'skill and drill, rather than numbers and blind courage, normally bring victory.'⁶

The very next year, 1590, Willem Lodewijk began to implement these suggestions. According to his secretary, Everhart van Reyd,

siende dat de oude krijghs-konsten ende voordeelen van slacht ordeninghen, snellicheyt van swencken, keeren, wenden, dichten, stercken, sonder de gheleerder ende ryen te breecken, daer door de Greecken en Romeynen so heerlijcke daden hadden uytgericht t'eenemaal uytter weerelt, ende in verghetenheyt begraven waren; ende dat hy niemants onder den ouden oversten en hopluyden vant, daer van hij 't mochte leeren... heeft hy gheen tijt noch arbeyt (so dickmen met voor den vyant lagh) hem verdrieten laten, om op te soecken watter af inde oude boecken te vinden was, volghende principalijck de leeringhen van den Griecxschen Keyser Leo, en oeffende daer nae zijn Regiment ghestadelijc, makende lang-worpighe ende kleynne schare, in plaets van de groote vierkante, ende deselve africhten-de tot verscheyden manieren van keeren ende wenden.

It took a while. According to van Reyd, 'D'eerste beginselen vielen seer swaer, ende scheenen by veelen om d'onghewoonheydt wille vreemt ende lacherlijck'.⁷

The Roman style

Maurice, for his part, also began to drill some of his troops 'à l'exemple des Romains,' and when the two men and the troops they commanded joined forces at Arnhem in October 1594 Maurice staged a demonstration. Underwhelmed, Willem Lodewijk tactfully suggested that the process might be improved by using the commands and maneuvers given by Aelian, just as his own troops did.

Maurice asked his cousin to share these with him, and doing so took up most of his letter of 8 December.

Meanwhile Maurice persisted with his own Classically-inspired experiments. A young scholar from the Spanish Netherlands residing in 's Gravenhage described another demonstration in a letter to Lipsius, by then a professor at the Catholic University of Leuven. In spring 1595, the count made two groups of soldiers fight against each other 'in the Roman style:' 60 men equipped as 'pedites hastati' (probably meaning with pikes, as some thought the front rank of the legions had fought) closed with 40 bearing Roman-style shields (presumably like the *triarii*, the third rank of the legion who used their shields as a weapon).⁸

Although gratified by the interest in Roman military practice shown by his former pupil, Lipsius remained unimpressed: 'The Roman legions always defeated the Phalanxes, but they did so in formation' he chided. They did not pit warriors against each other as individuals, but in maniples.⁹

Lipsius's critique drew on his reading and research for *De Militia Romana*, a book that included a whole section on drill, with many quotes from Classical authors (including the celebrated aphorism of Josephus that the Romans' 'drills were bloodless battles, and their battles were bloody drills').

The Plantin press of Antwerp printed 1,500 copies in June 1595 and sent several of them to the North Netherlands, either as gifts or purchases. One copy was presented to Maurice of Nassau.¹⁰ A few weeks later, according to a Dutch admirer of Lipsius, Maurice's 'only pleasures' while on campaign consisted of reading *De Militia* and 'drilling his troops frequently' following its precepts.¹¹

Fortunately, we possess an eyewitness account by Antonis Duyck, an observer from the Raad van State, of

the first few drills. On 6 August 1595, as the Dutch army lay encamped in the Rhineland, Maurice brought out the 'groete schilden ofte targes' that he had commissioned 'om te sien off men daer mede een bataillon piecken soude konnen breecken, d'welc hij tot meermaelen in den Haeghe hadde doen besoucken'. Note, however, that this time 'Een bataillon' – several hundred men – took part; not just hundred as in 'den Haeghe'.

The next two days it poured with rain, but on 9 August the sun shone and Maurice, accompanied by Willem Lodewijk, ordered 'een derden deel

⁶ Lipsius, *Politicorum sive Civilis Doctrinae Libri Sex. Qui ad Principatum maxime spectant* (Leiden, 1589), V.13.

⁷ Everhart van Reyd, *Historie der Nederlantscher Oorlogen, begin ende voortganck tot den Jaere 1601* (Leeuwaarden, 1650), 162a. Duyck recorded the 'waepenschouwe' and 'slachtorden' by Willem Lodewijk's troops on 15 and 18 July 1592 in considerable detail, which suggests that this was the first time he had seen it (Mulder, *Journal*, 1:104-5.) As H. L. Zwitzer has noted, Willem Lodewijk apparently played the dominant role in these Dutch military reforms: see Zwitzer, 'The Eighty Years War', in Marco van der Hoeven, ed., *The exercise of arms. Warfare in the Netherlands, 1568-1648* (Leiden: Brill, 1997), 36-9.

⁸ P. Burman, ed., *Sylloges epistolarum a viris illustribus scriptarum tomi quinque*, (2 vols., Leiden, 1727), 1:743-4, Sandelin to Lipsius, Amsterdam, 16 July 1595, soon to be republished in *Iusti Lipsi Epistolae*, vol. 8, ed. Jeanine de Landtsheer (Brussels: Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, forthcoming; hereafter *ILE* vol. 8.) I am most grateful to Dr de Landtsheer for sending me an advance copy of her work. Sandelin did not give a date for the drills, stating only that they took place while Maurice resided in 's Gravenhage ('dum Hagae in ocio est'). Antonis Duyck noted that the count left 's Gravenhage 'eyntelijck' on 1 July (Mulder, *Journal*, 1:601), so the exercises must have taken place before that.

⁹ Burman, *Sylloges*, 1:745, Lipsius to Sandelin, Leuven, 8 August 1595. This letter too will soon be republished in *ILE*, vol. 8.

¹⁰ Justus Lipsius, *De Militia Romana libri quinque. Commentarius ad Polybium* (Antwerp, 1595). For the discussion of drill, see *De Militia*, Book V, Dialogue xiv (Josephus quote on p. 306.)

¹¹ *ILE*, vol. 8, Raphelengius to Lipsius, 29 August 1595.

van 't volck' to leave their billets and try out 'verscheyden slachtordren.' According to Antonis Duyck, the two counts had their men 'stellen, keeren, wenden, swencken, breecken ende maecken, bijeenvougen ende separeren, om 't volck te wennen heure fylen ende gelederen te houden' – clearly a good deal more than just shield-drills.

Now one-third of the Dutch army at this point was about 2,000 men. So Maurice had prudently tried out his manoeuvres first at company strength (in 's Gravenhage); then in battalion strength (on 6 August); and finally in army corps strength (on the 9th).¹² After this, 'exerceerde men vast in 't leger alle dagen het volck', but Duyck's eyewitness reports on later drills got progressively shorter.

The length of his descriptions on 6 and 9 August is therefore eloquent: he included so much detail because it was the first time that he or anyone in Europe since the fall of Rome had seen an entire army drill. Within four years, according to another eyewitness, 'The new recruits to the army assemble two or three times a week to learn how to keep rank, change step, wheel, and march like soldiers.' Maurice himself took part, and 'hats dan der Capitein nit recht gemacht oder gewisen, so hat ihms ihr excellenz under sagt, und anderst zeigt'.¹³

The introduction of the musket

Maurice also reorganized the Dutch infantry. He reduced unit size (as Lipsius had recommended) and he employed the latest technology to enhance infantry firepower. Above all, he significantly increased the number of men armed with a musket, a smoothbore, muzzle-loading gun weighing about 7 kilos and about 1.4 meters long (and therefore needing a forked rest to steady it) that fired a 38-gram lead ball.¹⁴ According to Humfrey Barwick in 1594, who boasted

more than forty years of military service in the Dutch army and elsewhere:

The musketes are weapons of great force, and at this day... much feared: for fewe or no armours will or can defend the force thereof, being neere[at]hand, which is as well a terror to the best as to the meanest: it will kill the armed of prooffe at ten skore paces [160 meters], the common armours at twenty score, and the unarmed at thirty score.

Barwick, who in his youth had been a fine archer, also held the musketeer 'who hath his rest to stay his peece upon' to be more accurate than any bowman.¹⁵

At the time, muskets were still a relatively new invention. Spanish garrisons in North Africa had used them for skirmishing since the 1550s, but in 1567 the duke of Alba issued them for the first time to line units – 15 men in each company – when he led an army of Spaniards to suppress the Dutch Revolt. In the Netherlands, the number soon increased: a muster of the veteran Spanish regiments there in 1571 showed that the 5,900 men already included 600 musketeers (over 10 percent, supported by 1,300 men with an arquebus).

Two decades later, Martín de Eguiluz, author of a military treatise and a veteran of Alba's march, hoped that 'no other enemy nation would use it, because we fight with it at great advantage'.¹⁶ He hoped in vain. Although the Provincial Arsenal of Holland at Delft issued only 3 muskets in 1574, it issued 1,078 in 1591 and 1,929 in 1599. Some were made to a standard design because in that year, after extensive tests, Maurice and Willem Lodewijk distributed five 'model' muskets to arms producers in Holland, with orders that all future weapons produced must be of the same design and fire a bullet of standard caliber. Maurice also increased the number of musketeers in each Dutch infantry com-

pany to 30, with 44 more armed with an arquebus and only 40 bearing pikes.¹⁷

Despite massive expenditure (the province of Holland spent more on weapons in 1599 than in any other year between 1585 and 1621), it took some time to implement these changes. In 1601, a muster of Willem Lodewijk's elite Friesland regiment revealed 26 percent of the men armed with muskets and 31 percent with arquebuses, against 41 percent with pikes, while in 1604 the Zeeland regiment had 44 percent of its men armed with muskets and 2 percent with arquebuses, against 41 percent with pikes.

In 1607, however, the same Zeeland regiment had 51 percent musketeers and only 36 percent pikemen, with no arquebuses. Two years later, the

¹² Mulder, *Journal*, 1: 636. Interestingly, the troops involved were 'de Engelsen' of 'Monsieur Veer' – precisely the troops whom Willem Lodewijk had wanted to exclude eight months before! Duyck estimated the size of the army at 7,800 foot and 1,000 cavalry 'at most' on 24 July (*ibid.*, 619).

¹³ Arend van Buchell, *Diarium 1560-1599*, ed., G. Brom and L. A. van Langeraad (3 vols., Amsterdam, 1907: Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht), 3:470; Kees Zandvliet, ed., *Maurits prins van Oranje* (Zwolle: Waanders, 2000), 251, quoting Filip von Hainhoff.

¹⁴ The *Ordre op de wapeninge* issued by the States-General in 1599 specified that all muskets must have a bore of '10 bullets to the pound' and fire '12 bullets to the pound', or 38 gram balls: Michiel de Jong, 'Staet van Oorlog'. Wapenbedrijf en militaire hervormingen in de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1585-1621' (Leiden University Ph. D. thesis, 2002), 14.

¹⁵ Humfrey Barwick, *Breefe discourse concerning the force and effect of all manuell weapons of fire* (London, 1594), fos. 10v-11.

¹⁶ Martín de Eguiluz, *Discurso y regla militar* (Madrid, 1592; but written in 1586; new edn., Madrid: Ministerio de Defensa, 2000), 115-16 (fos 62-3 in the original edition).

¹⁷ De Jong, 'Staet van Oorlog,' 14-19. The Nassau cousins also distributed five 'model' arquebuses (*roers*) at the same time with a bore of '20 bullets to the pound' to fire '24 bullets to the pound,' as specified by the 'Ordre op de Wapeninge.'

States-General decided to phase out the arquebus altogether, and in 1616 they decreed that in battle the 'Exercitie van musquetiers' should be: 'De twee voorste gelederen maeckt u gereet, legt aen, geeft vuyr (en soo vervolgens todat alle de gelederen hebben gelost).'¹⁸ Willem Lodewijk's 'stippelckens' had turned into a production line of death.

Alternative paths

Gunpowder as a passing fad

This account of the development of infantry volley fire as an inexorable linear process is correct but misleading, because this path chosen by the House of Orange constituted only one of numerous alternatives debated by contemporaries. To begin with, some distinguished Classicists saw gunpowder weapons as just a passing fad.

For example, Francesco Patrizi's *La militia romana di Polibio, di Tito Livio, e di Dionigi Alicarnasso* (Ferrara, 1583), of which Maurice owned a copy, assured readers that the 'nuova inventione della artiglieria' made no difference; while Lipsius (who relied heavily on Patrizi) argued in *De Militia Romana* that modern commanders should stick to pikes, javelins, shields and catapults and other weapons whose enduring value had been proved by the Romans. Although Maurice rejected this advice, he continued to patronize the offensive use of shields in the 'Roman fashion', which he had first tried out in 1595; and he continued to arm his lifeguard, and those who protected his senior commanders, with great shields.¹⁹

He also created, alongside a library and map collection, a 'wapenkamer' that served as a sort of laboratory to test new weapons. Maurice filled it with prototypes and models of various weapons, with relief plans of fortresses, and with a set of lead soldiers and their accouterments that he and Willem Lodewijk used when try-

ing to solve various tactical problems.

Gunpowder weapons invalidate everything

Others, by contrast, argued that the advent of gunpowder invalidated *all* Classical precedents. Joseph Scaliger, who would eventually succeed Lipsius at Leiden, predicted in 1581 that 'Si Monsieur le prince d'Orange n'a aultres conseillers que ceux qui ne bougeront jamais de l'entour de Livius, et Spartianus, le duc de Parme lui raserait bientost la barbe'.

After 1595, Scaliger festooned his copy of *De militia romana* (a gift of the author) with cruel and dismissive marginal comments about the lack of critical rigor (for example using Vegetius to establish conditions in the days of Polybius, 500 years before) and the weak overall argument: 'Asinina omnia haec' (This is all rubbish), 'Ridicule errat' (What a stupid mistake), 'Falleris' (You're wrong!).²⁰

Scaliger had a point: the Spanish Army of Flanders continued to increase its firepower. A muster of its field forces in 1601 revealed 19 percent of the infantry armed with muskets, 23 percent with arquebuses and 50 percent with pikes – not much different from the proportions in the Friesland regiment at the same date (above.) Moreover, its Spanish units (at least) also engaged in drill. In 1588 – two years before Willem Lodewijk – the colonel of a Spanish tercio newly arrived in Flanders deployed his troops 'two or three times a week, putting them in formation and drilling them as much as I can'.²¹

The following year, again earlier than Willem Lodewijk, Don Diego de Alava y Viamont (another veteran of the Army of Flanders) argued that infantry should be 'drilled in groups;' while even earlier, in 1586, Martín de Equiluz (a Spanish veteran with 24 years' service, most of them spent fighting the Dutch) advocated forming musketeers into three files of five soldiers, each of which would main-

tain a constant fire during a skirmish. This sounds remarkably like a countermarch.²²

Gunpowder weapons cause change

Although these veterans do not seem to have scoured Classical military treatises for their precepts, many other writers in the service of Spain or its allies did (including Lipsius, who dedicated *De militia Romana* to the future Philip III.) Thus in 1583 Patrizi's *La militia romana*, dedicated to the duke of Urbino (a staunch

¹⁸ ARA, *Stadhouderlijke Secretarie* 1449, 'Orde bij sijne Excellencie, sijne gen. graeff Willem Lodewijck van Nassauw, stadhouder &c... volgens de Resolutie der Ho. Mo. Heeren Staten-Generael van den 2.e may 1616, geraempt om deser landen crichsvolck, soo te peerde als te voete tot derselver landen dienst bequamer te maecken ende te houden als 'tseve tot noch toe is geweest', 5 December 1618. (I thank Olaf van Nimwegen for this reference.)

¹⁹ This supports the view of Kees Schulten, 'Prins Maurits (1567-1625), legerhervormer en vernieuwer van de krijgskunde, of trendvolger,' *Armamentaria. Jaarboek Legermuseum* 35 (2000): 7-22. The evidence is conflicting however, for Maurice pioneered many other innovations. For example, in 1606 he introduced mounted musketeers, soon called dragoons; while in 1622 he asked the States of Holland to provide 'zo secrete mogelijk 100 vierroers', and two years later he created four companies armed with the new flintlocks (Puype, 'Hervorming en uitslating', 57-8 and 55 respectively). Maurice also introduced innovations for the cavalry (*ibid.*, 68-71.) On balance, he seems to have been more 'hervormer en vernieuwer' than 'trendvolger'.

²⁰ Anthony Grafton, 'Rhetoric, philology and Egyptomania in the 1570s. J. J. Scaliger's invective against M. Guilandinus's Papyrus', *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 42 (1979): 193-4, quotes Scaliger's letter of 1581 (about Willem of Orange and Lipsius) and the cruel marginalia in Scaliger's personal copy of *De Militia Romana*. Scaliger also assured his students that Lipsius had merely plagiarized Patrizi.

²¹ Archivio di Stato, Naples, *Carte Farnesiane* 1722/II, unfol., Don Luis de Queralt to the duke of Parma, 17 July 1588.

²² Diego de Alava y Viamont, *El perfecto capitán instruido en la disciplina militar y nueva ciencia de la artilleria* (Madrid, 1589; new edn., Madrid: Ministerio de Defensa, 1998), 128-9; Eguluz, *Discurso y regla militar*, 189-90.

The battle of Nieuwpoort, 2 July 1600: the early stages. The print shows the exchange of small arms fire in the Dunes (top center) and, in the center, the Dutch field artillery that would gun down a Spanish cavalry charge at the height of the battle

(Credit: J.J. Orlers and M. van Haesten, *Den Nassausche Lauren-crans* (Leiden, 1610), first print following fo. 156. Printed with permission from the copy in the Library of the Institute of Military History, The Hague)

ally of Spain), drew on Polybius and other Classical authors to advocate a battle order that deployed troops in a checkerboard pattern of small units. In 1594 (a year before Lipsius's more famous work) Patrizi published *De paralleli militari. Ne' quali si fa paragone delle milizie antiche in tutte le parte con le moderne*, which re-examined Roman military practice 'in the light of our firearms' and included a substantial section on the need to drill soldiers regularly, first in small groups and then in larger ones.

Classical precedents also suggested infantry volley fire to Thomas Digges, who served with the English

troops fighting alongside the Dutch. The first edition of his treatise *Stratitocos* (1579) proposed that, although untrained men should still be formed into squares, experienced musketeers should

after the old Romane manner make three or four several fronts, with convenient spaces for the first to retire and unite himselfe with the second, and both these if occasion so require, with the third. The shot having their convenient lanes continually during the fight to discharge their peces.

Digges further proposed a 'ring march', to be maintained by detach-

ments of 25 men who would fire and retire in sequence, 'so as the Head shall be sure always to have charged, before the taile have discharged; and this in a circulare martch, the skirmish all day continued'.

In the second edition of *Stratitocos* of 1590 (four years before Willem Lodewijk's 'stippelkens') Digges suggested that experienced musketeers should deploy in ranks, with the

²³ Thomas Digges, *An arithmeticall militare treatise named Stratitocos, compendiously teaching the science of numbers... requisite for the profession of a soldiour. Together with the moderne militare discipline* (London, 1579), fos. 103-5, and second edition (1590), 122-3.

first rank firing their 'volee' while the second and other ranks reloaded and passed their recharged weapons forward.²³

Digges admitted, however, that he only described how 'I would have them trained, not how troops actually did train'. He continued sadly: 'I know this opinion of mine, being different from common custome, will be of the common multitude of such men of warre as can brooke nothing but their owne customes, not onely disliked but derided and contemned.'²⁴ By contrast Maurice and Willem Lodewijk – unlike Digges and Scaliger on their own side, and unlike Alava, Eguluz, Lipsius and Patrizi among their opponents – could put the lessons they drew from their readings, or from the readings of others, into practice. Initially it might have been 'occasie... om daervor te lachen', but in the proof of battle all the practice paid off handsomely.

At their meeting in October 1594 (page 182 above), Willem Lodewijk later recalled, 'allant ung iour à Arnheim, en coche proumine, ie contoïs à [Maurice] comme Hannibal avoit, avec quarante mille piétons, environné et defaict septante mille Romains [at the battle of Cannae] et que j'avois prins la peine de calculer combien profond par coniecture l'une et l'autre bataille avoit esté'. Maurice asked how Willem Lodewijk could be so sure, 'Ce que m'a faict cest yver passé, par loisir et quelque fois en place d'exercice [= drilling his troops], rechercher l'ordre et forme de ceste bataille de Cannes'.

He first consulted the standard Latin translation of the account in Polybius's *Roman Histories*, but found it ambiguous. He therefore commissioned a new translation of the Cannae passage, which clarified somewhat how Hannibal had fought and won. Then, 'J'ay prins la peine de tracer la forme des toutes les deux nations, par le compas, sur le petit pied donnant à chaque soldat 3 pieds en long et 7 en profondeur'.²⁵

In April 1595 the count sent Maurice a copy of the new translation, his calculations, and some sketches of the probable battle order, together with a short treatise on the subject (which naturally cast the Dutch as the victorious Carthaginians and the Spaniards as the annihilated Romans).

Theory becomes practice

Theory gave way to practice in 1600 with the Dutch invasion of Flanders. Willem Lodewijk was not present on 2 July, when Spanish troops suddenly arrived and forced Maurice (much against his will) to put all the new equipment and drills to the test on the beach near Nieuwpoort. A print engraved some time later shows ranks of Dutch and Spanish musketeers in the sand dunes exchanging fire at almost point-blank range, and the accompanying text notes that 't volck op de Duynen vast aende handt quamen ende met musketten roers heel dicht begonnen te schieten, alsoo inde Caert gehesien werdt'.

This could have been simply a protracted fire-fight, rather than the first use of the countermarch volley in Europe. Indeed according to Sir Francis Vere, commander of the vanguard, 'by the situation of the country, that skill and dexterity we presumed to excel our enemies in, which was the apt and agile motions of our battalions, was utterly taken from us'.²⁶ But Vere was severely wounded at an early stage of the two-hour battle and so could not see everything. A detailed account by Mario Stivive, fighting among the infantry that faced the Dutch, noted that Maurice had drawn up his troops:

Very well, placing in front a bloc of 4,000 musketeers, and in front of these musketeers some six pieces of artillery; and behind these musketeers two more blocs of over 1,000 pikemen, each one with 500 pikes, with the cavalry outside on the wings. All were in very good order. In addition, he placed 70 or

80 musketeers on certain sand hills to flank our troops.

Then, through 'the great smoke from the muskets' Stivive saw the Dutch field artillery catch the Spanish cavalry in the flank, 'killing 15 or 20 of our troopers with each round'. The survivors fell back, leaving the infantry (including Stivive) exposed. 'Now the Dutch cavalry, which did its duty in an excellent way, began to charge our infantry, and our pikemen came up against their musketeers.'²⁷

An account by Count Ludwig Günther of Nassau, who commanded the Dutch cavalry, now takes up the story:

Nostre infanterie... s'avanceat à l'ennemy, et la cavallerie de l'ennemy voyant approcher la nostre en si bonne ordre, pour estre bien secondés, se voulurent retirer dans leur infanterie aux dunes et se voians encor pressé de nostre cavallerie, choisirent l'entière fuite. La gresle des harquebusades commençoit à cesser, car chacun des ennemis tâchoit à se sauver.

The emphasis placed by both eye-witness accounts on the constant small-arms fire, which Ludwig Günther specifically called volleys ('harquebusades'), and Stivive's statement that Maurice placed all his muske-

²⁴ Digges, *Stratoticos* (2nd edn., London 1590), 122-4.

²⁵ Werner Hahlweg, 'Wilhelm Ludwig von Nassau und das Cannae-Problem', *Nassauische Annalen* 71 (1960): 240-1 (a transcription of Willem Lodewijk's letter to Maurice, 19 April 1595.)

²⁶ J.J. Orlers and M. van Haesten, *Den Nassausche Lauren-crans* (Leiden, 1610), fo 156 and battle plan; Francis Vere, *Commentaries* (Cambridge, 1657), 87-8.

²⁷ Archivio di Stato, Mantova, *Archivio Gonzaga* 575/30-2, 'Discorso di quello che è pasato qui in Fiandra,' sent by Mario Stivive (in the regiment of Don Alfonso d'Avalos) to the duke of Mantua, Bruges, 16 July 1600.

teers in a single bloc, strongly suggests that the Dutch infantry employed the countermarch, because that is the only way such large numbers could have maintained a steady rate of fire.²⁸

Although the Dutch eventually proved their tactical superiority at Nieuwpoort, their 1600 campaign failed. The Army of Flanders left some 4,000 dead on the field and many more (including their second-in-command) in enemy hands, but most units fell back in good order and Maurice decided to retreat. Nieuwpoort was scarcely Cannae! All this caused Willem Lodewijk to reconsider the wisdom of deliberately seeking battle. Some years later he warned Maurice:

Nous devons conduire nos affaires qu'elles ne soyent pas sujettes à l'hazard d'une bataille, veu que la perte d'icelle tire au mesme instant après soy les trophées des Provinces-Unies; et comme la conservation d'icelles dépend seulement de la direction et constance de V. Excellence, je supplie qu'elle ne se vueille tant laisser gagner par les fausses reproches des ignorans au fait de la guerre... mais que plutôt V. Excellence demeure arrêté à son propre jugement, de ne procéder à bataille, sinon par extrême nécessité.

In 1614, he again reminded Maurice, who had just entered the Rhineland with a powerful army:

d'autant que l'issue de la guerre dépend de la fortune, comme le jeu au dé, et que c'est chose qui importe tant à la conservation de cest estat, et réputation de V. Excellence, je la supplie d'y avoir esguard tel que par sa prudence elle ne sçaura que très bien juger y estre requis.²⁹

Nevertheless, despite the disappointment of Nieuwpoort, the achievement of the Dutch Military Revolution must not be underrated. The young

Republic faced the implacable hostility of the greatest empire the world had ever seen, with incomparably greater resources – including troops reputed, even by its enemies, 'the finest soldiers at this day in Christendom'.³⁰

Although parts of the provinces of Holland and Zealand had successfully defied Spain since 1572, for the first twenty years they failed to capture enemy towns or defeat enemy forces in the field. Even in the early 1590s, the Dutch army succeeded at least as much because Spain placed support for the French Catholic League above the reconquest of the Netherlands as because of its own prowess. From May 1598, however, Spain was free again to concentrate on the Low Countries (and on humbling the Republic's principal ally, England).

It is in this context that the Dutch decision to invade Flanders in 1600, founded at least in part in their confidence in 'that skill and dexterity we presumed to excel our enemies in, which was the apt and agile motions of our battalions', must be seen. They trusted that their Military Revolution would bring victory over adversaries who commanded far greater resources but fought in the traditional way. And they were not mistaken.

Diffusion

The influence of printing

Even without an unequivocal battlefield success, the new Dutch system quickly spread. Initially Willem Lodewijk may have wanted to keep the countermarch with musketeers secret, but before long the House of Orange exported its military innovations far and wide. Perhaps the most effective vehicle for diffusion was a new instructional technique devised by Willem Lodewijk's brother, Johan of Nassau.

In 1596-8, he created a series of draw-

ings that broke up the various 'drills derived from Aelian' into a series of sketches to show how the instructors of his new militia companies in Nassau-Dillingen should teach units armed with pikes, arquebuses and muskets to use weapons together.³¹ He sent his designs to Maurice, who in 1607 authorized the engraver Jacob de Gheyn to publish *Wapenhandeling van roers, musquetten ende spiessen, achtervolgende de ordre van syn excellentie Maurits Prins van Orangie*. It showed, literally step by step, how soldiers should handle each weapon in unison.

A brief introduction provided the words of command, followed by 117 striking engravings in folio format that illustrated each stage. Whereas the *Inatome* manuals of the same era (page 178 above) illustrated '32 positions' for individual marksmen, Johan of Nassau and Jacob de Gheyn showed 42 positions for firing and loading in unison. Dutch and English editions of *The exercise of arms* – the first illustrated 'how to' book ever published – came out simultaneously;

²⁸ Groen van Prinsterer, *Archives*, 2e série 2:33, Ludwig Günther of Nassau to his father Johan, 20 July 1600. In his reconstruction of the battle, Jan Piet Puype, 'Victory at Nieuwpoort, 2 July 1600,' in van der Hoeven, *The exercise of arms*, 69-112, also concludes that the Dutch infantry 'could not have done otherwise' than countermarch.

²⁹ Groen van Prinsterer, *Archives*, 2e série 2:378-9, Willem Lodewijk to Maurice, 15 February 1607; KHA A22 IX E/352, same to same, 4 August 1614.

³⁰ H. Brugmans, *Correspondentie van Robert Dudley, graaf van Leycester*, (3 vols., Utrecht, 1931), 3:284-6, Leicester to Burghley, 15 November 1587 NS.

³¹ Hahlweg, *Kriegsbuch*, 216-48, 'Ein büchlein vor krieges und Bevelches leüthe,' with 85 coloured illustrations; and *ibid.*, 256-61 (a different system, with the drill sergeant in the middle.) Count Johan claimed in 1608 that he had prepared the sketches ('abreissen') 10 or 12 years earlier (*ibid.*, 613-16.) He also mentioned a set of sketches showing cavalry manoeuvres, which de Gheyn did not publish until 1640.

translations into Danish, French and German soon appeared.³²

Other official publications followed. In 1618 Adam van Breen published the handsomely illustrated *De Nas-sausche Wapen-handelinghe van schilt, spies, rappier ende targe; beyde figuerlick afgebeelt ende gestelt na de nieu ordening des Door-luchtigen ende Hoochgeboren Vorstes Maurits van Nassau*. It paid special attention to the shieldmen of Maurice's lifeguard, armed just like Roman legionaries.

Admirers abroad also published accounts of the Dutch way of war. In 1603, book IV of *La milice françoise réduite à l'ancien ordre et discipline militaire* by Louis de Montgommery, lord of Corbouson, described 'Les evolutions et les exercices qui se font en la milice de Hollande avec les mots dont il faut user'. In 1616 John Bingham, an English soldier serving in the Dutch army, appended to his translation of *The Tactiks of Aelian* a special description of 'The exercise of the English in the service of the... United Provinces of the Low Countries'.

Plagiarism, already apparently a hallmark of military history, likewise spread the innovations. In 1609 the Frankfurt printer Wilhelm Hoffmann published *Bericht von den Soldaten in drei Theilen*, in quarto format, which contained cheap woodblock copies of de Gheyn's elegant copperplate engravings. In 1615, *Kriegskunst zu Fuss* by Johan Jakob von Wallhausen, military commandant of Danzig in Poland, provided 130 pages that described composite images of de Gheyn's exquisite illustrations.

A portrait of Maurice headed the title page. That same year, *Kurtzer Begriff und Anleitung des Kriegs Exercitij*, also based on de Gheyn, appeared at Bern, perhaps prepared by the city's military engineer Valentin Friedrich, who later declared himself to be 'Discipulos nach der Holendischen Militia, mit aller treüw Instituiert'.

In addition, the Dutch spread their innovations to their allies directly. On the one hand, the Republic's arms manufacturers accepted foreign commissions and exported vast quantities of new weapons and munitions, even 'package deals' that included everything a new regiment required, turning the Republic into 'het arsenaal van de wereld'.

On the other hand, in 1610 Brandenburg asked for and received 'zwei holländischen Drillmeistern aus dem Heere des Moritz von Oranien', and Dutch drill sergeants soon arrived to train the militias of Baden, Braunschweig, Hessen-Kassel, the Palatinate, Saxony and Württemberg. In 1616, Count Johan of Nassau opened a military academy at his capital, Siegen, to educate young gentlemen in the art of war. Training at the *Schola Militaris* took six months and students received arms, armor, relief

models and other instructional aids. They learned only the Dutch system.

Even to America

The Dutch way of war also spread to America. Archeologists at Martin's Hundred, Virginia, one of the earliest English colonies along the Chesapeake, found a silver medallion depicting Maurice of Nassau. No doubt it belonged to Sir George Yardley, one of Maurice's companions-in-arms and the first owner of the settle-

³² *Wapenhandelinghe van roers, musquetten ende spiessen, achtervolgende de ordre van syn excellentie Maurits Prins van Oranje... figuirlyck uitgebeelt door Jacob de Gheyn* ('s Gravenhage, 1607; Facsimile edn. with an introduction by J. B. Kist, Lochem: De Tijdstroom, 1971). Kist argues convincingly that de Gheyn did not execute the engravings personally (p. 14).

Jacob de Gheyn, *Wapenhandlinghe van roers, musquerren ende spiessen* ('s Gravenhage, 1607). After a short introduction, de Gheyn provided a series of 117 engravings showing each different stage required to fire and reload a musket and arquebus, and to handle the pike. Note that whereas the Inatomi manual of the same year showed 30 positions for firing and only two on how to handle the weapon, de Gheyn showed 41 positions for handling and only one for firing.

(Credit: Printed with permission from the copy in the Library of the Institute of Military History, The Hague)

ment, who served twice as Governor of Virginia. He was not alone: every governor of Virginia between 1610 and 1621 had served as an officer under Maurice.

Indeed, the Virginia Company in London actively recruited Englishmen in the Dutch army and appointed those who accepted their terms to positions of command. Many leaders of other English colonies had also served in the Dutch army, including Miles Standish, who began drilling his forces in the Dutch fashion as soon as they disembarked from the *Mayflower* at Plymouth; John Winthrop, who entrusted each of Massachusetts

Bay's four militia companies to the veterans of the Dutch army whom he had persuaded to join him; and Thomas Dudley, who organized the defenses of the 'other Puritan colony' at Providence Island in the Caribbean.

The House of Orange even shared their military innovations with non-Protestant allies. In 1649 it supplied the engraved copper plates for a Russian translation of Wallhausen's *Kriegskunst zu Fuss*, commissioned by the tsar, who presented a copy to every colonel in his army. It was only the third secular work ever published there and the first book in Russian to use copper engravings. In addition,

according to a foreign ambassador, Dutch officers in the service of the tsar drilled veteran cadres 'almost daily, because they must remain capable of training the others who are to be enlisted'.³³

Not foolproof

Naturally, the new system was not foolproof, especially when imperfect-

³³ Riksarchivet, Stockholm, *Diplomatica: Muscovitica* 39 unfol., Ambassador Karl Anders Pommerening to Queen Christina, Moscow, 7 Nov. 1649, concerning Colonel Isaac van Boekhoven's troops.

ly learned. Thus in Ireland, shortly after the outbreak of rebellion in 1641, a 'fatal conjuncture of rawe men, young officers, and the first occasion' brought disaster on some English troops because 'Upon the unseasonable word of *Countermarche* given out by the officer', the infantry stood 'in doubt which way they were to turn their faces'. This allowed their enemies to attack, causing the musketeers to 'cast away their armes' and flee.

Shortly afterwards, another detachment almost perished because the 'barrels of musket bullets being opened, few of the shot in them would fit the muskets, but were a size too large... So the soldiers were forced to gnaw off much of the lead' (just like the Japanese soldiers described in the *Zōhyō Monogatori* at the same time: page 180 above).³⁴ Over the following decade, however, the return of veterans serving in continental armies quickly increased the use of musketry salvos and other Dutch innovations.

Ancient and Modern Revolutions in Military Affairs

In the early 21st century, the enthusiasm of the House of Orange for spreading their military revolution seems surprising. Boeing does not currently sell Stealth Bombers on the open market, nor does the House of Bush send out experts to show its allies how to make and use smart bombs. Modern governments, rather like early modern Japanese gunnery schools, regard military technology as *Hidden*: secrets to be shared (if at all) only with the initiated.

Nevertheless the current climate of 'obsessive military and industrial secrecy' (in the words of Holger Herwig) is relatively new, and it stems from the present asymmetry of research, technology and resources, with only one country (the United States) able to finance the invention, development and deployment of state-of-the-art weaponry.³⁵

In the early seventeenth century, by contrast, with the same Classical texts available to all and so many armies at roughly the same stage of development, each and every successful military invention was likely to spread fast. As a Lithuanian noble who had served with Prince Maurice reminded his king in 1622: 'Antiquity has its virtues... [but] every century teaches soldiers some new trick. Every campaign has its own discoveries; each school of war seeks its own remedies.' He therefore recommended that the army of the Polish Commonwealth should increase its infantry component according to the Dutch model.³⁶

This would long remain the pattern in Europe: until relatively recently, military research and technology readily crossed frontiers. In the early twentieth century, Britain purchased Krupp patents for armour and fuses while the German Imperial Navy used British-designed Schultz-Thornycroft boilers and Parsons turbines. Similar exchanges also occurred beyond Europe. In 1900, Chinese Imperial infantry killed German colonial troops with Mauser rifles; in 1902, Venezuela met German intervention with Krupp guns; most spectacular of all, in 1905, Japan defeated Russia at the battle of Tsushima with ships and guns made in Glasgow and Newcastle.

An even more striking example of the open transfer of ideas and technology with important military applications occurred in the 1930s. Throughout the decade, defense experts as well as scientists closely followed the dramatic developments made by atomic physicists around the world. Nothing was concealed. In March 1939, just as Hitler's forces entered Prague, at a meeting in Princeton the Danish physicist Niels Bohr admonished his American colleagues trying to conceal their research to create an atomic chain reaction that 'secrecy must never be introduced into physics'.

German, Soviet and Japanese atomic scientists therefore eagerly awaited

the arrival of the *Physical Review*, bringing reports of the latest American research on the fissile properties of uranium, right down to the issue dated June 15, 1940 – the day after the German army occupied Paris.³⁷

Reasons for openness

Two reasons explain this openness. First, 'big science' is enormously costly and, at least in peacetime, no single group can raise the funds to do all of it alone. Each must therefore share its research and development specialties with others. At their Princeton meeting in March 1939, Niels Bohr assured his American colleagues that '[you will] never succeed in producing nuclear energy... unless you turn the United States into one huge factory'.

Two years later James B. Conant, President of Harvard University and the man chosen to head of the National Defense Research Council, still felt the same. 'To me,' he later wrote, 'the defense of the free world was in such a dangerous state that only efforts which were likely to yield results within a matter of months or, at most, a year or two were worthy of serious consideration.'

Fortunately, Adolf Hitler adopted a similarly short-sighted view and so invested little money in atomic research. Even more fortunately, Franklin Roosevelt decided that the

³⁴ John T. Gilbert, ed., *History of the Irish Confederation and the War in Ireland by Richard Bellings* (7 vols., Dublin, 1882-91), 1:34; Roger Boyle, earl of Orrery, *A Treatise on the Art of War* (London, 1677), 29.

³⁵ Holger H. Herwig, 'The Battlefleet Revolution, 1885-1914,' in MacGregor Knox and Williamson Murray, eds., *The Dynamics of Military Revolution, 1300-2050* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 126.

³⁶ Krzysztof Radziwill quoted by Robert I. Frost, *The Northern Wars. War, State and Society in Northeastern Europe, 1558-1721* (London: Longman, 2000), 107.

³⁷ See Richard Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb* (New York: Simon and Schuster, 1986), 294.

United States could afford both to pursue 'efforts which were likely to yield results within a matter of months' and to pour \$2 billion into the 'Manhattan Project'. When he eventually visited Los Alamos, Niels Bohr puckishly reminded one of the scientists whom he had met at Princeton in 1939: 'You see, I told you it couldn't be done without turning the whole country into a factory. You have done just that.' Without those prodigious resources, there could have been no atomic bomb.³⁸

The second reason for the 'openness' in defense research and development lay in its complexity. No single mind, no single group, could master all of it. Despite the prodigious spending, an atomic bomb could have been developed so quickly had the US government not listened to a multitude of gifted if distinctly odd scholars from around the world – British, Danish, German, Italian, Polish and, above all, Hungarian as well as American – each with their own expertise and each speaking a variety of arcane scientific languages.

The rapid success of the 'Manhattan Project' reflected the genius of Leo Szilard (the Hungarian theoretical physicist who first thought of a nuclear chain reaction), Enrico Fermi (the Italian physicist who first made it happen) and John von Neumann (the Hungarian mathematician whose calculation of 'implosion' underlay the plutonium bomb) as well as Ernest Lawrence (the American experimental physicist who invented the cyclotron) and Robert Oppenheimer (who put together a brilliant team of physicists and then headed the Los Alamos Laboratory.)

Western traditions

The complexity of 'big science' in turn reflects two distinctive, probably unique, Western traditions that connect the House of Orange directly with the House of Bush. First, research and technology have almost

always exercised a critical influence on Western warfare because the West has normally lacked a numerical edge. From the Persian Wars in the fifth century B.C. down to the Gulf War in the late twentieth and the Afghan campaign in the early twenty-first century, the enemies of the West have almost always enjoyed marked numerical superiority. This has forced the West to adopt a capital-intensive way of war, investing heavily in research and technology in order to create a succession of Military Revolutions.

The second distinctive, probably unique, Western tradition is that this research and technology, at least since the days of Maurice of Nassau, has been remarkably broad-based. It depends upon understanding, controlling and exploiting the perceived regularities and irregularities *throughout* nature in order to create a broad background knowledge that expands in a path-dependent, sequential way. This enables individuals to formulate questions, and eventually to come up with answers, in many different fields of inquiry at the same time. As Francis Bacon wrote in 1620, 'the path to science is not, like that of philosophy, such that only one man can tread it at a time'.

Six years earlier, his *New Atlantis* had suggested that experimental science should take place in research institutes. His philosophical romance described 'Solomon's House', with a staff of thirty-three (not counting research assistants) divided into observers, experimenters, compilers, interpreters and 'merchants of light' – those who traveled in order to bring back knowledge. Before long, natural philosophers had formed societies along the lines suggested by Bacon, such as the 'Invisible College' which would later become the Royal Society.

By 1646 one of its leading lights, Robert Boyle, could boast that he carried out parallel research in three distinct disciplines: 'natural philosophy,

the mechanics, and husbandry, according to the principles of our new philosophical college, that values no knowledge, but as it has a tendency to use.'³⁹

The shared background knowledge of Western science has included many components since Bacon's day – some science and, in the early days, some pseudo-science; some history and some philosophy – and these components have normally determined which discoveries were made. Moreover, the shared background knowledge among practitioners in many different fields often meant that discoveries occurred in clusters and therefore became self-reinforcing.

Sometimes the clusters occurred through competition, when several warring states all sought a technological edge; at other times practitioners in different places reached the same conclusion almost simultaneously simply because they started from similar premises. Often the advances could not be predicted, because (much to the irritation of governments through the ages) discoveries are seldom made to order; nevertheless, as Bacon predicted, the patient research and the soulless experiments that support them have steadily increased the sum of Western scientific knowledge.

Cultures that lack this broad base – for example, those endorsing 'Fundamentalist' beliefs that seek truth in revelation or instinct rather than in experiment; or those where the state micromanages all research – can still make scientific advances; but those advances will tend to be (in the phrase of Robert Merton) 'singleton techniques'.

³⁸ See Rhodes, *Making*, 294 (Bohr's prediction), 367 (Conant), and 500 (Bohr's satisfaction).

³⁹ Francis Bacon, *Novum Organum* (London, 1620), book I, aphorism CXIII; Charles Webster, 'New light on the Invisible College: the social relations of English science in the 17th century,' *Transactions of the Royal Historical Society*, 5th series 24 (1974): 19, Boyle to Isaac Marcombes, 22 October 1646.

'Singletons' are normally discovered by chance and, 'while their impact can at times be significant, further refinements and adaptations tend to be limited and soon run into diminishing returns'.⁴⁰ That partly explains why Oda Nobunaga's invention of the countermarch remained a 'singleton technique', abandoned when Japan 'gave up the gun' in the mid-seventeenth century.

'Trade-offs'

The dependence of the West's various Military Revolutions on research and technology by many practitioners nevertheless involved three important consequences (or, in current parlance, 'trade-offs.'). First, each revolution takes a long time to complete. It required six years to perfect the countermarch (from Willem Lodewijk's 'stoppelckens' in 1594 to Nieuwpoort in 1600) and eleven years to develop the atomic bomb (from July 4, 1934, when Leo Szilard patented the idea of an atomic chain reaction in London – specifying that one of its consequences would be an 'explosion' – until August 6, 1945 when 'Little Boy' exploded over Hiroshima).

Likewise, all the components of the current RMA – remote precision guidance and control; enhanced target identification and acquisition; electronic warfare – have been present for decades. Satellites were first used for reconnaissance in 1961 and for communications in 1965; the first tactical computers came into use in 1966 and tactical missiles in 1967.

The first e-mail was sent in 1972, and the same year saw the first use of 'smart' weapons against a fixed target (against moving targets from 1973). The use of each element remained limited, however, until the collapse of the Soviet Union ended the nuclear threat (at least temporarily) in 1989; only then, just in time for the Gulf War, did the military integrate them into a system, thereby creating the latest Military Revolu-

tion. It remains a work in progress.

The second 'trade-off' of the Western Way of War is that such heavy dependence on research and technology requires the extensive involvement of 'outside' expertise. First, in the words of Andrew Krepinevich, 'Technologies that underwrite a military revolution are often developed outside the military sector, and then "imported" and exploited for their military applications'.⁴¹

Moreover, some components are developed, or receive their first use, abroad: of the components of the RMA mentioned above, Egyptian forces first used both tactical missiles and smart weapons against a moving target. Finally, no single country can entirely supply the legion of components required by the various weapons systems (the United States currently depends on Germany, Japan and South Korea to provide 'spare parts' for its principal armaments). The involvement of experts from so many backgrounds and specialties naturally imperils security. Chinese Imperial infantry killing German colonial troops with Mauser rifles is one thing; distributing 'Make Your Own Smart Bomb' kits is quite another. Most militaries therefore favor the current climate of 'obsessive military and industrial secrecy'.

Furthermore, many if not most members of the United States armed forces today display a strong antipathy towards the involvement of civilians in military affairs, including politicians, doubtless rooted in the immeasurable harm done to them by Robert Strange McNamara and his 'coterie of civilian whiz kids' during the 1960s.⁴²

In this, they have achieved considerable success because the complexity of the current military 'system of systems' is extremely hard for outsiders to grasp, especially for politicians with little or no military experience.

Nevertheless, as Georges Clemenceau memorably remarked, 'War is

too important to be left to the generals', and a brilliant new book by Eliot Cohen entitled *Supreme Command* demonstrates that leaving the conduct of modern war to professional soldiers has rarely produced lasting victories. In particular, contrary to the received view, successive US administrations between 1965 and 2001 largely abandoned the conduct of war to their senior military advisers.

They failed to pick the right generals; they failed to conduct a meaningful strategic and operational dialogue with them; and they failed to set priorities and maintain proportion in what were, after all, secondary conflicts. In short, the politicians lost sight of what they needed to do to run a war – whether in Vietnam, which saw a 'deadly combination of inept strategy and excessively weak civilian control', or in the Gulf War, where the politicians disastrously accepted the military's narrow definition of 'victory' as 'success on the battlefield' rather than as 'ensuring the stability of the Persian Gulf'.⁴³

The third consequence or 'trade-off' of the West's reliance on Military Revolutions is therefore not only the full participation of civilians but also what Eliot Cohen calls an 'unequal dialogue' between the military and their civilian masters. Cohen shows that successful Western wartime leaders have listened not only to their military advisers but also to linguists; not

⁴⁰ Robert K. Merton, 'Singletons and Multiples in Scientific Discovery,' *Proceedings of the American Philosophical Society*, 105 (1961): 470-86; and Joel Mokyr, 'King Kong and Cold Fusion: Counterfactual Analysis and the History of Technology,' in Philip Tetlock, Ned Lebow and Geoffrey Parker, eds., *Unmaking the West. Exploring Alternative Histories of Counterfactual Worlds* (forthcoming.)

⁴¹ Andrew F. Krepinevich, 'Cavalry to Computer. The Pattern of Military Revolution', *The National Interest* (Fall, 1994), 39.

⁴² Eliot Cohen, *Supreme Command. Soldiers, Statesmen, and Leadership in Wartime* (New York: Simon & Schuster, 2002), 179 (quoting Charles Cooper on McNamara),

⁴³ Cohen, *Supreme Command*, 185, 198.

only to defense analysts but also to philosophers; not only to rocket scientists but also to historians.

Yes, historians: remember that the re-introduction of drill originated when Willem Lodewijk read Justus Lipsius. Remember, too, that Count Alfred von Schlieffen derived his celebrated 'double envelopment' strategy from reading Hans Delbrück's vivid account of the battle of Cannae in volume I of his *History of the Art of War*.

Finally, remember the impact of Barbara Tuchman's *Guns of August* during the Cuban Missile Crisis. On 13 October 1962, the President's special envoy Chester Bowles, asked the Russian ambassador in Washington if he had read it (and when Dobrynin said 'No', Bowles proceeded to summarize the first few chapters). Two weeks later, President Kennedy told his brother Bobby, 'I am not going to follow a course which will allow anyone to write a comparable book about this time, *The Missiles of October*'. ('If,' he added wistfully, 'anybody is around to write after this.')

Cohen also stresses that victorious Western war leaders have insisted on an 'unequal dialogue' with their military. It is 'a dialogue, in that both sides expressed their views bluntly, indeed, sometimes offensively, and not once but repeatedly – and unequal, in that the final authority of the civilian leader was unambiguous and unquestioned'.⁴⁵

A consideration of four outstandingly successful supreme commanders – Lincoln, Clemenceau, Churchill and Ben-Gurion – reveals that the 'unequal dialogue' requires not only gathering and digesting pertinent information from all available sources, including civilian experts, even those of one's allies, but also fashioning from it a stream of inquiries, probes and suggestions to the military. Although they rarely overruled their generals and admirals, each of the four leaders became a world-class nag. And each of them won their war.

Nagging questions

As the House of Bush stands poised to wage its second Gulf War, one might ask what nagging questions the famous four (if they were alive today) might address to their senior military advisers. Perhaps they would run along these lines. First, since all previous attempts to eliminate determined enemy forces by aerial bombardment alone have failed (most recently in Kosovo and Afghanistan), why do you think it will work now in Iraq?

Second, since all history books show that it is better to go to war supported by allies rather than alone, why does the United States push its technological edge so far ahead of everyone else that even its NATO allies now find it difficult to fight alongside?

Third, since Bismarck once warned 'Never create a power vacuum unless you are prepared to fill it,' how do you propose to fill the power vacuum created by the removal of Saddam Hussein? Finally, because history teaches that military expenditure in peacetime never suffices for all military goals, the famous four might ask the Pentagon why it wants to create a missile shield of vast cost but dubious efficacy against a remote possibility, rather than teaching more troops the guerrilla, linguistic and intelligence skills required to deal more effectively with the immediate high-concept/low-tech threats?

(Or, to put it another way, why does the US not spend more time learning from the experience of allies, like Spain and Great Britain, which have spent decades fighting terrorist organizations until recently supported and financed by groups living elsewhere – in France for ETA, in the United States for the IRA?)

The House of Bush has thus much to learn from the Past – above all that victory in war comes not only from superior research and technology but also from listening and learning. It is

essential for the President to consult far beyond those empowered by the current Revolution in Military Affairs and, like the 'famous four', to use the information thus gained to probe the military relentlessly on what they are doing and why. Naturally, the unequal dialogue will not endear the President to his military advisers. It did not endear the 'famous four' to theirs.

Sir Alan Brooke, chairman of the Chiefs of Staff, wrote of Churchill in his diary, two months after D-Day: 'Never have I admired and despised a man simultaneously to the same extent.' Churchill did not care, and neither should President Bush. He can take comfort in an exchange between Churchill and another senior officer who apologized after disagreeing 'very forcibly' with one of the Prime Minister's proposals. Winston just smiled and said: 'You know, in war you don't have to be nice, you only have to be right'.⁴⁶

Willem Lodewijk no doubt felt the same about those who laughed at his early drills. At the dawn of the twenty-first century, as at the end of the sixteenth, this seems a small price to pay for effective use of the latest military technology. For those who laugh at the West's military revolutions seldom laugh for long.

⁴⁴ US Department of State, *Foreign Relations of the United States, 1961-63. XI Cuban Missile Crisis* (Washington DC: US Printing Office, 1988), 26-8, 'Report of conversation with Ambassador Dobrynin on Saturday, October 13 [1962];' Robert F. Kennedy, *Thirteen Days: a Memoir of the Cuban Missile Crisis* (New York: Norton, 1969), 105. JFK also quoted the lessons he drew from Tuchman's book in a conversation with his brother on 23 October 1962 (*ibid.*, 40.)

⁴⁵ Cohen, *Supreme Command*, 209.

⁴⁶ Cohen, *Supreme Command*, 98, 128. It is gratifying to learn that in June 2002 the White House requested three copies of Cohen's book, and even more gratifying that in August President Bush said he was reading one of them: *The Times* [London], 10 October 2002, p. 12, interview with Eliot Cohen.

La dissuasion Française

De Franse nucleaire doctrine in het verleden en in de nieuwe strategische omgeving

J.M. à Campo - luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

Medio jaren vijftig is Frankrijk begonnen met de ontwikkeling van nucleaire wapens om internationaal status te verwerven. Het is vervolgens generaal De Gaulle geweest die een onafhankelijke afschrikingsstrategie heeft ontwikkeld, gebaseerd op het principe massale vergelding *représailles massives*. Frankrijk verwierp de NAVO *flexible response* strategie, met als gevolg dat de Franse afschrikingsstrategie sterker werd dan die van de NAVO. Hiermee creëerden de Fransen tegelijkertijd een probleem voor zichzelf, namelijk de vraag wanneer tot massale vergelding moet worden overgegaan. De westerse 'bondgenoten' keken argwanend naar de Fransen. Vooral West-Duitsland was sterk verontrust over de stationering van Franse kernwapens op zijn grondgebied, met name in combinatie met een andere doctrine dan die van de NAVO-bondgenoten. Frankrijk formuleerde de doctrine van 'het laatste waarschuwingsschot', alleen af te geven door de Franse president, alvorens de strategische nucleaire strijdkrachten te ontplooiën.

Evenals voor andere staten die nucleaire wapens als afschrikingsmiddel kenden, ontstond na het einde van de Koude Oorlog voor Frankrijk een

probleem: het ontwikkelen van een nucleaire strategie voor het geval nationale belangen buiten het grondgebied worden bedreigd. In de huidige context van nucleaire afschrikking spelen in het Franse denken vier ontwikkelingen een cruciale rol.

- In de eerste plaats nucleaire ontwapening. Frankrijk heeft zijn nucleaire afschrikingscapaciteit behouden, maar heeft toch een aanzienlijke bijdrage geleverd aan het ontwapeningsproces.
- Ten tweede de proliferatie van massavernietigingswapens (waaronder ballistische raketten).
- Ten derde de voortschrijdende ontwikkelingen op het gebied van *missile defence*.
- Ten slotte de ontwikkelingen op het gebied van conventionele wapens (steeds preciezer en steeds krachtiger), hoewel deze ontwikkelingen het unieke karakter van nucleaire wapens niet hebben aangetast.

In deze context heeft Frankrijk zijn nucleaire strategie, waarbinnen afschrikking het sleutelwoord blijft, aangepast en baseert deze thans op de volgende fundamentele principes:

- de Franse afschrikking moet het voortbestaan van de Franse staat zekerstellen bij een aanval door een vijandige mogendheid;
- het zekerstellen van vrijheid van handelen van de Franse politieke leiders, in het geval een regionale mogendheid, in het bezit van mas-

savernietigingswapens, de vitale belangen van Frankrijk bedreigt;

- een substantiële bijdrage leveren aan de mondiale afschrikingscapaciteit van de NAVO of in het kader van een Europees bondgenootschappelijk optreden.

In dit artikel besteed ik eerst aandacht aan de Franse nucleaire afschrikingsdoctrine in het verleden. Daarna ga ik in op de actuele ontwikkelingen in Frankrijk op het gebied van nucleaire doctrine. Daarbij besteed ik eveneens aandacht aan de Franse gedachte met betrekking tot afschrikking, of zoals de Fransen formuleren *dissuasion*, in het Europese kader.

De Franse nucleaire doctrine in het verleden

De ontwikkeling van het nucleaire afschrikingsconcept

Op 6 augustus 1945, met het bombardement op Hiroshima, werd het nucleaire wapen voor het eerst als middel ter vergelding ingezet. Van implementatie van een nucleaire strategie is echter pas sinds 1953 sprake. Op dat moment voerde oud-SACEUR en nieuwe president van de Verenigde Staten, Eisenhower, voor het eerst een nucleaire strategie in. Tot die tijd was het nucleaire wapen een middel voor noodgevallen, zonder een bijbehorende strategie en doctrine.

Begin 1954 werd de nieuwe Amerikaanse defensiepolitiek gepresenteerd, met inbegrip van het concept

* De auteur is liaison-officier bij de *Etat-Major Interarmées de planification opérationnelle* in Creil Cedex, Frankrijk.

betreffende de strategische inzet van kernwapens als represaillecapaciteit. Gelijkijdig waren de Amerikanen echter bezig tactische kernwapens in West-Europa te stationeren, waarvan de inzet veel vroeger in het crisis-spectrum was voorzien.

In december 1954 geeft de NAVO-Raad aan de militaire autoriteiten toestemming om een strategisch concept te ontwikkelen. Het concept wordt uiteindelijk in december 1957 goedgekeurd. Frankrijk is bij de ontwikkeling ervan intensief betrokken. De generaals Ely en vervolgens Valluy, chefs van de Franse Permanente Vertegenwoordiging bij de NATO *Standing Group* houden de politieke en militaire leiding in Frankrijk continu op de hoogte van de ontwikkelingen. Bovendien heeft Frankrijk een vertegenwoordiger in de *New Approach Group*. Deze groep is ingesteld door de nieuwe SACEUR, generaal Gruenther, om de invoering van de Amerikaanse tactische nucleaire wapens in het Europese theater te coördineren.

Tot medio 1954 is het ontwikkelen van een eigen nucleair wapen eigenlijk geen thema in Frankrijk. De aandacht van politieke en militaire autoriteiten wordt volledig in beslag genomen door de oorlog in Indo-China en vervolgens in Algerije. Eind 1954 besluit men te beginnen met een eigen nucleair wapenprogramma. Het primaire doel hiervan is het verwerven van internationale status. In april 1958 wordt besloten om begin 1960 de eerste test te houden, die ook daadwerkelijk, zonder vertraging, plaatsvindt.

Ongeveer gelijktijdig, begin 1960, worden voor de eerste keer Franse ideeën op het gebied van nucleaire afschrikking gepubliceerd door generaal P.M. Gallois. In zijn *Stratégie de l'âge nucléaire* heeft hij het over het nivellerend effect van het atoom die een strategie *du faible au fort*, van de zwakke tegen de sterke, mogelijk maakt.

In 1964 publiceert generaal A. Beaufre in zijn boek *Dissuasion et Stratégie* opmerkelijke ideeën. Een kleine nucleaire macht kan met een beperkte

nucleaire inzet een grote geallieerde macht meeslepen in de inzet van nucleaire wapens. Hij noemt het de theorie van de *détonateur*; Frankrijk die het slaghoedje doet ontbranden. De meest substantiële bijdrage wordt echter geleverd door het *Centre de prospective et d'évaluation*. Dit instituut publiceert in 1966 een haalbaarheidsstudie naar een realistisch strategisch model in relatie tot de Franse ambities. Opmerkelijk is de radicale benadering: geen *flexible response* maar een zodanig hoge afschrikkingdrempel creëren, dat een agressor te allen tijde enorme, onaanvaardbare schade zal oplopen.

Invoering op het strategische niveau

Generaal De Gaulle heeft in 1958, wanneer hij opnieuw aan de macht

komt, één absolute prioriteit op veiligheidsgebied: het realiseren van een onafhankelijke Franse nucleaire *Force de frappe*. Hij laat programma's starten om een 'strategische driehoek' te ontwikkelen met een lucht-, grond- en maritieme component. Een *Force aérienne stratégique* (FAS) heeft voor hem een zeer hoge prioriteit.

In juni 1964 tekent hij een decreet waarin alleen de president van de republiek, de president van de *Conseil de Défense* (Raad van Defensie) en de *chef des armées* (CDS) toestemming kunnen geven om de nucleaire capaciteit te activeren. De Gaulle weigert in te gaan op het Amerikaanse voorstel om een multilaterale nucleaire component binnen de NAVO te creëren, een voorstel waarmee de Engelsen inmiddels wel akkoord wa-

défense nationale
études politiques - stratégiques - militaires
économiques - scientifiques

**Il n'y a pas de paix
sans justice, il n'y a pas
de justice sans pardon**
Jean-Paul II

**Le monde islamique
et les États-Unis**
Abderraouf OUNAÏES

**Pour un nouveau concept
de sécurité internationale**
WU Jianmin

La crise des armées
Bertrand LE MENESTREL

1

revue mensuelle
janvier 2002
10 €

Franse strategie

ren gegaan. De Gaulle stond bekend als weinig geïnteresseerd in een goed doordachte en verfijnde nucleaire doctrine en als iemand die snel op de knop zou drukken.

Zijn opvolger president Pompidou gaat veel omzichtiger om met de nieuwe capaciteiten. Hij houdt zich persoonlijk bezig met het integratieproces van de land- en maritieme componenten binnen de genoemde driehoek, die eind 1971 operationeel wordt. Hij geeft opdracht, naast het operationele commandocentrum 'Taverny' (ten noorden van Parijs), alternatieve commandocentra te bouwen in Houilles en Montverduin. Pompidou selecteert ook zelf functionarissen voor sleutelposities.

In het *Livre blanc* dat in juni 1972 wordt gepubliceerd, is de nucleaire driehoek opgenomen als operationele capaciteit en wordt ook een herziene doctrine gepresenteerd. Voor het uitgeschakelen van alle nucleaire capaciteiten zou een eventuele agressor een gigantische hoeveelheid middelen nodig hebben. In de doctrine wordt de maritieme capaciteit beschouwd als de capaciteit voor een tweede 'frappe' of slag. Volgens president Pompidou is zekergestellt dat een eventuele agressor moet rekenen op grote schade en enorme verliezen.

Tot het einde van de Koude Oorlog is de Franse doctrine er een van *représailles massives*. Représailles die in een strikt nationaal kader zouden worden uitgevoerd. Tegelijkertijd erkent Frankrijk in juni 1974, tijdens een NAVO-bijeenkomst in Ottawa, dat de Franse nucleaire capaciteit, evenals de Engelse, bijdraagt aan de versterking van de totale afschrikkingskracht van de NAVO. Pompidou's opvolger, president Giscard d'Estaing, heeft een nog restrictievere houding met betrekking tot een eventuele inzet van de Franse 'Force de frappe'.

Hoewel de Franse doctrine niet officieel wordt aangepast toont Giscard d'Estaing zich voorstander van het *no first use* principe. In zijn latere me-

moires bevestigt hij dat hij nooit als eerste tot de inzet van nucleaire wapens zou hebben besloten. Op eenzelfde lijn zit zijn *premier ministre* Raymond Barre. Barre is zich er terdege van bewust dat de Franse capaciteit het nucleaire evenwicht tussen de beide grote mogendheden kan verstoren, met alle consequenties van dien. Frankrijk wil in ieder geval voorkomen als 'slaghoedje' te fungeren of gebruikt te worden.

Meerdere presidenten op rij, Pompidou, Giscard d'Estaing en Mitterand, vonden dat de Franse capaciteit kwantitatief voldoende was en geen uitbreiding behoefde, maar dat kwalitatieve instandhouding noodzakelijk was. President Mitterand heeft gedurende zijn gehele ambtstermijn duidelijk laten weten dat hij de enige was binnen de republiek, die besliste over de inzet van de Franse nucleaire capaciteiten. Hiermee herriep hij het decreet van 1964.

De tactische doctrine

Generaal De Gaulle heeft niet nage laten ook het tactisch nucleaire wapen te integreren in het middelenspectrum. Het besluit hiertoe nam hij reeds in 1963. De uitvoering voor deze militaire toepassing moest in de tijd vooruit geschoven worden, vanwege het niet beschikbaar zijn van plutonium. In afwachting hiervan ging De Gaulle akkoord met het verwerven van dit type nucleaire wapendragers in de Verenigde Staten. Het betrof vliegtuigen en raketten 'grondgrond' en 'grond-lucht' ten behoeve van de in West-Duitsland gestationeerde Franse strijdkrachten.

Toen Frankrijk in juli 1966 de militaire structuur van de NAVO verliet, werd het gebruiksrecht door de Verenigde Staten ingetrokken. De formele reden voor het terugnemen van deze wapens was dat ze alleen binnen de geïntegreerde militaire structuur mochten worden ingezet. De feitelijke reden was echter de Franse weigering om het 'flexible response' principe toe te passen. Ingeval een nucleaire escalatie van een eventueel conflict in het Europese theater zou plaatsvinden,

Vliegdekschip Charles de Gaulle (nucleair aangedreven)

hetgeen alleen kon gebeuren als het Warschaupact het initiatief nam, dan konden de Franse troepen alsnog van de betreffende nucleaire wapens worden voorzien.

President De Gaulle bevestigde in 1969 nogmaals de noodzaak het Franse Eerste Leger zo snel mogelijk met tactische nucleaire wapens uit te rusten. Toch werden de eerste tactische nucleaire wapens (van Franse make) pas in 1974, aan het eind van de regeerperiode van president Pompidou, ingevoerd.

Het betrof de 'Pluton' raket (grondgrond) en de wapendragers van het type 'Mirage IIIE' en 'Jaguar A'. De beoogde toepassingen voor de nieuwe wapens waren enerzijds het aanvallen van grote vijandelijke concentraties en anderzijds het aanvallen van vaste, infrastructuurdoelen achter de Oder-Neissegrens. Een zuiver nationale afweging zou plaatsvinden over de wijze waarop en op welk moment de wapens eventueel ingezet zouden worden.

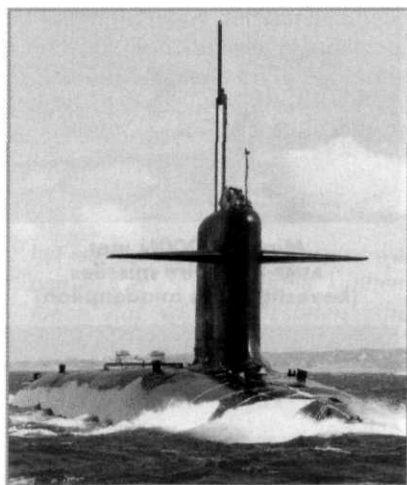
Twee jaar later, onder het presidentschap van Giscard d'Estaing, sluiten de Franse CDS (generaal Méry) en SA-CEUR (generaal Haig) een akkoord, waarin de inzet van de Franse tactische nucleaire wapens in het Duitse theater wordt geregeld. In het akkoord 'Méry-Haig' wordt overeengekomen dat op basis van wederkerigheid, veiligheid en effectiviteit worden gewaarborgd bij een inzet van dit type wapens.

In West-Duitsland ontstond grote onrust over een eventuele inzet van de Franse tactische nucleaire wapens. Deze onrust ontstond niet alleen vanwege de Franse tactische doctrine, maar ook vanwege de beperkte reikwijdte van de Franse raketten en vliegtuigen. Frankrijk was er alles aan gelegen de onrust te ontzenuwen. De Duitse onrust was mede aanleiding om in 1977 nieuwe wapenprogramma's op te starten; de raket 'Hadès' met een reikwijdte van 480 kilometer (in plaats van 120 kilometer voor de Pluton) en de 'Mirage 2000N', uitgerust met raketten met een reikwijdte van 300 kilometer. Tevens besloot men in deze periode de vliegdekschepen aan te passen voor een nucleaire taak.

Vlak na deze beslissingen ontstond de Oost-Westcrisis door de stationering van de middellange afstandsraketten 'SS-20' aan de zijde van het Warschaupact. Het Amerikaanse antwoord volgde snel met de 'Pershing II' en de 'Tomahawk'. In 1987 kwam een eind aan de crisis door een akkoord dat beide groot-mogendheden het bezit van deze middellange afstandsraketten verbood. Frankrijk aarzelde langdurig of aan het overleg zou worden deelgenomen, uit vrees dat de nucleaire capaciteit van haar landmacht zou worden meegenomen in de onderhandelingen. Deze mogelijkheid was een ware obsessie voor de Franse diplomatie.

President Mitterand onderschreef bij zijn aantreden ongewijzigd de bestaande doctrine op strategisch niveau; een daad die volledig in lijn was met zijn voorgangers. Op tactisch nucleair niveau bracht hij echter onmiddellijk een koerswijziging aan. Zijn 'premier ministre', Pierre Maurot, verklaarde in 1982 dat:

het tactische nucleaire wapen het middel was om de afschrikkingen vergeldingscapaciteit op strategisch niveau te herstellen of te compenseren. Het gebruik zou betekenen dat de president van de Republiek in dat geval bereid was tot het uiterste te gaan.

Le Téméraire nucléaire aangedreven onderzeeboot van de Le Triomphant-klasse

Nucleair aangedreven onderzeeboot Le Triomphant van gelijknamige klasse

De toenmalige Franse CDS, général d'armée Jeannou Lacaze, voegde hieraan toe dat het gebruik van dit wapen een aantoonbaar militair effect moest hebben, hetgeen kon worden opgevat als een ultieme waarschuwing aan een potentiële vijand.

Voor wat betreft de operationele strategie kan worden toegevoegd dat de twee vliegdekschepen, inmiddels uitgerust met een nucleaire capaciteit, zouden worden ingezet in het kader van een ultieme vergeldingsslag. Bij zijn aantreden besloot president Mitterand dat hijzelf de enige was die tot inzet van nucleaire wapens kon besluiten, en dat de CDS de enige intermediair was naar de Franse strijdkrachten. Er bestond dus geen enkele delegatie naar andere (uitvoerings) niveaus, dit in tegenstelling tot de Amerikaanse en de Sovjetdoctrine.

De Franse doctrine na de Koude Oorlog

Na het einde van de Koude Oorlog is de doctrine natuurlijk herzien. De afschrikkingstrategie heeft nu louter tot doel oorlog te voorkomen, een nucleair conflict wordt niet meer waarschijnlijk geacht. Inzet van het nucleaire wapen wordt alleen in overweging genomen indien de vitale Franse belangen in gevaar komen. Een eventuele inzet van de Franse capaciteit zal plaatsvinden op het strategische niveau, 'massale vergelding' tegen vitale centra van een eventuele vijand.

De zogenaamde pré-strategische wapens dienen niet ter verlenging van een conventioneel conflict, maar als waarschuwingmiddel aan het begin van een strategische nucleaire operatie en zullen worden ingezet tegen militaire doelen. Bovendien wordt in de nieuwe doctrine nogmaals bevestigd dat de beslissing om nucleaire wapens in te zetten blijft voorbehouden aan de Franse president.

Pas in 1996 wordt formeel, per decreet, vastgelegd dat de president tot inzet is bevoegd en dat alleen de CDS tot uitvoering ervan is bevoegd. Hiermee wordt het decreet van 1964 herroepen.

De Franse nucleaire doctrine in de nieuwe strategische omgeving

In het voorjaar van 2000 verschijnen er artikelen in de Franse kranten met koppen als 'het einde van de nucleaire wapens'. In die periode zijn ruim 180 landen in New York verzameld om over het verdrag tegen de proliferatie van kernwapens (NPT) te praten. In feite zijn alle landen, met inbegrip van Frankrijk, het eens over de fasen die doorlopen dienen te worden naar een totale nucleaire ontwapening. Frankrijk is echter niet van plan zijn nucleaire capaciteit te ontmantelen. Is dat tegenstrijdig? Niet als je er een Franse interpretatie op loslaat. Lionel Jospin, de toenmalige 'premier ministre' verwoordde het in 1998 bij

een lezing aan het *Institut des hautes Etudes de Défense* (IHEDN) in Parijs als volgt:

...dat, omdat een algemene en totale ontwapening niet realiseerbaar is, het nucleaire wapen een noodzakelijk iets blijft.

Ziedaar, het probleem is dus opgelost. Toch heeft Frankrijk in de achter ons liggende periode een belangrijke bijdrage geleverd aan de non-proliferatie van nucleaire wapens. Nadat Frankrijk het NPT had geratificeerd, sprak zij zich uit voor het creëren van zones vrij van nucleaire wapens. Bovendien heeft het land veiligheids garanties gegeven aan staten die niet in het bezit zijn van een eigen nucleaire capaciteit. Na de laatste atoomproef in 1996 was Frankrijk, samen met het Verenigd Koninkrijk, het eerste land dat in 1998 het verdrag ondertekende dat atoomproeven volledig verbodt. Het is tot nu toe de enige 'nucleaire macht' die het eigen nucleaire onderzoekscentrum heeft gesloten. Bovendien is Frankrijk het enige land dat afstand heeft gedaan van zijn nucleaire 'grond-grond-raketcapaciteit'.

President Chirac noemt de Franse capaciteit het minimum om de Franse veiligheid te waarborgen. Hij legt het initiatief bij Moskou en Washington, want beide mogendheden bezitten in zijn ogen nog steeds een ruime overcapaciteit in vergelijking met Frankrijk en het Verenigde Koninkrijk. Daarnaast is Frankrijk, sinds het aantreden van president Bush in de Verenigde Staten, ongerust over de toekomst van het ABM-verdrag.

Proliferatie

De proliferatie van ballistische raketten en massavernietigingswapens, vooral bij 'regionale machten', beïnvloedt in sterke mate de afschrikingsdoctrine. Deze middelen vormen nu reeds een grote bedreiging voor de troepen die buiten het Franse grondgebied opereren. Binnen enkele jaren zullen deze wapens ook een directe bedreiging vormen voor het Europese grondgebied.

Mirage 2000N met ASMP-nucleaire missies (bevestigd aan middenpilon)

Mirage 2000N met ASMP-nucleaire missies (bevestigd aan middenpilon)

Proliferatie is niet nieuw maar heeft na de Koude Oorlog een totaal andere wending genomen. Terugdringing ervan is nauwelijks mogelijk, want zowel vraag als aanbod van wapens (vooral chemische en biologische) en overbrengingsmiddelen is enorm.

'Missile defence'

Hoe kijken de Fransen aan tegen de *missile defence* ideeën van de Amerikanen? Men ziet 'missile defence' niet als (enige) oplossing tegen ballistische dreiging en proliferatie. Men twijfelt bovendien sterk aan de technische en financiële haalbaarheid van het project. In de realisatie van honderd procent zekerheid gelooft men niet. Zal de publieke opinie genoeg nemen met een 'passief' 'defensief' beschermingssysteem? Actieve afschrikings- en vergeldingscapaciteit blijft in de ogen van de Fransen onontbeerlijk. Dientengevolge voorziet men geen revolutionaire verandering in de rol van het nucleaire wapen in de strijd tegen proliferatie en een grootschalige dreiging.

Ook op ethisch gebied kan, in de Franse optiek, het nucleaire wapen zich meten met een 'missile defence' systeem, omdat het als afschrikings-

wapen agressie voorkomt en dus niet hoeft te worden ingezet.

Technologische ontwikkelingen

Conventionele wapens worden steeds preciezer en dus effectiever. Maar kunnen deze wapens nucleaire wapens (deels) vervangen? In Frankrijk leeft deze discussie al meerdere decennia en ze is na de Koude Oorlog alleen maar intensiever geworden. Men ziet echter dat momenteel de 'MX' en 'Trident-2' raketten, de meest precieze in hun categorie, nog steeds uitgerust zijn met nucleaire koppen. Argumenten tegen 'conventionalisering' van de strategische nucleaire capaciteit zijn er volop. Voortschrijdende precisie, waardoor kleinere nucleaire ladingen nodig zijn, spreekt eveneens in het voordeel van nucleaire wapens. Bovendien worden beschermingsmaatregelen en -materialen die ontwikkelingen op conventioneel gebied 'compenseren' steeds beter.

Ook uit kosteneffectiviteit kan de voorkeur worden gegeven aan nucleaire wapens. Waar in bepaalde gevallen *massive destruction* technisch op conventionele wijze kan worden gerealiseerd, is dit financieel niet realiseerbaar in tegenstelling tot het gebruik van nucleaire wapens. Ten slotte houdt het nucleaire wapen zowel in de perceptie van de bezitter als in die van de potentiële tegenstander een andere betekenis in dan de meest moderne conventionele wapens en kan hierdoor bijdragen aan het voorkomen van een conflict, dan wel de escalatie ervan.

De nucleaire doctrine

Waar bevindt zich de Franse nucleaire doctrine in het zojuist geschetste kader? Het eenvoudigste is om president Chirac te citeren. In juni 2001 heeft hij de Franse positie als volgt verwoord tijdens een lezing aan het Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie (KHID):

de Franse nucleaire capaciteit dient het doel onze vitale belangen (integriteit van het nationaal

grondgebied, inclusief de overzeese gebiedsdelen en het omringende maritieme gebied en luchtruim) te beschermen. Het uitoefenen van onze soevereiniteit en het beschermen van onze bevolking vormen hierbij tot op de dag van vandaag het middelpunt.

Met deze omschrijving zijn dus geen geografische grenzen te definiëren, de grenzen evolueren met de veiligheidssituatie mee. Deze onzekerheid is integraal deel van de Franse afschrikking. Het is voor een potentiële agressor dus onmogelijk om op de (geografische) grens van het toelaatbare te balanceren. Hij gaf in zijn toespraak eveneens duidelijk aan dat een agressor die de Franse vitale belangen bedreigt met chemische, biologische of nucleaire wapens, afhankelijk van de mate van inzet, snel de grens overschrijft.

Deze positie conflicteert met het 'no first use' principe. Frankrijk behoudt zich het recht voor om onder extreme omstandigheden, en binnen het internationale juridische kader dat zij mede ondertekend heeft, kernwapens te gebruiken. Het legitieme recht op zelfverdediging in artikel 51 van Het Handvest van de Verenigde Naties valt daar ook onder.

Frankrijk heeft momenteel geen specifieke vijand. Sinds 1997 staan geen nucleaire raketten meer geprogrammeerd en gericht op een potentiële vijand. De afschrikking is bestemd voor staten die de capaciteit en bereidheid zouden hebben om de Franse vitale belangen te bedreigen. De strategie moet discreet maar op continue en resolute wijze worden toegepast om geloofwaardig te blijven.

De relatie met de conventionele capaciteit is veranderd. In het verleden was een rol van de conventionele wapens het voorkomen van escalatie naar het nucleaire niveau. In de huidige context kan het nucleaire wapen binnen de Franse doctrine worden ingezet om politieke autoriteiten de mogelijkheid te geven te voorkomen

dat Frankrijk wordt gehanteerd door bedreiging van haar vitale belangen. Dit kan dus plaatsvinden in een stadium waarop het spectrum aan beschikbare conventionele middelen nog niet volledig is benut. De Franse president heeft deze positie als volgt verwoord:

het is onze capaciteit waarmee we aan een eventuele vijand kunnen tonen dat wij vastbesloten zijn onze vitale belangen te verdedigen.

Dit concept komt overeen met het principe van de 'ultieme waarschuwing' tijdens de Koude Oorlog. Het lijkt hedentendage een verouderd principe, maar in het geval van een regionale dreiging kan het concept nog steeds zijn waarde hebben.

De Europese veiligheidsgedachte

De Franse nucleaire capaciteit is gebaseerd op een louter nationaal concept, ontwikkeld met nationale technologie en nationale middelen. De nationale doctrine voorziet totale onafhankelijkheid op het gebied van planning en toepassing. Desalniettemin wordt door zowel politieke als militaire autoriteiten regelmatig een link gelegd met een Europese dimensie van de Franse afschrikingscapaciteit wanneer over lange-termijnperspectieven wordt gesproken.

Reeds het *Livre blanc* van 1994 suggereert dat het onmogelijk is een Europese strategische autonomie te ontwikkelen zonder nucleaire capaciteit. In oktober 1995 hebben de Franse president Chirac en de Britse premier Major het bestaan van gezamenlijke vitale belangen bevestigd. Beiden verklaarden zich niet te kunnen voorstellen dat de vitale belangen van de één in gevaar zouden zijn, zonder dat deze van de ander bedreigd werden. De Franse president heeft onlangs tijdens een rede aangegeven dat een additionele functie van het nationale nucleaire arsenaal is:

het bijdragen aan de veiligheid van partners en geallieerden in het

kader van de groeiende solidariteit tussen de landen van de Europese Unie.

Het is echter zo goed als uitgesloten dat Frankrijk op korte of middellange termijn een stukje soevereiniteit of autonomie zal afstaan aan Europa. Maar ja, aangezien Frankrijk binnen Europa voor zichzelf een leidende rol ziet weggelegd, is dat ook minder urgent.

De omvang van de nucleaire capaciteit wordt momenteel in zowel kwalitatief als kwantitatief opzicht, als voldoende gezien in relatie tot eerder in dit artikel aangegeven criteria. Ook beschikt Frankrijk momenteel over voldoende diversiteit in zijn middelen om in alle gevallen gepast te kunnen reageren, zelfs in het geval wanneer niet alleen de eigen vitale belangen worden bedreigd. Voormalig premier Jospin was echter van mening dat de capaciteiten wel met de dreiging mee dienen te evolueren. Hij verwees vooral naar de proliferatie van ballistische en massavernietigingswapens. Frankrijk moet in staat zijn, waar de dreiging zich ook mocht voordoen, haar afschrikking toe te passen. President Chirac bevestigde deze opvatting in 2001. Frankrijk moet daartoe in staat zijn

onder alle omstandigheden en ongeacht de plaats of de aard van de dreiging.

Literatuur

- Beaufre, André, Général. *Dissuasion et Stratégie*. Paris, Librairie Armand Colin, 1964.
Centre de prospective et d'évaluation. *L'Etude logique d'un modèle stratégique concevable pour la France*. Paris, 1966.
Gallois, Pierre-Marie, Général. *Stratégie de l'âge nucléaire*. Calmann-Lévy, 1960.
Livre Blanc, 1992.
Livre Blanc, 1994.
Poirier, Lucien, Général. *Des stratégies nucléaires*. Hachette, 1977.
Poirier, Lucien, Général. *La crise des fondements*, Economica, 1994.
Poirier, Lucien, Général et Chaliand, Gérard. *Le chantier stratégique*. Hachette-Pluriel, 1997.
Reydellet, Daniël. *Histoire des missiles nucléaires français*, l'Armement 55, 1996.

Andere tijden vragen om een andere krijgsmacht

P.C. Kok en C. Schwencke*

De wereld verandert snel. Onze krijgsmacht ook. De snel veranderende dreiging in combinatie met de noodzaak tot ingrijpende bezuinigingen dwingt tot vele aanpassingen. Belangrijke beslissingen waarvan de consequenties tot ver in de eeuw die voor ons ligt zullen reiken, worden in hoog tempo voorbereid en doorgevoerd.

Maar gaan we nog wel de goede kant op? Worden er nog wel de juiste beslissingen genomen en waar zijn deze op gebaseerd? Denken de afzonderlijke krijgsmachtdelen, het ministerie, en 'de politiek', niet nog steeds een beetje langs oude lijnen? Dat zou na bijna een halve eeuw Koude Oor-

logsdoctrine helemaal niet zo vreemd zijn. In ieder geval groeit in brede kring de twijfel over de toekomst van onze defensie.

Inleiding

Bij al deze twijfel is echter één ding inmiddels overduidelijk. Dat is de noodzaak tot nauwere samenwerking, meer coördinatie en waar mogelijk integratie van de afzonderlijke krijgsmachtdelen. In de vaktaal met *jointness* aangeduid.

Het streven naar *jointness* dateert overigens niet van vandaag of gisteren. Internationale werkgroepen, ambtelijke studiegroepen, en talloze 'deskundigen' hebben hierover al jarenlang regelmatig adviezen uitgebracht en aanbevelingen gedaan.

Ondanks enkele incidentele successen is op dit gebied echter nog lang niet bereikt wat mogelijk en noodzakelijk is. De eigen cultuur en de uiteenlopende belangen van de krijgsmachtdelen in combinatie met een op dit punt niet altijd krachtadige politieke leiding bemoeilijkten tot voor kort de voortgang van dit weerbarstige proces. Dat is jammer en heeft de belastingbetaler bovendien onnodig veel geld gekost. De bereidheid om hierin verbetering te brengen lijkt nu echter groter dan ooit. Dat is bemoeiend en opent perspectieven.

In dit artikel geven een vlagofficier b.d. en een opperofficier b.d. van

respectievelijk de Koninklijke Marine en de Koninklijke Luchtmacht hun gezamenlijke zienswijze op de situatie zoals deze zich ontwikkelt en hoe daaraan, naar hun mening, richting gegeven zou kunnen worden.

Ingrijpende en op het eerste gezicht misschien zelfs bizarre maatregelen zijn noodzakelijk om – niet in het minst uit nationaal belang – onze krijgsmacht zó in te richten dat zij kan blijven voldoen aan de eisen die in een snel veranderende wereld aan haar gesteld zullen worden.

(On)zekerheden

Nu het stof van de politieke commotie van het afgelopen jaar zo'n beetje lijkt te zijn neergedaald en de begrotingskaarten voor het komende jaar zijn geschud, begint er een beeld te ontstaan van de puzzelstukjes die samen het plaatje van het Nederlands buitenlands, veiligheids- en defensiebeleid moeten gaan vormen. In een rommelig politiek jaar 2002 kwam een Strategisch Akkoord tussen de coalitiepartners tot stand. De sterk verslechterende economie heeft daarop een zwaar stempel gedrukt. Radicale bezuinigingen, vooral ook bij Defensie, zijn daarvan het gevolg.

Enige ambitie om op het internationale terrein nog een rol te spelen die enigszins in verhouding staat tot ons nationale belang en de Nederlandse economische statuur in de wereld, straalt van de regeringsvoornemens

* P.C. Kok is commandeur b.d. van de Koninklijke Marine. Hij voerde het commando over twee fregatten, studeerde af bij het *Naval War College* in de Verenigde Staten en commandeerde het Nederlandse Eskader in de Perzische Golf tijdens de Golfoorlog. Daarnaast is hij hoofd van de Militaire Inlichtingen Dienst geweest en commandant van het permanente Nederlands-Belgische Eskader. Hij studeerde aan het *NATO Defense College* in Rome en was van 1998-2001 Defensie-attaché in Washington.

C. Schwencke is commodore b.d. van de Koninklijke Luchtmacht. Hij commandeerde een jachtvliegsquadron, was onder meer commandant van de Vliegbasis Twenthe en hoofd van de afdeling plannen van de Luchtmachtstaf. Hij diende enkele jaren in de planning staf van het militaire hoofdkwartier van de NAVO in België. In 1989 eindigde hij zijn militaire loopbaan als chefstaf van het toenmalige Commando Tactische Luchtstrijdkrachten.

dan ook niet af. Dat is te betreuren want daarmee neemt de Nederlandse en Europese invloed op de gang van zaken in de wereld, die toch al bescheiden was, verder af en dat is niet in 's Lands belang.

Minstens zo erg is dat de plannen ook nu niet aangeven hoe qua omvang en samenstelling onze krijgsmacht er in de wat verdere toekomst zou moeten uitzien. De politiek blijft op de vertrouwde wijze de kaasschaaf hanteren en vanuit de krijgsmacht wordt geroutineerd geroepen dat het zó niet langer kan en dat het roer om moet. Maar hoe en in welke richting, dreigt nog lang onderwerp van discussie te blijven. Ondertussen is de wereld om ons heen volop in verandering en verglijdt de tijd.

Enige invloed

Bij alle onzekerheden van dit moment is er echter één zekerheid die door de eeuwen heen en tot op de dag van vandaag recht overeind is gebleven. Dat is de zekerheid dat welvaart en welzijn van onze natie in hoge mate samenhangen met onze buitenlandse betrekkingen en met wat er in het buitenland gebeurt. En dat zal voorlopig ook wel zo blijven. De turbulente internationale ontwikkelingen van dit moment zullen wereldwijd gevolgen hebben. De consequenties daarvan,

ook voor ons land, zijn voorlopig niet te overzien.

Juist nu is het dan ook van wezenlijk belang om nauw bij deze ontwikkelingen betrokken te blijven om daar waar mogelijk op het verloop daarvan nog enige invloed te kunnen hebben. Dat kan echter niet alleen met woorden. Het is dan ook vanzelfsprekend dat de bereidheid er is om steeds vaker delen van onze krijgsmacht in het buitenland in te zetten. Bezuinigingen van een omvang zoals die nu aan defensie zijn opgelegd, vallen hiermee echter geheel niet te rijmen. Zeker niet wanneer men bedenkt welke ernstige problemen er nu reeds zijn. Dit geldt vooral op het gebied van transport en bevoorrading, ondanks de beschikbaarheid van een bescheiden amfibische- en luchttransportcapaciteit.

Wanneer wij onze eenheden buiten ons grondgebied willen inzetten moet dan ook voor logistieke steun en voor garanties met betrekking tot de veilige terugkeer van deze eenheden te vaak een beroep op bondgenoten worden gedaan. Zeker als het gaat om langdurige en omvangrijke operaties op wat grotere afstand van ons land.

Die bondgenoten, zo blijkt, zijn echter lang niet altijd in staat of – om bij-

voorbeeld politieke redenen – bereid om de benodigde transportsteun te verlenen. En in zo'n geval staat onze regering daar dan met de goed gevoelende en goed uitgeruste eenheden die zij ter beschikking heeft gesteld maar zonder de mogelijkheid ze (snel) te transporteren. Een ongewenste situatie.

Dit wordt allerwegen onderkend. Plannen van de NAVO en van Europa tot verbetering zijn er dan ook genoeg. Zolang er echter nog geen gemeenschappelijk Europees buitenlands en veiligheidsbeleid is – en het recente pijnlijke gekrakeel rond Irak roept de vraag op of het er ooit zal komen – zal het bij plannen blijven. Dat kan dus nog héél lang duren. Maar, met een variant op wat een bekende voormalige Amsterdamse wethouder eens heeft gezegd: 'In plannen kan je geen troepen vervoeren'.¹

De taak van onze krijgsmacht zoals in de Defensienota 2000 omschreven, bestaat uit:

de bescherming van het Nederlandse en bondgenootschappelijke grondgebied, de bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit, en civiele taken.

Geplaatst in het licht van recente dreigingsanalyses waarin een massieve conventionele aanval op West-Europa uiterst onwaarschijnlijk wordt geacht maar waarin wordt aangegeven dat de 'moderne' dreiging zich plotseling wereldwijd en in allerlei vormen kan voordoen, vraagt dit om een krijgsmacht, die daarop, in bondgenootschappelijk verband, adequaat kan reageren.

Expeditionaire eenheden

Dit vereist expeditionaire strijdkrachten die er op berekend zijn om onder

¹ 'Woningbouw'-wethouder Schaeffer die eens de historische woorden sprak: 'In ge... kan je niet wonen'.

sterk uiteenlopende omstandigheden een breed spectrum van taken uit te voeren. Variërend van humanitaire hulp tot harde gevechtsacties. Meestal ver van huis en dus met lange en kwetsbare aanvoerlijnen. Het ligt daarom niet in de rede om nog langer zware en strategisch weinig mobiele middelen, zoals artillerie en tanks maar bijvoorbeeld ook vliegbases, in substantiële aantallen aan te houden. Zeker niet door kleinere landen met een beperkt budget, zoals ons land.

Hun bijdrage kan daarom beter bestaan uit relatief kleine, lichte en dus gemakkelijk te verplaatsen eenheden. Eenheden die in staat zijn om, wanneer daartoe in bondgenootschappelijk verband of anderszins een beroep op ons land wordt gedaan zo nodig zelfstandig, ook in verafgelegen brandhaarden of rampgebieden, te hulp te komen. Wereldwijd, flexibel en snel! Wij stellen vast dat de defensieplannen op dit punt onevenwichtig zijn. Het expeditionaire karakter van de krijgsmacht dient daarin beter tot uitdrukking te komen.

Wereldwijd, flexibel en snel

Dit expeditionaire karakter is inder-

daad geheel andere koek dan de massieve, min of meer statische verdediging van de Noord-Duitse laagvlakte. Bijna een halve eeuw heeft dát het denken van politici, militairen en burgerij over onze defensie beheerst. Loyaal hebben wij als natie daaraan al die jaren onze bijdrage geleverd. Gelukkig niet tevergeefs.

Nu echter moet ons denkkader worden bepaald door geheel andere factoren. Dat vraagt om een drastische omschakeling. Dat kost moeite en vergt tijd. Het is daarom 'mooi meegenomen' dat wij al jaren beschikken over het Korps Mariniers en de Commandotroepen. Deze eenheden zijn al licht en flexibel, evenals de veel jongere Luchtmobiele Brigade, die in opzet ook aan die eisen voldoet en waarmee dan ook een belangrijke stap in de goede richting is gezet.

Geen van deze eenheden kan echter zonder steun van buiten over grotere afstanden worden verplaatst en ingezet, noch, mocht dit onverhoopt nodig blijken, onder gevechtomstandigheden worden teruggetrokken. Onze nationale transportcapaciteit in de vorm van twee amfibische transportschepen en enkele transportvliegtuigen is daarvoor bij lange na niet toereikend. Hun inzetmogelijkheden zijn

qua tijd en plaats voorsnog dan ook zeer beperkt. Maar het begin is er en deze eenheden zouden dan ook de kern van de grondstrijdkrachten kunnen gaan vormen binnen onze – aan de nieuwe situatie aangepaste – krijgsmacht.

De Joint Strike Fighter

Wat de Koninklijke Luchtmacht betreft is de vervanging van de succesvolle maar nu verouderende F-16 door de *Joint Strike Fighter* (JSF) voorzien. Van dit vliegtuig worden drie versies gebouwd. De F-35A ten behoeve van de Amerikaanse luchtmacht, de F-35B (STOVL)² met een zeer korte start en een verticale landingscapaciteit ten behoeve van de *US Marines* en de *Joint Forces* van het Verenigd Koninkrijk en ten slotte de F-35C voor de *US Navy*, bestemd om vanaf vliegdekschepen te opereren, die met een katapult wordt gestart en met een vangkabel tot stilstand wordt gebracht.

Onze regering heeft enige tijd geleden besloten om aan de ontwikkeling van de JSF deel te nemen. Daarmee is een aanzienlijke financiële verplichting aangegaan en is ons land nu reeds zeer nauw bij dit project betrokken. Er mag dan ook van worden uitgegaan dat de luchtmacht over circa tien jaar over een aantal JSF's zal beschikken.

Strategische overwegingen ontbreken

Bij de moeizame discussie tussen regering en parlement die aan deze beslissing voorafging hebben naast operationele vooral economische overwegingen een rol gespeeld. Strategische aspecten zijn echter nauwelijks aangeroerd. De aandacht bleef daardoor uitsluitend gericht op de, reeds lang en alom als meest geschikte kandidaat aangemerkte, F-35A. De luchtmachtversie dus, bestemd om vanaf conventionele vliegbases te opereren.

² STOVL: Short Take Off Vertical Landing.

F35 stovl. Short Take Off Vertical Landing

Aan de andere versies, waaronder de STOVL-versie, is dan ook nauwelijks aandacht besteed. De luchtmacht maakte zich hierdoor weliswaar tot in de verre en ongewisse toekomst afhankelijk van conventionele vliegbases maar dat leek geen bezwaar. Daar hebben we er immers genoeg van.

Er was dan ook geen behoefte aan een STOVL-capaciteit. En bovendien is de STOVL-versie zo'n 5 tot 6 miljoen euro per stuk duurder. De F-35A was dus gewoon de beste kandidaat.

Vliegdekschepen voor onze krijgsmacht

Nu echter, zeker na 11 september 2001, steeds duidelijker begint te worden waar onze toekomstige operatiegebieden zich kunnen bevinden, groeit het besef dat juist in die gebieden de voor ons onmisbare vliegbases – maar ook andere militaire steunpunten – dun gezaaid zijn. Om van dat toch al geringe aantal bases gebruik te kunnen maken, zijn we bovendien afhankelijk van landings- en overvliegvergunningen. Daarmee gaat men in die contreien, zoals bekend, niet altijd even royaal om. Waar die afhankelijkheid toe kan lei-

den bleek onder meer bij de stationering van Nederlandse Apache-helikopters in Djibouti tijdens de inzet van een Mariniersbataljon in Eritrea. Het verkrijgen van de nodige *clearances* bleek politiek en diplomatiek een moeizaam gedoe en er werd bovendien een zeer hoge prijs gevraagd. Uiteindelijk enkele tientallen miljoenen. En tenslotte moest ook nog genoeg worden genomen met posities die (te) ver van het operatieterrrein lagen. Hierdoor zou een daadwerkelijke inzet ernstig zijn belemmerd, zo niet onmogelijk zijn geweest. Een frustrerende ervaring en dus niet voor herhaling vatbaar.

Meer inzetmogelijkheden

Wanneer we ons echter minder afhankelijk zouden kunnen maken van vliegbases en territoriale luchtruimen van verre en ons niet altijd goed gezinde landen, zou dit soort problemen kunnen worden voorkomen. Daarmee zouden de inzetmogelijkheden van onze middelen aanzienlijk kunnen worden verruimd.

Onafhankelijkheid

Welnu, vliegdekschepen bieden hier toe een uitstekende mogelijkheid. Zij geven strategische capaciteit, flexibiliteit en mobiliteit, en het vermogen om onafhankelijk van *host nation*

support vanuit internationale wateren, bijna overal ter wereld, *airpower* boven land te projecteren. De eerder genoemde *Apaches* zouden, wanneer zij vanaf zee waren ingezet, in ongeveer een half uurtje boven hun doelen zijn geweest.

Maar ook jachtbommenwerpers kunnen zo'n karwei vanuit zee perfect aan. Zo'n *carrier, fighter, helikopter component*, zondig in gecoördineerde inzet met (onze) tankervliegtuigen, zou dan op talloze plaatsen kunnen komen. Zo zouden wij zonder, zoals nu, afhankelijk te zijn van andermans luchtruim en goede wil, op niveau kunnen samenwerken met onze belangrijkste geallieerden. De toepasselijke scenario's liggen voor het oprapen. Denk daarbij aan de Perzische Golf, Joegoslavië en Afghanistan en aan de ongetwijfeld talrijke brandhaarden van de toekomst.

In dit licht wordt een STOVL-capaciteit voor onze jachtvliegtuigen plotseling wél van groot belang. Wij pleiten er dan ook voor om, wanneer er tot bestelling wordt besloten, daar in ieder geval een aantal (ten minste twee squadrons) van de kort startende en verticaal landende uitvoering (de JSF-35B) in op te nemen.

De Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk hebben al besloten tot de aanschaf van dit type. Ons land nog niet. Gelukkig is het hiervoor nog niet te laat. Overeengekomen is namelijk dat de uiteindelijke aantallen en uitvoering van de aan te schaffen JSF's pas later – omstreeks 2005 – zullen worden bepaald.

Twee relatief kleine schepen

Onze JSF-35B STOVL's zouden kunnen opereren vanaf relatief kleine vliegdekschepen (maar natuurlijk ook vanaf bases aan de wal). In samenhang met het voorgaande pleiten wij daarom ook voor de verwerving van een tweetal vliegdekschepen als bases voor deze vliegtuigen. Daarbij moet niet worden gedacht aan de 90.000 tons mastodonten van de *U.S. Navy* met zo'n 100 vliegtuigen en met een bemanning van circa 5000

koppen. Dat zou van groothedswaan getuigen en daar willen wij, juist in deze tijd van omvangrijke bezuinigingen, vooral niet van beticht worden.

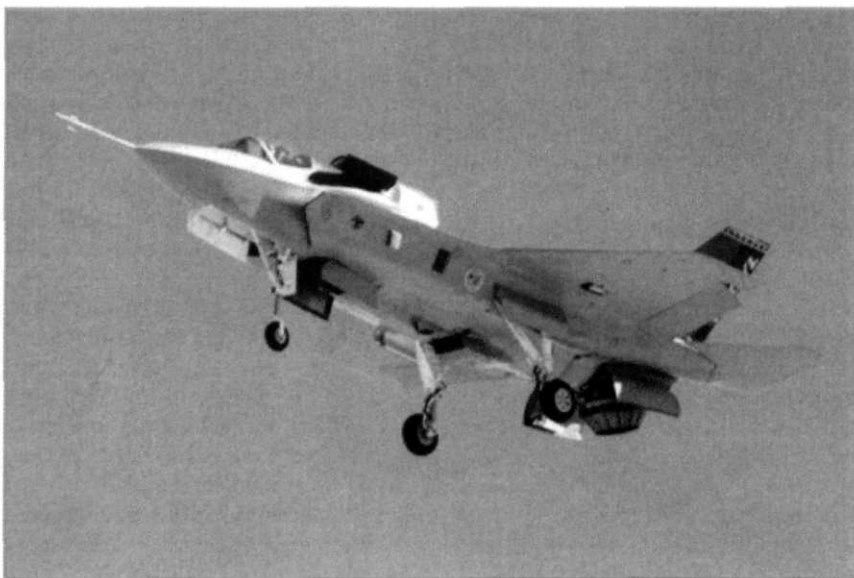
Volstaan kan worden met – en daar gaan wij voorlopig dan ook van uit – twee relatief kleine en eenvoudige schepen van 25-30.000 ton en een bemanning van zo'n 500 koppen die met een maximale breedte van 32 meter nog door het Panamakanaal kunnen varen. Zij zouden elk zo'n 25 vliegtuigen en helikopters kunnen accommoderen. Klein, omdat de vliegtuigen met een korte aanloop via een *ski-jump* kunnen starten en bij terugkeer verticaal kunnen landen. Eenvoudig, omdat de commandovoering, de verdediging alsmede de gevechts- en luchtverkeersleiding grotendeels kan worden overgelaten aan de begeleidende fregatten. Die hebben we al en die zijn daartoe prima in staat evenals geallieerde *Aegis cruisers* of *destroyers*.

Deze schepen zullen, zoals gebruikelijk, in een groter verband opereren. Zij zijn, gezien het gewicht van hun lading (voornamelijk vliegtuigen) ten opzichte van hun waterverplaatsing niet bijzonder zwaar beladen. Die ruime reservecapaciteit kan onder meer worden benut voor extra brandstoftanks en voorraden, hetgeen de actieradius van het verband vergroot waardoor niet meteen bevoorradings-tankers nodig zijn.

Alleen al het vorenstaande biedt in onze ogen meer dan voldoende argumenten om de mogelijkheden van dit soort vliegdekschepen voor onze krijgsmacht grondig te bestuderen. Bovendien opent dit het zicht op een aantal andere aantrekkelijke aspecten. Deze mogen naar onze mening dan ook niet buiten beschouwing blijven. In het volgende gaan we hier nader op in.

'Jointness'

Met de introductie van *carriers* in onze krijgsmacht zou in ieder geval aan het in de inleiding aangehaalde begrip *jointness* eindelijk eens wél

zichtbaar en tastbaar inhoud kunnen worden gegeven. De schepen worden gevaren door 'donkerblauw' marinepersoneel, de vliegtuigen worden bemand en onderhouden door 'lichtblauw' luchtmachtpersoneel en dat alles in continubedrijf, bij dag en bij nacht, op een oppervlakte van 'enkele' vierkante meters gedurende lange periodes op zee en ook nog ver van huis.

Op die manier worden niet alleen ruimere operationele mogelijkheden geschapen, maar bovendien worden twee culturen op natuurlijke wijze gemotiveerd om vruchtbaar met elkaar samen te werken. (Sceptici zullen zeggen: 'de krijgsmacht delen worden tot elkaar veroordeeld'. Maar voor het goede doel maakt dát niets uit, integendeel). Daar moet iets moois uit kunnen voortkomen dat op den duur in het voordeel van de gehele krijgsmacht zal gaan doorwerken.

Nog strengere restricties voor luchtoperaties boven land

Aangenomen moet worden dat de maatschappelijke druk om militaire vliegoperaties boven ons land nog verder te beperken, zal blijven toenemen. Veiligheid, geluidsoverlast en de groeiende behoefte aan ruimte voor andere, maatschappelijk meer populaire bestemmingen dan defensie,

zoals woningbouw en recreatie, zullen dan ook steeds nadrukkelijker om aandacht vragen. De roep om, zo niet de eis tot, sluiting van één of meer vliegbases komt dan ook onafwendbaar op ons af.

Waar die ontwikkeling zich nu reeds duidelijk aftekent, zal daar over tien jaar in ons steeds dichter bevolkt rakend land weinig onzekerheid meer over zijn. Wanneer er dan geen goed alternatief voorhanden is zou dat wel eens letterlijk 'einde oefening' voor het vliegende deel van de luchtmacht kunnen gaan betekenen. Dat zou tevens het einde zijn van een waardevolle mogelijkheid voor onze regering om daadwerkelijk bij te dragen aan de bevordering van de ontwikkeling van de internationale rechtsorde, een doelstelling die in onze Grondwet is vastgelegd. Daar moet dus nu al rekening mee worden gehouden. De JSF-STOVL's waarmee vanaf schepen kan worden geopereerd bieden dat alternatief. Extra reden om deze optie daarom nu reeds grondig te bezien.

Humanitaire hulp

Er is echter meer. De vliegdekschepen zoals door ons beoogd, zijn niet uitsluitend bestemd en uitgerust voor het uitvoeren van bewapende taken. Met hun helikopters, hun verbin-

dingsmiddelen, hun medische en vele andere faciliteiten en hun grote opslag- en transportcapaciteit zijn zij ook een ideaal platform voor het verlenen van humanitaire hulp. Zeker wanneer de bemanning in dit soort hulp als neventaak geoefend is.

De JSF's kunnen zonedig tijdelijk plaatsmaken voor (*containerised*) rampenbestrijdingsmateriaal zoals hospitaalmodules, keukens, drinkwaterzuiveringsinstallaties, pompen, grondverzet- en brugslagmateriaal, generatoren, et cetera. Het bij de JSF's behorende luchtmachtpersoneel zou voor die periode plaats kunnen maken voor landmachtpersoneel dat in de bediening van dit soort uitrusting is gespecialiseerd.

Kortom, deze schepen bieden, samen met de hun escorterende schepen, een wijd scala aan mogelijkheden tot het verlenen van 'eerste hulp' in allerlei noodsituaties. De Koninklijke Landmacht beschikt reeds over de benodigde apparatuur en *knowhow* en zou hieraan met onder meer eenheden van de Genie, Geneeskundige Dienst, Intendance en NBC een belangrijke en waardevolle bijdrage kunnen leveren. De vliegende component zou dan uit (zware) transporthelikopters bestaan waarmee redders en rampenbestrijdingsmateriaal snel ter plaatse kunnen worden ingezet, onafhankelijk van onbruikbaar geworden wegen.

Multi-purpose carriers

Afhankelijk van de internationale situatie en van verzoeken die in dat verband door onze regering worden gehonoreerd zouden de schepen van vol 'militair operationeel' (dat wil zeggen optimaal uitgerust en bemand; gereed voor gevechtsacties) tot vol 'humanitair operationeel' (dat wil zeggen optimaal uitgerust en bemand; gereed voor het uitvoeren van humanitaire taken) kunnen worden ingezet en natuurlijk ook alle mengvormen daartussenin.

We zouden ze daarom *Multi-Purpose Carriers* (MPC's) kunnen noemen. Het militaire deel van dit taakspectrum zal niet veel problemen geven. De bemanning bestaat immers uit militairen en de taak blijft primair militair. Maar dat betekent in onze ogen niet dat de humanitaire taak er maar zo'n beetje bij kan bungelen. Integendeel, juist ook deze taak zal deel moeten uitmaken van het oefenprogramma en de eenheid zal ook op dit aspect regelmatig aan evaluaties worden onderworpen.

Gezien de groeiende behoefte aan en de maatschappelijke belangstelling en waardering voor wereldwijde humanitaire hulp is naar onze mening het belang van de humanitaire inzetmogelijkheden dan ook nauwelijks te overschatten.

Aangezien deze schepen vooral bedoeld zijn om snel te kunnen reageren in politieke, militaire, en/of humanitaire crisissituaties kan niet met één schip worden volstaan. Met twee MPC's kan echter een vrijwel continue beschikbaarheid worden gerealiseerd. Eén van de schepen heeft met zijn ingescheepte vliegtuigen en helikopters een operationeel gereede status zoals hierboven omschreven. Het schip bevindt zich in eskaderverband op zee of op *short notice* in de haven.

Het andere schip is bezig met onderhoud, oefenen en opwerken. Als een schip voor een langere periode in de

haven ligt opereren de vliegtuigen van hun *home-base* (zie hierna) of van andere bases en zijn beschikbaar voor inzet naar behoefte. Het vaar-, oefen- en onderhoudsschema van de schepen die bestemd zijn om de MPC's te begeleiden is op dat van de MPC's afgestemd.

Schets van een andere krijgsmacht

Uit het voorgaande moge duidelijk zijn dat de introductie van MPC's in onze krijgsmacht een grote invloed zal hebben op de organisatie en uitrusting van onze gehele krijgsmacht. Dat brengt ons tot de volgende schets. De MPC's – en wij sluiten nu al niet uit dat er in de toekomst behoefte aan meer dan twee van deze schepen gaat ontstaan – zouden de kern moeten gaan vormen van onze krijgsmacht.

Daaromheen worden het benodigde personeel en de middelen zodanig gegroepeerd dat zij, al dan niet in bondgenootschappelijk verband, als eenheid ter beschikking kunnen worden gesteld en zo nodig zelfstandig kunnen opereren. Noem het MPC-groep 1 en 2. De *Joint Staf* wordt gevormd door een interservice-orgaan samengesteld uit personeel van zee-, land-, en luchtmacht. De sterkte van de zee-strijdkrachten, voorzover niet essentieel voor operaties met de MPC's, dient overeenkomstig te worden aangepast.

Grondstrijdkrachten

De kern van de grondstrijdkrachten bestaat voornamelijk uit 'lichte' eenheden zoals pantserinfanterie, een luchtmobiele brigade (in beginsel ook over zee transportabel), mariniers- en commando-eenheden, aangevuld met gespecialiseerde ondersteunende eenheden. Ook de gevechtshelikopters en een deel van de transport- en verkenningshelikopters zouden naar onze mening een integraal deel van de grondstrijdkrachten moeten gaan uitmaken, evenals een deel van de *groundbased* luchtverdedigingscapaciteit (nu Hawk en Patriot). →

Naar behoefte en afhankelijk van de situatie wordt geoefend met en gebruik gemaakt van de faciliteiten die de MPC's en de andere strategische transportmiddelen bieden.

Luchtstrijdkrachten

De kern van de luchtstrijdkrachten wordt straks (na 2010), gevormd door de JSF-eenheden. Tenminste een deel daarvan (2 squadrons) wordt uitgerust met de JSF-35B STOVL, bestemd voor operaties vanaf de MPC's. Eén van de operationele vliegbases van de luchtmacht kan fungeren als 'home base' voor de STOVL's wanneer zij niet op zee zijn. Van daaruit kan eveneens de noodzakelijke (technische) ondersteuning van het 'luchtelement' op de schepen worden verzorgd.

In dit licht zou het aantal vliegbases in ons land overeenkomstig kunnen worden verminderd. De bestaande luchttransport- en tankercapaciteit dient op z'n minst up-to-date te worden gehouden.

Andere organisatievorm

Het zal duidelijk zijn dat de introductie van MPC's in onze krijgsmacht ongekend hoge eisen zal stellen aan het vermogen tot samenwerking van de nu nog zelfstandige krijgsmacht-delen. De huidige organisatievorm bemoeilijkt die samenwerking. Er dient dan ook naar een organisatievorm te worden gezocht die dat optimaal mogelijk maakt. Wij gaan ervan uit dat deze het beste 'al werkende weg' op evolutionaire wijze tot stand zal kunnen komen. Een aanzet daartoe lijkt al te zijn gegeven door de commissie-Franssen die een meer integrale defensieorganisatie bepleit.

De haalbaarheid

De hiervoor neergezette schets biedt een wenkend perspectief waar, naar onze mening, nauwelijks fundamenteel bezwaar tegen gemaakt kan worden. Maar dat die bezwaren er toch zullen komen is duidelijk. Daarbij zal ongetwijfeld ook de vraag die bij defensieprojecten al zo vaak als suc-

cesvolle 'projectkiller' heeft kunnen dienen, namelijk: 'wat moet dat allemaal gaan kosten?' al snel in stelling worden gebracht.

Welnu: met betrekking tot de investeringskosten is een aantal verkenningen uitgevoerd waarbij deskundigen uit scheepsbouw en defensie-industrie hun licht lieten schijnen over de kostenplaatjes. Er zijn daarbij twee trajecten onderzocht. Ten eerste de mogelijke verbouw van een bestaand schip, een tanker of bulkcarrier, die voor circa 10 miljoen euro op de tweedehands markt verkrijgbaar is en nog zo'n 10 tot 15 jaar te leven heeft. De verbouw zou circa € 115 miljoen kosten zodat de totale investering per schip circa € 125 miljoen zou belopen.

De tweede optie die is onderzocht is nieuwbouw. In dat geval zou een vaarklaar vliegdekschip zoals dat ons voor ogen staat tussen de € 200 en € 250 miljoen gaan kosten, waarbij de verwachte levensduur zo'n 30 jaar zal zijn. Voor die prijs is dat schip dan uitgerust met een vliegbrug, *ski-jump*, vliegtuigliften, hangars, werkplaatsen, scheepsveiligheidssystemen, magazijnen, communicatieapparatuur met inbegrip van satcom, datalinks, een beperkte commandocentrale, radars, een *aircontrol*-systeem, slechtzichtvoorzieningen en een tweetal Goalkeepers, *chaff* en *flares* voor zelfverdediging en uiteraard accommodatie voor de bemanning.

De tweedehands optie is dus veruit de goedkoopste. Bij de verbouw van tweedehands schepen zijn er echter nogal wat onzekerheden die tot een sub-optimaal resultaat kunnen leiden. Ook gezien de verwachte levensduur en de spreiding van *lifecycle* kosten verdient nieuwbouw de voorkeur. Voor onze nationale industrie en werkgelegenheid liggen hier ongetwijfeld kansen.

De huidige plannen gaan naar onze mening, zo moge duidelijk zijn, nog steeds te veel uit van het up-to-date houden van een krijgsmacht die in het verleden relevant was, vooral wat

betreft infrastructuur en 'strategisch onbewegelijk' materieel. Dat dreigt ons nog vele jaren te houden in de hiervoor geschetste situatie van 'daar staan we dan met onze goed geoefende en uitgeruste eenheden...'

Wanneer wordt afgezien van de modernisering van de Leopard II tanks en de aanschaf van nieuwe zware artillerie – die in ons concept kan worden vervangen door het aanzienlijk flexibeler inzetbare middel van (*close air support*) –, in combinatie met het sluiten van een vliegbasis en vermindering van het aantal fregaten, lijkt zelfs nu nog voldoende financiële ruimte te kunnen worden gecreëerd voor het realiseren van onze voorstellen.

Dit geldt zowel voor de investeringen als voor de exploitatiekosten. De personele bezetting van de gehele krijgsmacht, een belangrijke kostenpost, zou door deze herschikking zelfs iets kunnen afnemen.

Deze voorstellen passen naar onze mening naadloos in de algemene beschouwingen over modernisering van de krijgsmacht. De krijgsmacht-delen zouden daaraan, met voorbijgaan aan de oude financiële verdeelsleutels, naar behoefte en in redelijkheid moeten bijdragen.

Tot slot

De toekomst vraagt van onze defensiemiddelen wereldwijde inzetbaarheid. Dat betekent voor de eenheden: 'lichtheid', flexibiliteit en beweeglijkheid. De huidige defensieplannen weerspiegelen dat nog onvoldoende. Voor een te groot deel dreigt onze krijgsmacht te veel gebonden te blijven aan bestaande infrastructuur en aan 'te zwaar materiaal'.

In het licht van het grote tekort aan geallieerde strategische lucht- en zee-transportcapaciteit tikt dit extra 'zwaar' aan. De geringe beschikbaarheid van bruikbare bases in de toekomstige operatiegebieden vormt een

ander ernstig probleem. Met name het transportprobleem wordt met introductie van enkele MPC's niet opgelost. Dit probleem dient in internationaal verband en met meer energie dan tot nu toe te worden aangepakt. MPC's kunnen echter wel aanzienlijk bijdragen aan een grotere mobiliteit en flexibiliteit, en de afhankelijkheid van buitenlandse steunpunten belangrijk verminderen en daarmee de inzetbaarheid en effectiviteit van onze eenheden significant vergroten.

Ook in het licht van de te verwachten verdere toename van de vliegrestricties boven (ons) land openen de MPC's aantrekkelijke perspectieven. Evenzo met betrekking tot de unieke mogelijkheden tot het verlenen van humanitaire hulp.

Kortom, de verwerving van een aantal JSF-35B's STOVL in combinatie met een tweetal *Multi-Purpose Carriers* opent een scala van interessante mogelijkheden om onze krijgsmacht te hervormen tot een flexibele, effectieve en op de toekomst gerichte organisatie. Door herschikking van de investeringen kan dit waarschijnlijk zelfs ruwweg budgettair neutraal!

En dan nog dit. Ons land is voor wat betreft defensieaangelegenheden met handen en voeten gebonden aan talloze internationale verdragen en afspraken. Zo zijn er nog recent, tijdens de NAVO-top in Praag, nieuwe afspraken gemaakt over een initiatief tot versterking van de militaire capa-

citeiten, het *Prague Capability Commitment* (PCC). Wij gaan er dan ook niet vanuit dat wij met onze MPC's een eigen koers kunnen gaan varen zonder voorafgaand overleg met onze bondgenoten.

Ons voorstel draagt echter duidelijk bij aan de verbetering van een aantal reeds lang gesignaleerde ernstige tekortkomingen die voor een groot deel ook aan de in Praag overeengekomen inspanningsverplichting, het PCC, ten grondslag liggen. Dit zal naar verwachting dan ook geen onoverkomelijke problemen opleveren. Integendeel, een en ander zou wel eens als een welkome en noodzakelijk geachte bijdrage aan het PCC kunnen worden gezien.

Conclusie

De behoefte aan wereldwijd inzetbare eenheden ten behoeve van zowel militaire als humanitaire acties groeit. Dat geldt ook voor ons land.

De formatie van een tweetal nationaal samengestelde *Carrier*-groepen zoals door ons omschreven biedt een unieke mogelijkheid om onze, van origine nog steeds wat statische, krijgsmacht om te vormen tot een op de toekomst toegesneden, waarlijk expeditionaire krijgsmacht. Een krijgsmacht waarin

³ Erwin Rommel, in een toespraak tot vaandrigen van de Infanterieschule Potsdam in 1935.

bovendien voor de traditionele en achterhaalde driedeling geen plaats meer is.

Met deze *Carrier*-groepen die in bondgenootschappelijk verband of in welk ander verband dan ook zelfstandig kunnen opereren verschaft de regering zich ruimere mogelijkheden een effectieve en voor het oog van de wereld duidelijk zichtbare Nederlandse bijdrage te leveren aan zowel internationale militaire operaties als aan humanitaire missies. Ongetwijfeld zou niet alleen ons nationale belang hiermee worden gediend.

Naschrift

Tijdens de behandeling van de Defensiebegroting in de Tweede Kamer, enkele maanden geleden, wijdde één van de afgevaardigden enkele woorden aan de verwerving van een vliegdekschip in samenhang met de *Joint Strike Fighter*. Er werd wat verrast en lacherig op gereageerd maar er werd verder geen serieuze aandacht aan besteed. Een bekend landelijk ochtendblad maakte de volgende dag in een opvallend kadertje en op enigszins geamuseerde toon melding van het voorval.

Daarmee leek het vliegdekschip wat ons land betreft voor altijd in het hoekje van de leuke anekdotes te zijn beland. Het onderwerp was immers op een zodanige wijze in de publiciteit gekomen dat geen recht kon worden gedaan aan de merites die het misschien toch zou kunnen hebben.

In dit artikel hebben wij willen aangeven dat vliegdekschepen, zoals door ons beschreven, een wezenlijke en positieve rol zouden kunnen spelen bij de oriëntering van onze krijgsmacht op de toekomst. Naar onze mening verdient het onderwerp daarom serieuze en bredere aandacht dan het tot nu toe heeft gekregen. Met dit artikel trachten wij dit te bereiken.

*Kümmern Sie sich nicht darum was Clausewitz meinte, was meinen Sie selber?*³

Dit is de eerste column van journaliste Linda Polman. Sinds 1983 zwerft zij over de wereld. Haar confrontatie met de VN-missie in Rwanda in 1995 leidde tot het boek 'Ik zag twee beren'. Ze is nu in Sierra Leone. Daar vindt – voor velen onbekend – de grootste VN-operatie tot op heden plaats. Voorlopig doet ze een jaar lang in de Militaire Spectator verslag van haar bevindingen. Wilt u haar dagboek lezen: www.rozenbergps.com/polman.

'All are welcome!'

Linda Polman, Sierra Leone

'De beste vredessoldaat is er een uit een goedgeïnd leger,' herhaalde secretaris-generaal Kofi Annan van de Verenigde Naties maar weer eens. Het was eind 1999 en hij was op zoek naar versterkingen voor het VN-vredesleger in Sierra Leone. De VN-baas doelde op vredessoldaten uit rijke landen, maar niet één westerse VN-lidstaat wilde meedoen in Sierra Leone. Na Rwanda en Somalië, hebben rijke VN-lidstaten geen animo meer voor oorlogen buiten de eigen regio.

Arme VN-lidstaten gelukkig des te meer. India, Pakistan, Bangladesh, Jordanië, Nigeria, Ghana, Kenia, Polen, de Filipijnen en de Oekraïne: het zijn de tien grootste blauwhelmleveranciers en ze staan stuk voor stuk op de VN-lijst van 'arme landen'. Geen missie is ze te ver, te heet, of te gevaarlijk. Arme blauw-

helmen zijn een exportproduct geworden. De vergoeding van de VN aan regeringen van 1000 US \$ per soldaat per maand is voor arme landen voldoende om op deelname aan vredesmissies winst te maken.

Nederland kost deelname alleen maar geld. Ik wist niet half wat een gedoe het is om Nederlandse militairen uit te zenden, verzekerde me een royaal besnorde Nederlandse generaal, zelf net terug van een missie in het buitenland. 'Alleen al de postbezorging! Daar moet je al een heel systeem voor opzetten als je vijfduizend Nederlanders in Verweggistan stuurt, maar ook als het er maar vijf zijn.' Hij bezwoer me ook dat bij Nederlandse soldaten waar ook ter wereld gekleurde muisjes op tafel staan.

Arme soldaten hoeven geen post, en al helemaal geen gekleurde muisjes. Bij hun uitzending komt geen spatje gedoe kijken. 'Arme landen zeggen tegen de VN: Hier heb je een heel bataljon, doe met ze wat je wilt, we zien ze wel terug als je met ze klaar bent.' Ze worden soms afgeleverd op schoenen met stukke zolen, heeft de generaal gezien. Zonder tenten, helm, wapen, of kogelwerend vest, zonder voertuigen. 'Bedelend om zeep, tandpasta en malariapillen gaan arme troepen

langs de rijke collega's, want de VN-vergoeding strijken niet zij, maar hun regeringen op.'

Honger hebben de arme soldaten niet, gelukkig. De aardbeienyoghurt en barbecuesaus, in Sierra Leone standaard deel van VN-rantsoenen, ruilen ze op straat voor net zoveel voedzame borden rijst met aardappelbladeren als ze lusten. Ook voor het overige doen de krijgers uit Nigeria, Zambia en Guinée het in Sierra Leone net als thuis.

Met nul comfort, bijvoorbeeld. Geen elektriciteit en geen generatoren? Dan bewaar je de vrede gewoon bij het licht van een walmend olielampje. Geen vervoer? De vredessoldaten proppen zich bij de lokalen in een rammellend pudapuda-busje, met de op de dorpsmarkt op de kop getikte kip verontwaardigd kakekend in een plastic tasje op schoot. Maar mooi dat de rebellen ontwapend zijn en dat de eerste post-oorlogse verkiezingen in Sierra Leone een jaar geleden vreedzaam en eerlijk verliepen.

De missie in Sierra Leone is het eerste VN-succes in jaren. Debet is dat de Afrikaanse blauwhelmen op bekend terrein en tegen 'brothers' spelen, want zo noemen ze de Sierra Leoners. Afrikanen kunnen elkaar nooit tegenvallen. Daarvoor

kennen de 'brothers' elkaar te goed.

Aan flauwe uitzendinkjes van zes maanden doen Afrikaanse VN-legers liever niet: roteren kost alleen maar geld. De struise Elisabeth Promise dient daarom al drie jaar als vredessoldate in Sierra Leone. Ze is met NiBat, het Nigeriaanse VN-bataljon, gelegerd in Makeni, ruim 100 km landinwaarts van hoofdstad Freetown. NiBat deelde toen de oorlog nog duurde, kamp met Sierraleonse regeringssoldaten. Bij iedere rebellenaanval keerden die zich tegen de Nigeriaanse collegae, om zich bij de rebellen aan te sluiten. NiBat keek daar nooit van op. 'De rebellen hadden meer munitie dan wij. Zonder regering die voor je zorgt, sluit je je in Afrika maar beter aan bij de sterkste. Dat doen wij in Nigeria zelf ook.'

'Bush town' Makeni was voor rebellen altijd een gewild doel. 'Ze kwamen steevast 's nachts. Maar onze juju is minstens zo sterk als de hunne. Ons besluip je ook in het pikdonker niet ongezien.'

Toen NiBat's munitie helemaal op was, is Elisabeth met haar eenheid naar Freetown getrokken. 'Gelopen. Geen vervoer.' Langs sluiproutes door de bush, duurde de 100 km lange tocht twee weken. Ze aten onderweg cassaveknollen en dronken uit de rivier. 'Beetje drabbig,

maar dat zijn de rivieren thuis ook,' zegt ze.

In Freetown aangekomen, was er geen tijd om bij te komen. De rebellen bleken te zijn opgerukt tot in het stad. NiBat moest meteen het centrum in om de 'boys' terug naar de bush te meppen.

Was het DutchBat geweest die na twee weken dineren met cassaveknollen, zonder pauze meteen de oorlog in moest, dan zouden er drie kilo nota's over geproduceerd zijn. Maar NiBat trad de ochtend na de overwinning op de rebellen om halfzes alweer aan: het sein 'veilig' was gegeven en NiBat moest terug naar Makeni. Lopend.

'Zou je graag willen dat er westerse troepen komen om jullie hier te helpen?' vraag ik. Elisabeth haalt haar schouders op. 'Ze zijn al geweest. Terwijl wij in Freetown vchten, kwamen Amerikaanse en Britse mariniers om hun 'brothers' te evacueren.'

Ze doelt op de expat-gemeenschap in Freetown.

Ze zwiigt. Dan: 'Zouden die westerse soldaten auto's bij zich hebben?' Ik knik. 'En zouden ze ons dan een lift geven?'

Ik aarzel. 'Dat zal toch wel?'

'All are welcome,' spreekt ze dan de traditionele Afrikaanse begroeting uit.

BERICHT UIT AFRIKA

De moraal van moreel

P.H. de Vries – brigade-generaal der cavalerie

Militairen hebben de mond vol van moreel. Vaak hebben ze het dan over 'de troep' die over een goed of een slecht 'moreel' beschikt. Indachtig het adagium '*le commandant c'est la troupe*' geven ze daarmee vaak meteen een waardeoordeel over een collega. En daarmee hebben militairen over het algemeen weinig moeite: waardeoordelen afgeven. Het grote voordeel van een oordeel over het moreel is bovendien dat het een heerlijk vaag begrip is. Tegelijkertijd suggereert het gebruik daarvan een diep inzicht in de psyche van de troep, zoals dat alleen bij echte leiders kan worden verwacht. Het moreel is dan ook een geliefd onderwerp. Het biedt de fantastische mogelijkheid een vernietigend oordeel over een collega te vellen en tegelijkertijd de eigen kwaliteiten te etaleren.

Maar weten we eigenlijk waarover we het hebben, als we weer eens over het moreel praten? Waar gaat het eigenlijk over? Welnu, als we het over het moreel hebben is er altijd sprake van een prestatie: een goede of een slechte. Meestal betreft het een groep, soms een individu. Vaak zijn er bijzondere omstandigheden: zeer goede of buitengewoon slechte. We spreken van een slecht moreel als een groep een slechte prestatie levert. Ondanks het feit dat de omstandigheden gunstig zijn, wordt bij de eerste tegenslag bij de pakken neergezeten. De commandant kan doen wat hij wil, maar de groep is niet meer in beweging te krijgen.

Een goed moreel staat borg voor een goede prestatie, ook als de omstandigheden slecht zijn en tegenslag moet worden geïncasseerd. De troep loopt als een trein en de commandant heeft een 'makkie'. Moreel heeft dus betrekking op de veerkracht van een groep of

individu om taken uit te voeren, ook als dat met tegenslag gepaard gaat.

Tot zover is nog niets toegevoegd. Ik heb eigenlijk alleen het woord 'moreel' vervangen door 'veerkracht'. De werkelijke vraag is natuurlijk: hoe maken we die 'veerkracht'? Welnu, het recept voor 'veerkracht' blijkt erg eenvoudig te zijn. Het betreft gelijke delen kennis en kunde, cohesie, wil en motivatie. Deze delen moeten met behulp van leiderschap langdurig worden geroerd. Het roeren moet regelmatig herhaald worden, anders zakt de 'veerkracht' weer in. Zo simpel is het. Natuurlijk zijn er miezemuizers die vinden dat ik alleen maar één begrip heb vervangen door een ander en vervolgens dat weer heb veranderd in een simpele combinatie van zes andere vage begrippen en waarmee we dus niets zijn opgeschoten. Voor hen – en alleen voor hen – zal ik het dan allemaal nog maar eens uitleggen.

Kennis en kunde heeft natuurlijk betrekking op datgene wat de militair weet en kan. Het is het product van opleiding en training. De commandant vervult daarbij een belangrijke rol. Hij is immers de eerst aangewezen onderwijzer.

Cohesie heeft betrekking op de samenhang in de groep; de mate waarin individuen de bereidheid hebben samen te werken. Dat is voor een deel natuurlijk afhankelijk van de psychologie van de individuen. Voor een ander en belangrijk deel is dat de verantwoordelijkheid van de commandant. Het vereist dat de groepsleden elkaar nemen zoals ze zijn. Dat ze elkaar waarderen voor de dingen waarin ze goed zijn en elkaar accepteren in die aspecten waarin ze niet uitblinken.

De moraal van moreel

TEGGENWICHT

Strubbelingen niet uit de weg gaan, maar deze uitspreken en aanpakken is een belangrijke voorwaarde voor het ontstaan van cohesie.

Die cohesie moet groeien; het vergt tijd. Veelvuldig samen dingen doen – leuke en minder leuke – bevordert cohesie. De commandant speelt daarbij een belangrijke rol. Hij verschaft de situaties – leuke en minder leuke – waarin cohesie kan groeien. De commandant toont door zijn voorbeeld wat het betekent om elkaar te waarderen en te accepteren. Hij pakt strubbelingen aan en bevordert goede onderlinge verstandhoudingen.

Wil is vooral een product van kennis en kunde, en cohesie. Als je iets goed kent en kan, vind je het leuk dat te laten zien. Goede opleiding en training bevordert een goede wil. Het besef dat anderen baat bij je inspanning hebben en dat, omgekeerd, je kan rekenen op hulp van anderen is eveneens bevorderlijk voor een goede wil. Een stimulerende commandant bevordert het niveau van kennis en kunde, de cohesie en daarmee de wil.

Motivatie heeft betrekking op de ontvankelijkheid om bepaalde zaken te doen of na te laten. Motivatie staat en valt met inzicht in de te bereiken doelen, geloof in eigen kunnen, saamhorigheid in de groep en vertrouwen in de commandant. Die commandant is de primaire motivator. Hij verschaft het inzicht in het belang van de te behalen doelstelling en stimuleert het zelfvertrouwen en de teamgeest.

Leiderschap ten slotte is alles wat de commandant doet om zijn doelen te bereiken en het welzijn van zijn mensen te bevorderen. Het omvat richting geven, bezielen, belonen en corrigeren.

In de laatste aspecten ligt voor de militaire leider een paradox. Het uitvoeren van de opdracht vereist op het eerste gezicht dat hij willens en wetens zijn personeel in gevaar moet brengen. Immers, de vijand moet worden aangegegrepen en die vijand is bereid hem dat te beletten, desnoods met levensbedreigend geweld. Daarin ligt nu de moraal van moreel. Doordat de troep over een goed moreel beschikt zal het de tegenslag die wordt gevormd door een zich verzettende vijand te boven komen. De groep zal daarom ook niet desintegreren. De groep die desintegreert verliest zijn samenhang, die houdt op te bestaan als militaire eenheid, die verliest zijn gevechtskracht. Er blijven slechts individuen over en individuen zijn op het gevechtveld een gemakkelijke prooi. Het aantal slachtoffers zal dan groot zijn. De groep die zijn taak kan en wil uitvoeren, die samenhang behoudt, die inzicht heeft in het functioneren op het gevechtveld en die goed wordt geleid, die groep zal niet desintegreren.

Dat is de redding voor die groep en tevens de ondergang van de vijand. Een hechte tegenstander vormt een ernstige bedreiging voor de vijand. De kans is groot dat de vijand onder de druk van die confrontatie bezwijkt, dat ze die tegenslag niet weet te incasseren, dat ze de moed verliest, dat het moreel wordt aangetast en uiteindelijk verloren gaat. De vijandelijke eenheid desintegreert en valt uiteen in individuen. Het aantal slachtoffers zal groot zijn. De moraal van moreel is dat de groep op het gevechtveld weet dat het erom gaat het gevaar tegemoet te treden, want daarin ligt de grootste kans op succes en overleven opgesloten. Moreel is dus te belangrijk om slechts in globale termen en vrijblijvend over te praten en te worden gebruikt om collega's 'weg te zetten'.

MENINGEN van anderen

De toekomst van de krijgsmacht

Uw editoriaal over de toekomst van de krijgsmacht¹ prikkelde mij tot een (late) reactie op het artikel van brigade-generaal De Vries over leidinggeven en managen. Ik wil die twee graag met elkaar in verband brengen. Het is nu voor iedereen echt duidelijk: geld is schaars. Het is vervolgens merkwaardig om te constateren dat het budget niet als primair stuurmiddel wordt gehanteerd.

In de zomeruitgave van de MS uit 2002 geeft brigade-generaal P.H. de Vries in zijn artikel (onbewust) aan waarom dat zo is.² De militair is opgeleid en (vooral) opgevoed om militair leider, commanderend leider te zijn. Zijn boodschap dat bekwame krijgsheren absoluut noodzakelijk zijn om militaire operaties uit te voeren is helder en moet door iedere militair worden ondersteund.

Omgaan met budgetten

Zijn tweede conclusie dat daarom management en bedrijfsvoering niet primair het werkterrein is van de militaire leider deel ik niet. Het is juist de militaire leider die ervoor moet zorgen dat er op langere termijn genoeg mogelijkheden zijn om de militair op te leiden en te blijven trainen. Die mogelijkheden kennen maar een echter beperking: geld. Als de militaire leider zich niet bezig wil of kan houden met het zo weinig mogelijk geld uitgeven, doen anderen dat voor hem. Dat is dan ook de centralistische tendens die de laatste tijd weer valt te constateren. Hoe komt dat nu?

In de discussie hierover wordt vaak het argument gebruikt dat doelmatigheid en effectiviteit strijdig zijn en dat dus de

commandant alleen verantwoordelijk moet zijn voor de effectiviteit. Of, zoals generaal De Vries het zegt: 'het gaat niet om het bedrijfsresultaat, maar om het behalen van het doel'. Daarmee wordt het omgaan met het budget impliciet uit handen gegeven en wordt op hoger niveau beslist hoe om te gaan met geld.

Verantwoordelijkheid en bevoegdheid

Het sturen van een (deel van) de organisatie moet zijn gebaseerd op een opdracht. Dat kan zijn daadwerkelijke inzet of voorbereiden op de inzet. Vervolgens moeten aan die opdracht activiteiten worden verbonden die op hun beurt vertaald moeten worden in middelen (en dus in geld). Omdat de commandant het beste in staat is te beoordelen hoeveel middelen nodig zijn en op welke wijze die middelen het best kunnen worden ingezet, moet ook de commandant de verantwoordelijkheden en bevoegdheden krijgen om de middelen (en dus ook het geld) in te zetten.

Maar daar hoort het volgende bij. Omdat die commandant het beste in staat is dat te beoordelen, heeft de commandant met die verantwoordelijkheden en bevoegdheden ook minder geld nodig. Hij krijgt dus meer bevoegdheden met als doel minder geld uit te geven met hetzelfde eindresultaat. De commandant legt vervolgens *achteraf* rekenschap af van de wijze waarop hij aan de operationele taak invulling heeft gegeven en de wijze waarop hij daarvoor de middelen heeft ingezet. Hij wordt dus beoordeeld op effectiviteit en doelmatigheid. Daarmee is de cirkel rond: geld is schaars, operationele taken zijn noodzakelijk, de individuele commandant kan met minder geld de taken uitvoeren, waardoor de krijgsmacht als geheel met hetzelfde geld meer operationele taken kan uitvoeren.

Geen boekhouder, maar leider

Dat alles vereist moed van de commandant (maar zoals De Vries terecht betoogt: daar is hij/zij voor opgeleid). Maar het vereist vooral moed van het hoogste ambtelijke niveau: geen individuele beperkende maatregelen opleggen, niet sturen op input en kostensoorten, maar op output en budget, commandanten verantwoordelijk maken, de bevoegdheden geven en daarop te beoordelen.

De boekhouder heeft het niet voor het zeggen maar de leider/manager. Dat alles heeft als bijkomend voordeel dat een heleboel regeltjes kunnen worden afgeschaft. Het is stuitend om te zien hoe gedetailleerd op het allerhoogste niveau inzicht wordt verlangd in de dagelijkse gang van zaken en hoeveel onnodige capaciteit (op alle niveaus) het kost om die dagelijkse verantwoording af te leggen.

Als dit tij kan worden gekeerd, kan tevens beter invulling worden gegeven aan de opdracht om de omvang van de Haagse staven te beperken. En wellicht kunnen dan de operationele taken gehandhaafd blijven. Daarmee is de commandant naast militaire leider ook 'bedrijfs'leider geworden.

kolonel E.J. OLIEMANS - commandant
Opleidingen KLU

Tegenwicht: Mythen, sprookjes en andere onzin

Met 'Mythen, sprookjes en andere onzin' maakt De Vries (MS 2-2003 (jrg 172)) voor mij wel een zeer merkwaardige koppeling tussen zijn kennelijk frustrerende herinneringen aan dienstplichtigen en de werkelijkheid van heden.

Sinds kort met functioneel leeftijdsontslag, heb ik vanzelfsprekend ook herinneringen aan de Koude Oorlogstijd, zij het gedurende slechts vijf jaren in parate functies bij de Technische Dienst (TD). De uitholling van het militaire vakmanschap en leiderschap als gevolg van de dienstplicht is mij bij dat dienstvak niet geworden, evenmin als het kunnen negeren van (dwarssluggende) dienstplichtigen. Ook het negatief zijn van dienstplichtigen had zeker niet die omvang als De Vries stelt. Ter toelichting het volgende.

Dienstplichtige vaandrags waren vaak degenen die zich erover verbaasden dat beroepsofficieren er erg veel lol in hadden om onder elkaar verkeerd gelopen zaken breed uit te meten, al dan niet in de context van wie in de hiërarchie weer uitvalsverschijnselen (tijdens een oefening) had

¹ Stuurmanskunst. MS jrg. 172 (2003)(1) p. 2-3.

² P.H. de Vries: Vaktaal. MS jrg. 171 (2002) (7/8) p. 400.

vertoond. Was hier dus op beperkte schaal sprake van een gunstige discrepantie met de geschetste beelden van De Vries over dienstplichtigen, dit was haast structureel bij het merendeel van dienstplichtige monteurs van lbo-niveau.

Zij toonden op hun manier een zekere mate van betrokkenheid bij het werk. Zo was het tijdens schietseries in het Duitse Bergen-Hohne, midden in de vrieskou en toen uiteraard in de buitenlucht, haast 'normaal' dat een herstploeg slechts na veel aandringen van het kader plaats wilde maken voor een nieuwe ploeg.

Ook in de kazernesituatie was het bij de herstelak van de TD doorgaans evenmin nodig om het gros van de activiteiten van dienstplichtigen af te dwingen. Ik denk dat dit van doen had met reeds elders werkervaring te hebben gehad, waardoor zij doorgaans qua karakter en zeker als *professional* met kop-en-schouder uitstaken boven hun semi-beroepscollega's, de Technisch Specialisten.

Uiteraard werd er hoe dan ook door dienstplichtigen gebaald en gekankerd. Niets zorgwekkends. Slechts in uitzonderingsgevallen waren er bij hersteleenheden echte querulanten, vaak onderwijzers, die juist met een gerichte aanpak tegengas geboden werd.

Positieve herinneringen

Wellicht dat de herstelpoot van de TD een gunstige uitzondering was in de KL als dienstplichtigen-leger. Als dat zo is, dan kan mij dus – als voormalig *KL-professional* – verweten worden door een roze bril naar mijn TD-tijd terug te kijken. Toch geloof ik dat de TD-werkplaatsen niet op zichzelf stonden. Volgens mij was de houding van dienstplichtigen van de cavalerie doorgaans minstens zo positief als die bij de TD. De tankers kwamen niet

alleen 'gezond' trots over, maar waren soms ook net zo arrogant als hun officieren. Ik kan daarom de negatieve herinneringen van De Vries (als cavalierist) over zijn ervaringen met dienstplichtigen niet echt goed plaatsen.

Door mijn ervaringen met dienstplichtigen meen ik dat De Vries wel erg generaliseert over dienstplichtigen en daarmee een overdreven negatief beeld schetst over de gevolgen van de dienstplicht als het gaat over uitgehold leiderschap binnen de KL. Doorgeredeneerd zou zijn stellingname betekenen dat de KL ten tijde van de Koude Oorlog op generlei wijze voor haar taak berekend zou zijn geweest, uiteraard op enkele herstelwerkplaatsen na dan?

Zijn conclusie dat een idealisering van het verleden met dienstplichtigen en de schaarsere meer-eisende Beroeps Bepaalde Tijd, de BBT-ers, de redenen zijn van al dat huidige negatieve gedoe van onderofficieren en officieren, daar geloof ik dus niets van. De gemiddelde KL-er is sowieso niet historisch bewust en zal – voor zover relevant – zijn eigen capaciteiten om met BBT-ers om te gaan niet in twijfel hoeven te trekken.

Kankeren is 'meedenken'

Meer lijkt het mij daarom voor de hand te liggen dat al dat 'gekanker' te maken heeft met de fase waarin de KL zich thans bevindt qua algemene heroriëntering van taken en bijbehorende middelen.

In een dergelijke *Umbruch der Zeiten* is het een Nederlandse gewoonte mee te denken met de probleemhouder, of hij dat nu wenst of niet. Een typische jarenlange KL-gewoonte is bovendien om onder elkaar – al dan niet genuanceerd – daarover te spreken. Zelfs driesterrengeneraals haalden zo'n vijftien (?) jaar geleden met hun (weekeind)gesprekken in de achter-

tuin de krant. Voor lagere niveaus is vaak de treincoupé een praktische overlegruimte, en kennelijk nu ook sportlocaties e.d.

Met De Vries ben ik het eens dat het niet passend is om de vuile was aan mee-reizenden, et cetera, al dan niet onbewust, over te brengen. Dat doen andere beroepsgroepen ook niet, en wellicht meer tekenend, evenmin buitenlandse militaire collega's. Dat meer terughoudend met elkaar communiceren is dus inderdaad een kwestie van bewustwording van mogelijke contraproductieve effecten.

Uitlaatklep

Het door De Vries beschreven alom kankeren door velen, nota bene ook *officieren (sic)*, heeft naar mijn mening eerder te maken met een situatie waarin professionals – ieder op zijn gebied – vast hebben kunnen stellen dat het niet echt goed gaat met de KL en zich kennelijk niet gehoord voelen.

Het is daarom jammer dat De Vries dit typische KL-fenomeen van kankeren niet heeft geplaatst in de context van een weliswaar onhandige maar min of meer wanhopige uitlaatklep van velen. Zou hij dat wel hebben gedaan, dan had zijn artikel meer uitzicht gegeven op oplossingen van de huidige problematiek van de KL.

Een dergelijke oplossing zou zijn om in de huidige KL-cultuur van consensusmanagement naast *leaders, interested in doing the right thing*, ook een aanzet te maken om door de schaarse capaciteit van specifieke *KL-professionals* het bijbehorende *doing (complicated) things in the right way* te laten uitwerken.

ir J. VAN DIJKE
kolonel b.d. van de Technische Dienst

BOEKEN bespreking

Russia's Heroes, 1941-45

An epic account of struggle and survival on the Eastern Front, door Albert Axell, 264 blz., met zwart-wit foto's, gepubliceerd door Constable Publishers, Londen, 2001, Nederlandse uitgeverij Nilsson & Lamm, Weesp. ISBN 1 84119 312 7 € 36,90

Zoals de titel al zegt gaat dit boek over 'helden', en wel 'Russische Helden' in de Tweede Wereldoorlog. Vanwaar deze open deur? Wel, het boek beoogt een paar missende bladzijden in de geschiedenisboeken te vullen. Het gemis is, volgens de auteur, gelegen in de geringe aandacht in de westerse literatuur voor de heldendaden die zijn verricht aan het oostelijk front, 'het belangrijkste operatiegebied tijdens de Tweede Wereldoorlog'. De pure moed, het uithoudings- en weerstandsvermogen waarvan daar sprake is geweest – iets dat toch door niemand over het hoofd kan worden gezien – bleven in het Westen grotendeels onbekend.

'Typisch Russisch'

Zo'n doelstelling roept verwachtingen op. Dat geldt met name als in de proloog wordt verwezen naar bepaalde, typisch Russische karaktereigenschappen – 'de mysterieuze Russische ziel' – zoals loyaliteit, opofferingsgezindheid, weerstandsvermogen en mystieke vaderlandsliefde. Deze eigenschappen worden – min of meer – gezet tegenover (op zichzelf onbenoemde, maar kennelijk mindere) eigenschappen van westerlingen.

Ik begon dus te lezen in de veronderstelling dat mij twee dingen zouden worden duidelijk gemaakt: hoe heldhaftig Russen zich hebben gedragen én waarin zij zich, wat dat betreft, hebben onderscheiden van mensen in gelijksoortige situaties aan het westelijk front.

Mijn eerste verwachting werd helemaal bewaarheid. Op pakkende, prettig leesbare wijze worden diverse heldendaden beschreven. Een ervan betreft de jonge vrouw, Zoja, die zich aansloot bij een partizanengroep en daar onder de naam Tanja opereerde en grote moed toonde. Tanja's gevangennamen, foltering en executie trokken veel aandacht, vooral door de verspreiding door heel Rusland van een foto van haar ontzielde lichaam, met een strop om de nek. Deze foto was na de executie genomen door een Duitse officier, die later krijgsgevangen werd gemaakt. Tanja's heldenmoed inspireerde tot het maken van een toneelstuk, een opera, een film en een standbeeld.

Niet minder indrukwekkend is het verhaal over de standvastigheid van de verdedigers van fort Brest, net over de Pools-Russische grens, na de inval van de Duitsers in juni 1941. Zelfs nadat het fort was beschoten en gebombardeerd kozen de verdedigers ervoor te vechten tot het einde in plaats van zich 'oneervol' over te geven. Tot ver in de oorlog bleven kleine groepen Russen het fort van binnenuit voor de Duitsers onveilig maken. Wat er gebeurde met een van de helden, luitenant Ivan Potapov, krijgt in het hoofdstuk speciale aandacht. Wat hij moest doorstaan voor zijn uiteindelijke ontsnapping uithet – reeds geruime tijd door de Duitsers bezette – fort, grenst aan het onmogelijke.

Twintig heldenverhalen

En zo is er in totaal een twintigtal verhalen, inclusief die over het heldhaftige werk van de gewondenverzorgers, die stuk voor stuk bewijzen hoe heldhaftig de Russen zich hebben gedragen bij de verdediging van hun geliefde vaderland. Het laatste hoofdstuk voegt hieraan toe welke verliezen de Russen te lijden hadden, zoals eenderde van hun officierskorps. Gedurende de oorlog verloor elke vijf seconden een Rus het leven.

Alles tezamen is dit zeer indrukwekkend. Het is ook zonder meer de moeite waard meer te weten te komen over de details. In die zin is het zeker een aanrader voor iedereen die is geïnteresseerd in de Tweede Wereldoorlog.

Maar voor mij is open gebleven waarom de schrijver een zekere tegenstelling heeft gecreëerd tussen heldendom in Rusland en in het Westen. Gelijksortige verhalen zoals in dit boek zijn opgenomen, bestaan over helden in het Westen. De schrijver, Albert Axell, bekent in zijn voorwoord dat hij tijdens zijn verblijf in Moskou in het begin van de jaren zestig, 'gegrepen werd door het verlangen zoveel mogelijk generaals en maarschalcken te ontmoeten die de Tweede Wereldoorlog hadden overleefd'. Hij deed vervolgens veel onderzoekswerk en sprak met diverse mannen en vrouwen die als helden te boek stonden. Hij tekende hun persoonlijke ervaringen op en compileerde ze voor dit boek.

Obsessie

Na verloop van tijd werd het verlangen een obsessie, zoals hij schrijft. En tijdens zijn ontmoetingen bleek hoe weinig er over zijn helden en hun daden bekend was in het Westen. Maar, aldus Axell, het waren toch onder meer deze daden van onbekende Russische helden, die het tijdens de Tweede Wereldoorlog op dramatische wijze keerde.

Ik neem maar aan dat Axell door zijn 'obsessie' de rol van de Russen ten opzichte van het Westen wat ver heeft uitgegroot en eigenlijk van plan is geweest om *eindelijk* te laten zien dat *ook* de Russen zich heldhaftig hebben gedragen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Niet dat dit heldendom überhaupt ter discussie stond, maar in het onder de aandacht brengen ervan is hij zeker geslaagd.

J.F.W. VAN ANGEREN, kolonel KLU MA

Voor wie het boek 'Einde Oefening' wil bestellen (zie MS 3, jrg. 2003, pag. 157 e.v.) volgt hier het telefoonnummer en e-mailadres van uitgeverij Quintijn. Telefoon: 026-37 63 700. E-mail: quintijn@dbb.nl

Samenvattingen

C.A.J. Ceulemans – Ethische grenzen aan de oorlog tegen het terrorisme

De internationale gemeenschap verklaarde na de terreuraanslagen van 11 september 2001 de oorlog aan het terrorisme. De auteur gaat in op de vraag of de principes van de 'rechtvaardige oorlog' van toepassing zijn in de context van deze vorm van gewapend conflict. Met andere woorden: gelden daarbij ook het 'jus ad bellum' en het 'jus in bello'? De auteur komt tot de conclusie dat deze beginselen, ondanks verschillen tussen conventionele oorlogvoering en de oorlog tegen het terrorisme, hun relevantie behouden.

G. Parker – From the House of Orange to the House of Bush

Dat er in de loop van de tijd 'militaire revoluties' zijn geweest staat niet ter discussie. Slechts weinigen zullen rond dit thema een relatie tussen het 'Huis van Oranje' en het 'Huis van Bush' onderkennen. Ongeveer 400 jaar geleden veroorzaakten de Oranjes een revolutie in Europa. Zij introduceerden het gebruik van opeenvolgende infanteriesalvo's. Het 'Huis van Bush' wordt met een andere revolutie geconfronteerd. Nu gaat het om het gebruik van informatie om geweld met grote precisie toe te passen. De auteur gaat na welke lessen uit het verleden te trekken zijn.

J.M. à Campo – Afschrikking, de Franse nucleaire doctrine (La dissuasion Française)

In het midden van de jaren vijftig van de vorige eeuw is Frankrijk begonnen met de ontwikkeling van nucleaire wapens om internationaal status te verwerven. Generaal De Gaulle introduceerde een onafhankelijke afschrikkingstrategie gebaseerd op het principe van 'massale vergelding'. De auteur beschrijft de ontwikkeling van de Franse nucleaire doctrine. Hij gaat ook in op de huidige Franse opvattingen over de rol van kernwapens en de gedachten over afschrikking in Europees kader.

P.C. Kok en C. Schwencke – Andere tijden vragen om een andere krijgsmacht

De auteurs willen een bijdrage leveren aan de herinrichting van de krijgsmacht. Vanuit de zekerheid dat welvaart en welzijn van ons land in hoge mate samenhangen met onze buitenlandse betrekkingen en met wat er in het buitenland gebeurt, zijn expeditie strijdkrachten nodig. In toekomstige operatiegebieden zijn vliegbases dun gezaaid en spelen territoriale luchtruimen een beperkende rol. Zij stellen daarom voor vliegdekschepen aan te schaffen. Deze 'Multi Purpose Carriers' kunnen meerdere doelen dienen. De voorgestelde carriergroepen dienen het nationaal belang.

L. Polman – Bericht uit Afrika. 'All are welcome!'

Deze nieuwe column komt uit Sierra Leone. Journaliste en auteur Linda Polman deelt met ons haar observaties rond de blauwhelmen die daar zijn ingezet. In Sierra Leone zijn geen soldaten uit rijke westerse landen te vinden. De vredeshandhavers aldaar komen uit India, Pakistan, Bangladesh, Jordanië, Nigeria, Ghana, Kenia, Polen, de Filipijnen en de Oekraïne. Polman behandelt het thema: arme blauwhelmen als exportproduct.

P.H. de Vries – De moraal van moreel

In dit 'Tegenwicht' gaat de auteur in op het begrip moreel. Het recept is simpel: voeg gelijke delen van kennis en kunde, cohesie, wil en motivatie samen. Roer deze delen langdurig met behulp van leiderschap en herhaal dit regelmatig. De moraal van moreel is, dat het een groep incasseringsvermogen en veerkracht geeft als de omstandigheden uitdagend, gevaarlijk of zelfs levensbedreigend zijn. Dat maakt moreel een belangrijk thema. Belangrijker dan dat soms lijkt.

Summaries

C.A.J. Ceulemans – Ethical limits to the war on terrorism

The international community declared war on terrorism after September 11, 2001. The author questions whether or not this 'war' should know the same limits as 'war' in the more traditional and juridical sense. Should the principles of a 'just war' be respected when countering terrorism? In his view the principles of both the 'jus ad bellum' and the 'jus in bello' remain relevant as an ethical and normative framework.

G. Parker – From the House of Orange to the House of Bush

There is no question that revolutions in military affairs do exist. Yet few would link the House of Orange and the House of Bush if one studies this topic. Some 400 years ago the House of Orange did create such a revolution in Europe. The House of Bush is confronted with another. 'Then' it was the birth of volley fire in Europe. Now it is about the interaction of systems that collect, process, amalgamate and distribute information. The author discusses the lessons from history for the present.

J.M. à Campo – Deterrence: the French doctrine

In the fifties of the previous century France developed nuclear arms in order to gain international status. General De Gaulle introduced an autonomous strategy of deterrence, based on the principle of 'massive retaliation'. The author describes the development of French nuclear doctrine. He also indicates the present French views on the role of nuclear weapons and on deterrence within the European context.

P.C. Kok and C. Schwencke – Different times demand different armed forces

The authors want to contribute to a re-organisation of our armed forces. As our prosperity and well-being are under the influence of international relations and events abroad, there is a need for expeditionary forces. Airbases may be scarce where we act. Territorial airspaces limit freedom. To achieve Multi Purpose Carriers may be the answer. They propose two carrier-groups to serve our national interest.

L. Polman – Message from Africa. 'All are welcome!'

This new column comes from Sierra Leone. Journalist and author Linda Polman shares her observations on the blue helmets operating there. There are no soldiers from the rich western countries to be found in Sierra Leone. The peacekeepers over there come from India, Pakistan, Bangladesh, Jordan, Nigeria, Ghana, Kenya, Poland, the Philippines and the Ukraine. The topic: poor UN-soldiers as an article for export.

P.H. de Vries – The moral of morale

In this 'counterbalance' the author discusses the meaning of morale. The recipe is simple: mix equal quantities of knowledge and learning, cohesion, will, and motivation. Stir with leadership and repeat this regularly. The moral of morale is that it give a group resilience in demanding and even dangerous situations. This makes morale a real topic. More important than sometimes seems to be the case.